

ΔΕΛΤΙΟΝ ΤΗΣ ΧΡΙΣΤΙΑΝΙΚΗΣ ΑΡΧΑΙΟΛΟΓΙΚΗΣ ΕΤΑΙΡΕΙΑΣ

Κατάλογος αρχιτεκτονικών μελών του Βυζαντινού
Μουσείου, άλλοτε στις αποθήκες του Εθνικού
Αρχαιολογικού Μουσείου

Χαράλαμπος ΜΠΟΥΡΑΣ

Δελτίον ΧΑΕ 13 (1985-1986), Περίοδος Δ'. Στη μνήμη του
Μαρίνου Καλλιγά (1906-1985) • Σελ. 39-78

ΑΘΗΝΑ 1988

ΚΑΤΑΛΟΓΟΣ ΑΡΧΙΤΕΚΤΟΝΙΚΩΝ ΜΕΛΩΝ ΤΟΥ ΒΥΖΑΝΤΙΝΟΥ ΜΟΥΣΕΙΟΥ, ΑΛΛΟΤΕ ΣΤΙΣ ΑΠΟΘΗΚΕΣ ΤΟΥ ΕΘΝΙΚΟΥ ΑΡΧΑΙΟΛΟΓΙΚΟΥ ΜΟΥΣΕΙΟΥ

Στόν περιγραφικό κατάλογο πού ακολουθεῖ περιλαμβάνονται ὀγδόντα τέσσερα ἀρχιτεκτονικά μέλη, τὰ ὁποῖα παραδόθηκαν στὰ τέλη τοῦ 1985 ἀπό τό Ἐθνικό Ἀρχαιολογικό Μουσείο στό Βυζαντινὸ καὶ ἀνήκουν τώρα στίς συλλογές του. Πρόκειται γιὰ τό μεγαλύτερο μέρος¹ τῶν χριστιανικῶν ἀρχιτεκτονικῶν μελῶν πού, μαζί μέ ἄλλα χίλια περίπου τῶν κλασικῶν καὶ τῶν ρωμαϊκῶν χρόνων, βρίσκονταν ἀπὸ παλιά στὰ ὑπόγεια τοῦ Ἐθνικοῦ Ἀρχαιολογικοῦ Μουσείου.

Περισσότερα ἀπὸ 1.100 μέλη ὁλόκληρα, ἀκρωτηριασμένα ἢ, συχνότερα, σέ ἀπλὰ θραύσματα εἶχαν πρὶν ἀπὸ δεκαετίες, ἀπὸ τὸν περασμένο ἀκόμα αἰῶνα², ἀποτεθεῖ μαζί μέ παντοειδῆ γλυπτὰ στό Ἀρχαιολογικό Μουσείο. Μετὰ τὸν πόλεμο, κατὰ τὴν ἀναδιοργάνωσή του ἀπὸ τό ζεῦγος Καρούζου, συγκεντρώθηκαν στίς αὐλές καὶ τὰ ὑπόγεια καὶ τακτοποιήθηκαν ἐκεῖ πρῶχειρα. Στὴ μεγάλη τους πλειοψηφία ἦταν ἀκατάγραφα· ἡ προέλευσή τους εἶχε χαθεῖ. Τὰ μέλη αὐτὰ μπορεῖ κανεὶς νὰ συμπεράνει ὅτι προέρχονται ἀπὸ ἀνασκαφές³, κυρίως ἀναγκαστικές, στὴν Ἀθήνα, ὅπωςδὴποτε πρὶν ἀπὸ τὸν πόλεμο 1940-45, ἀπὸ κατεδαφίσεις παλιῶν τοίχων, ἀλλὰ καὶ ἀπὸ κατασχέσεις καὶ δωρεές. Οἱ μετακινήσεις τους ἀπὸ προσωρινές ἀποθηκεύσεις ἢ οἱ ἀπομακρύνσεις ἀπὸ κατὰ περίπτωσιν ἐνότητες εὐρημάτων ἔχουν περιπλέξει τὰ πράγματα, ἔτσι ὥστε μικρὴ πιά ἐλπίδα νὰ ἀπομένει γιὰ τὴν ἀναγνώρισή τους, πού δὲν μπορεῖ νὰ γίνει παρὰ μόνο μετὰ ἀπὸ συστηματικὴ μελέτη τους.

Τὸ συμπέρασμα αὐτὸ προέκυψε ὅταν κατὰ τὰ ἔτη 1969-1972 ἔγινε προσπάθεια τακτοποίησεως τῶν ἀποθηκῶν⁴ καὶ διαπιστώθηκε ὅτι, ἀφ' ἑνός, μέ ἐλάχιστες ἐξαιρέσεις, τὰ ἀρχιτεκτονικά μέλη δὲν περιλαμβάνονταν στοὺς παλιούς εἰσαγωγικούς καταλόγους τοῦ Ἐθνικοῦ Μουσείου καὶ ἀφ' ἑτέρου τὰ σημειώματα, πινακίδες καὶ ἐνδεικτικοὶ ἀριθμοί, πού ἴσως τὰ συνόδευαν ἄλλοτε, εἶχαν καταστραφεῖ ἢ χαθεῖ.

Κατὰ τὰ ἔτη 1969-1972, μέ προτροπὴ καὶ ἄδεια τοῦ τότε διευθυντοῦ, ἀείμνηστου Βασιλείου Καλλιπολίτη, ἔγινε ἀπὸ μέρους μου ἡ καταγραφὴ 946 κομματιῶν καὶ

ἡ προετοιμασία ἑνὸς γενικοῦ καταλόγου τῶν ἀρχιτεκτονικῶν μελῶν τοῦ Ἐθνικοῦ Μουσείου⁵. Τοῦ δόθηκε ἡ ὀνομασία Εὐρετήριο Δ, ἔτσι ὥστε οἱ ἀριθμοὶ (τῶν ὁποίων προηγεῖται πάντοτε τὸ γράμμα Δ) νὰ διαφοροποιοῦνται ἀπὸ κάθε ἄλλη ἀρίθμηση ἀντικειμένων τοῦ Μουσείου. Ἡ ἐργασία ἐξακολούθησε μέ τὴν ἄδεια τοῦ νέου διευθυντοῦ κ. Νικ. Γιαλούρη⁶, δυστυχῶς ὁμως δὲν κατέστη δυνατόν ἀκόμα οὔτε νὰ ὁλοκληρωθεῖ οὔτε νὰ ὀδηγήσει στὴν τελικὴ δημοσίευση.

Τῶν μελῶν, πλὴν τῆς περιγραφῆς, ἔγιναν φωτογραφή-

1. Μερικά μέλη, ἴσως λόγω τοῦ μεγάλου τους ὄγκου, παρέμειναν στό Ἐθνικό Μουσείο, ὅπως λ.χ. τὸ ἐνεπίγραφο ἐπιστύλιο ἀθηναϊκοῦ μνημείου πού δημοσιεύθηκε πρόσφατα: Alison Frantz, A Public Building of Late Antiquity in Athens, *Hesperia* 48 (1979), σ. 194-203, πίν. 62-64.

2. Βλ. Ἀγγελικὴ Κόκκου, Ἡ μέριμνα γιὰ τίς ἀρχαιότητες στὴν Ἑλλάδα καὶ τὰ πρῶτα Μουσεία, Ἀθήνα 1977, σ. 246, 247. Εἶναι σχεδὸν βέβαιο ὅτι οἱ ἀποθέσεις εὐρημάτων στό Μουσείο ἀπὸ ἀνασκαφές ἐξακολούθησαν τουλάχιστον ὡς τὸ 1940. Μνεῖα χριστιανικῶν γλυπτῶν ἀποκειμένων στό «Κεντρικὸν Μουσεῖον τῶν Ἀθηνῶν» κάνει ὁ Ἰωσήφ Στρυγόφσκης ἤδη τὸ 1889. Βλ. ΔΙΕΕ III (1886), σ. 117-128.

3. Πολλὰ βυζαντινῆς ἐποχῆς μάρμαρα πού βρίσκονταν διάσπαρτα στὴν Ἀκρόπολιν περιλαμβάνονται σ' αὐτὰ, βλ. Ἀ. Κόκκου, ὁ.π., σ. 247 καὶ σημ. 8. Παρὰ ταῦτα, στίς τέσσερις φωτογραφίες Bonfils πού ἀπεικονίζουν τὸν γνωστὸ τοῖχο τῆς Ἀκροπόλεως, τὸν κτισμένο ἀπὸ παντοειδῆ spolia (ὁ.π., σ. 170, σημ. 3, εἰκ. 70 καὶ Δ. Ζιρώ, Τὰ χριστιανικά γλυπτὰ τῆς Ἀκροπόλεως, Πρῶτο Συμπόσιο Βυζαντινῆς καὶ Μεταβυζαντινῆς Τέχνης, Πρόγραμμα καὶ περιλήψεις ἀνακοινώσεων, Ἀθήνα 1980, σ. 25-26), δὲν ἀναγνωρίζει κανεὶς οὔτε ἓνα ἀπὸ τὰ μέλη τοῦ καταλόγου. Γιὰ τὴν ἀνάμειξη χριστιανικῶν μελῶν ἀπὸ τὴν Ἀκρόπολιν, τὴ συλλογὴ Θεσίου (πού ἀργότερα πῆγε στό Ἐθνικό Μουσείο) καὶ τὸ Ἀσκληπιεῖο, βλ. Ἀ. Ξυγγόπουλος, *ΑΕ* 1915, σ. 53.

4. Βασ. Καλλιπολίτης, Ἐθνικὸν Ἀρχαιολογικὸν Μουσεῖον, *ΑΔ* 24 (1969), Χρονικά, σ. 5-6.

5. Βασ. Καλλιπολίτης, Ἐθνικὸν Ἀρχαιολογικὸν Μουσεῖον, *ΑΔ* 25 (1970), Χρονικά, σ. 6.

6. Νικ. Γιαλούρης, Ἐθνικό Ἀρχαιολογικό Μουσείο, *ΑΔ* 29 (1973-1974), Χρονικά, σ. 1.

σεις, μετρήσεις και κατά περίπτωση σχέδια. "Όλες οι διαστάσεις που σημειώνονται είναι σε εκατοστά του μέτρου. Σύμφωνα με υπόδειξη του Καλλιπολίτη, για κάθε μέλος σημειώθηκε ή τελευταία θέση που είχε στο Μουσείο⁷, με την ελπίδα έμμεσων επανασυσχετισμών σε περίπτωση ανευρέσεως μελλοντικά κάποιων πληροφοριών προελεύσεως. Η σειρά της καταγραφής του Εύρετηρίου Δ ήταν τυχαία, σύμφωνα με τα κριτήρια των συνεργείων που έκαναν την τακτοποίηση, κυρίως των γλυπτών.

Λιγότερα από το ένα δέκατο των μελών που βρίσκονταν στις αποθήκες του Έθνικού Μουσείου μπορούν να χρονολογηθούν, με βάση την τεχνολογία και τον τύπο τους, στην παλαιοχριστιανική, τη βυζαντινή, τη φραγκική ή τη μεταβυζαντινή περίοδο. Στόν κατάλογο που ακολουθεί περιλαμβάνονται (όπως σημειώθηκε) όγδόντα τέσσερα από αυτά. Κανένα δεν φαίνεται να έρχεται έξω από την Αττική και πολλά (κυρίως μαρμάρια, ελάχιστα από πωρόλιθο ή ασβεστόλιθο) είναι άξια προσοχής και μελέτης, πλην όμως μόνο ένα (τό Δ. 281) αναγνωρίστηκε με βεβαιότητα ότι συνανήκει με γνωστό ήδη θραύσμα. Η έρευνα στα αρχεία του Βυζαντινού Μουσείου απέδειξε ότι ο Γεώργιος Σωτηρίου γνώριζε το υλικό αυτό: όταν ετοίμαζε κατά τη δεκαετία του '20 τις εκθέσεις γλυπτών, επέλεξε ούκ ολίγα μέλη από τα υπόγεια του Έθνικού, τα οποία και διατήρησαν έως σήμερα τη σχετική ένδειξη. Έτσι, ανάμεσα στα χριστιανικά τουλάχιστον μέλη δεν θα περίμενε κανείς να βρει άγνωστα άριστουργήματα.

Μιά άλλη συγκριτική έρευνα στις αποθήκες της αθηναϊκής Αγοράς⁸ έδειξε τη στενή σχέση αρκετών κομματιών των υπογείων του Έθνικού με άλλα που βρίσκονται εκεί. Αυτό έχει βέβαια πολύ μεγαλύτερη σημασία για τα αρχαία ελληνικά αρχιτεκτονικά μέλη. Είναι φανερό πάντως ότι αρκετά αρχαία και βυζαντινά προέρχονται από τυχαίες ανασκαφές στην περιοχή της παλιάς συνοικίας της Βλασαρούς, πριν αρχίσουν στη θέση αυτή οι συστηματικές έρευνες της Αμερικανικής Σχολής Κλασικών Σπουδών. Τό σκάμμα των σιδηροδρόμων⁹, που έγινε τό 1890-1891, φαίνεται ότι είναι ή πηγή πολλών ακατάγραφων μελών από αυτά που μās άπασχολούν.

Γιά να μή διασπασθεί ή μορφή καταλόγου, στα επόμενα, οι παραπομπές σε συγκριτικό υλικό δεν γίνονται με υποσημειώσεις, αλλά έχουν ενσωματωθεί στο κείμενο μέσα σε παρενθέσεις. Ο σκοπός τους δεν είναι να εξαντλήσουν τα όμια παραδείγματα, αλλά να δώσουν κάποιες βοηθητικές ενδείξεις, κυρίως για την προσεγγιστική χρονολόγηση των μελών.

Σε άντιστοιχία προς τους αριθμούς του Εύρετηρίου Δ δίνονται και οι νέοι αριθμοί εισαγωγής και ταξιθετήσεως που πήραν τα αρχιτεκτονικά μέλη κατά την είσοδό τους στο Βυζαντινό Μουσείο, τό 1986.

7. Πρίν από την τελευταία τακτοποίηση σε ράφια με μετάλλινο σκελετό, στόν μεγάλο διάδρομο των υπογείων.

8. Στα συστηματικά εύρετήρια της Αμερικανικής Σχολής Κλασικών Σπουδών.

9. Βλ. Αρχαιολογικόν Δελτίον της Γεν. Έφορείας Αρχαιοτήτων και Μουσείων Ζ' (1891), σ. 25, 103, Στ. Κουμανούδης, ΠΑΕ 1890, σ. 8, AM 15 (1890), σ. 444-445 και 16 (1891), σ. 140, 252.

ΣΥΝΤΟΜΟΓΡΑΦΙΕΣ

Αντωνιάδης, Έκφρασις = Εγγένιος Αντωνιάδης, Έκφρασις της Αγίας Σοφίας, 1-3, Αθήναι 1907.

Έκκλησίες της Αττικής = Χ. Μπούρας, Α. Καλογεροπούλου, Ρ. Ανδρεάδης, Έκκλησίες της Αττικής, Αθήναι 1969.

Frantz, Holy Apostles = Alison Frantz, The Church of the Holy Apostles, The Athenian Agora XX, Princeton N.J., 1971.

Grabar, Sculptures I = André Grabar, Sculptures byzantines de Constantinople (IV-X siècle), Paris 1963.

Grabar, Sculptures II = André Grabar, Sculptures byzantines du Moyen Age (XI-XIV siècle), Paris 1976.

Kautzsch = Rudolf Kautzsch, Kapitellstudien, Berlin-Leipzig 1936.

Millet, Monuments = Gabriel Millet, Monuments byzantins de Mistra, Paris 1910.

Μπούρα, Ο γλυπτός διάκοσμος = Λασκαρίνα Μπούρα, Ο γλυπτός διάκοσμος του ναού της Παναγίας στο μοναστήρι του Όσιου Λουκά, Αθήναι 1980.

Όρλάνδος, Βασιλική = Αναστάσιος Κ. Όρλάνδος, Η ξυλόστεγος παλαιοχριστιανική βασιλική της μεσογειακής λεκάνης, Αθήναι, τ. I, 1952, τ. II, 1954.

Σωτηρίου, Αγ. Δημήτριος = Γεώργιος και Μαρία Σωτηρίου, Η βασιλική του Αγίου Δημητρίου Θεσσαλονίκης, Αθήναι 1952.

Schultz - Barnsley = Robert W. Schultz - Sidney H. Barnsley, The Monastery of St. Luke of Stiris in Phocis and the dependent Monastery of St. Nicolas in the Fields, near Scripou in Boeotia, London 1901.

Scranton, Corinth = Robert Scranton, Mediaeval Architecture in the Central Area of Corinth, Corinth XVI, Princeton N.J., 1957.

Sodini, Congrès = Jean-Pierre Sodini, La sculpture architecturale à l'époque paléochrétienne en Illyricum, Πρακτικά του 10ου Διεθνούς Συνεδρίου Χριστιανικής Αρχαιολογίας, τ. Α', Θεσσαλονίκη 1984, σ. 207-298.

Sodini, Alikí II = Jean-Pierre Sodini-K. Kolokotsas, Alikí, II, La basilique double, Paris 1984.

Κατάλογος

Δ. 023. B.M. 7961 T. 1865

Ἀπό λευκό μάρμαρο.

Ὑψος 40. Διαστάσεις στὸν ἄβακα 35,5×35,5. Διάμετρος κάτω 18,6.

Μικρὸ κορινθιάζον κιονόκρανο μὲ φύλλα καλάμου, σὲ καλὴ διατήρηση. Χαμηλὰ ἔχει ὀκτὼ φύλλα ἄκανθας σὲ μιά ζώνη καὶ ψηλὰ δεκαῆξι φύλλα καλάμου. Τὸ χαρακτηρίζει ἐξαιρετικὴ σχηματοποίηση τῶν στοιχείων του, τόσο τῶν φύλλων τῆς ἄκανθας, πού διαμορφώνουν μεταξύ τους γεωμετρικά σχήματα, ὅσο καὶ τῶν φύλλων καλάμου, πού εἶναι ἐπίπεδα καὶ μὲ τὰ περιγράμματα σχεδὸν χαρακτὰ πάνω στὸν κολουροκωνικό κάλαθο. Τὸ κιονόκρανο δὲν ἦταν γομφωμένο στὸν κορμὸ τοῦ κίονα.

Ἡ ἐργασία τοῦ κιονοκράνου εἶναι μὲν ἐπιμελής, δὲν μαρτυρεῖ ὅμως ἐπιδεξιότητα καὶ τὸ σχέδιο εἶναι ξερό. Εἶναι ἀσφαλῶς ἔργο τῆς τουρκοκρατίας. Ὁμοιά του σώζονται στὸ Βυζαντινὸ Μουσεῖο (ἀριθ. 344 καὶ 346, ἓνα μάλιστα, τὸ ἀριθ. 3169/1377, μὲ σαφὴ προέλευση ἀπὸ τὸν χώρο τοῦ Ὁρολογίου τοῦ Κυρρήστου), στήν παρούσα σειρά τὸ ἀριθ. Δ. 656, στή Βιβλιοθήκη τοῦ Ἀδριανοῦ, στήν ἀθηναϊκὴ Ἀγορά (Α. 441, Α. 1030, Α. 2333, Α. 2764-2768, Α. 2780), στὸν κήπο τῆς Γαλλικῆς Ἀρχαιολογικῆς Σχολῆς κ.ά. Τὸ σωζόμενο κατὰ χώρα στὸ ἀρχοντικὸ τῆς ὁδοῦ Ἀδριανοῦ 96 ὁδήγησε τὸν Ὁρλάνδο (ABME Ε' (1939-40), σ. 201) στήν ὑπόθεση ὅτι τὰ κιονόκρανα τῆς σειρᾶς αὐτῆς μιμοῦνται τὰ ρωμαϊκά τοῦ γειτονικοῦ Πύργου τῶν Ἀνέμων. «Ἐκ τῆς βορείας αὐλῆς».

Δ. 027. B.M. 7962 T. 1866

Ἀπό λευκό μάρμαρο.

Ὑψος 41,3. Μέγ. διαστάσεις στὸν ἄβακα 64×64. Κάτω διάμετρος 38.

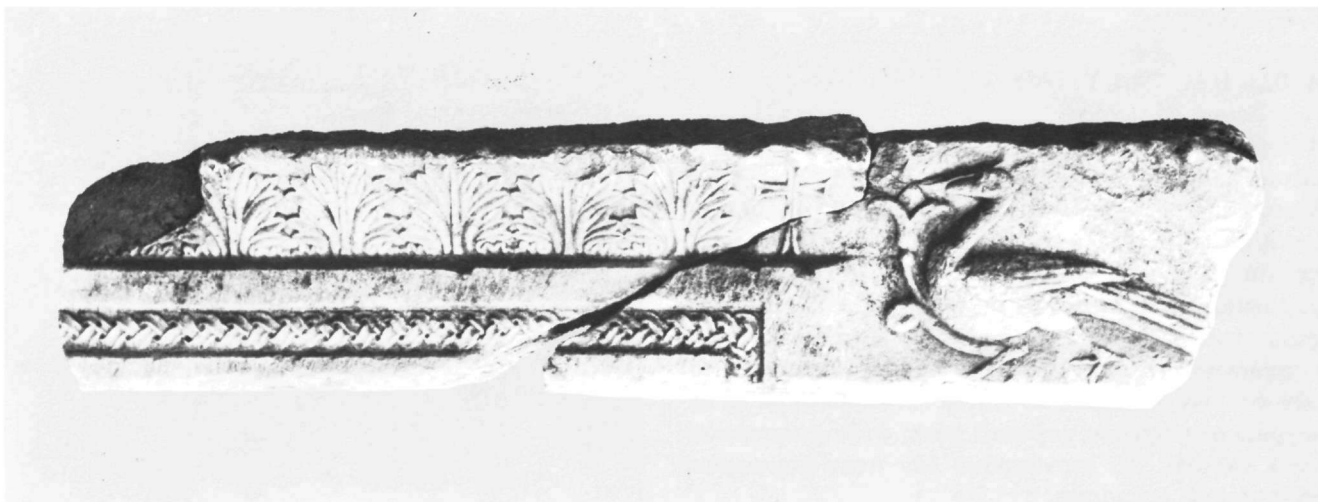
Καλὰ διατηρούμενο ὀγκῶδες παλαιοχριστιανικὸ κορινθιάζον κιονόκρανο. Στήν ἐπάνω ζώνη ἔχει τέσσερα μόνο φύλλα ἄκανθας καὶ στήν κάτω ἔξι. Ἀποτελεῖ ἔτσι ἐξαίρεση σὲ μιά σειρά ὁμοίων κιονοκράνων, πού ἔχουν στήν κάτω ζώνη ἐπίσης τέσσερα φύλλα. Ὁ ἄβακας χωρίζεται σὲ δύο κατὰ τὸ ὕψος καὶ παρουσιάζει τίς γνωστὲς εἰσέχουσες καμπυλότητες στίς τέσσερις πλευρὲς του. Οἱ ἑλικες ἔχουν περιορισθεῖ σὲ μέγεθος καὶ ἐνώνονται ἀνὰ δύο παίρνοντας τὸ σχῆμα «λύρας» γύρω ἀπὸ τὰ ἀξονικὰ διατεταγμένα ἀνθήματα, τὰ ὁποῖα εἶναι ὀγκηρά καὶ σὲ ὕψος καταλαμβάνουν καὶ τὸν ἄβακα. Τὰ φύλλα παραμένουν σὲ ἐνιαία ἐπιφάνεια καὶ ἔχουν βαθεῖς λοβούς· αὐτὰ τῆς κάτω σειρᾶς ἔχουν τὸν μεσαῖο λοβὸ σὲ ζωερὴ προεξοχή. Εἶναι χαρακτηριστικὸ ὅτι πρωτεύουσα σημασία ἔχουν ἐδῶ τὰ ἀρνητικά γεωμετρικὰ σχήματα τοῦ βάθους, τὰ ὁποῖα διαμορφώνονται ἀπὸ τὴ συνάντηση τῶν αἰχμηρῶν ἄκρων

Εἰκ. 1. Κιονόκρανο Δ. 023

Εἰκ. 2. Κιονόκρανο Δ. 027

Εικ. 3. Ὑπέρθυρο Δ. 031

τῶν φύλλων καί τά ὁποῖα σχήματα ἔχουν παραλληλισθεῖ, σ' ἄλλες περιπτώσεις, μέ σχηματοποιημένα προσωπεῖα (Kautzsch, σ. 53-56). Στή στήριξη τοῦ κιονοκράνου ὑπῆρχε τόρμος ἀλλά ὄχι στό κέντρο της. Στήν ἄνω ἐπιφάνεια διακρίνονται χαρακτά τά γράμματα ΖΩ. Σχετικά μέ τά γράμματα αὐτά βλ. Ἰ. Τραυλός, ΑΕ 1939-41, σ. 45, 46, σημ. 1, καί ΠΑΕ 1949, σ. 42, F. W. Deichmann, Ravenna Kommentar II, Wiesbaden 1976, σ. 206-230, Sadini, Alikí II, σ. 35, σημ. 70 καί Ἀντωνιάδης, Ἐκφρασις, σ. 98, 101.

Ἡ ἐπεξεργασία τοῦ κιονοκράνου εἶναι ἀδρή, σχεδόν ἀμελής, ἀλλά τά γενικά σχήματα ἔχουν χαρακτήρα. Τό παράδειγμά μας ἀνήκει σέ μιά σειρά κιονοκράνων πού πιστεύεται ὅτι ἔχουν ἐξαχθεῖ ἀπό τήν Κωνσταντινούπολη καί ὅτι ἐγιναν στά χρόνια τοῦ Θεοδοσίου Α'. Μπορεῖ νά παραλληλισθεῖ μέ δέκα κιονόκρανα πού βρέθηκαν στήν Κόρινθο (Scranton, Corinth, σ. 109 καί Ἐ. Στίκας, Ἔργον 1962, σ. 89, εἰκ. 236), μέ ἐκεῖνο τοῦ τρίλοβου παραθύρου στόν νάρθηκα τοῦ Ἀγίου Δημητρίου Θεσσαλονίκης (Γ. Σωτηρίου, Ἀγ. Δημήτριος, πίν. 44α), μέ ἄλλα στίς ὑπόγειες κινστέρνες τῆς Κωνσταντινουπόλεως (William Earl Betsch, The History, Production and Distribution of the Late Antique Capital in Constantinople, Univ. of Pennsylvania, 1977, σ. 190-191), τῆς Μιλήτου (O. Feld, IstMitt 25 (1975), πίν. 33b), τῶν Χριστιανικῶν Θηβῶν (Γ. Σωτηρίου, ΑΕ 1929, σ. 53, εἰκ. 53-54) καί τῆς Ἀκροπόλεως τῶν Ἀθηνῶν (Sadini, Congrès, σ. 212). Ὁμοιο, τέλος, πρὸς τό ἐξεταζόμενο εἶναι ἓνα ἀπό τά τέσσερα κιονόκρανα τοῦ καθολικοῦ τῆς μονῆς Ξενοφῶντος Ἀγίου Ὅρους (Θ. Παζαράς, Ἑβδομο Συμπόσιο Βυζαντινῆς καί Μεταβυζαντινῆς Ἀρχαιολογίας καί Τέχνης ΧΑΕ 1987, Πρόγραμμα καί περιλήψεις ἀνακοινώσεων, σ. 63).

«Ἐκ τῆς βορείας αὐλῆς».

Δ. 031. B.M. 7994 T. 1898

Ἀπό λευκό μάρμαρο.

Μέγ. σωζ. μήκος 119. Ὑψος 29,5. Μέγ. πλάτος 36,5. Παλαιοχριστιανικό ὑπέρθυρο πλαισίου θύρας μέ συμφυές «γεῖσο» ἐπιστέψεως. Παρουσιάζει θραύση ἀριστερά καί κανονικό ἄρμό δεξιά. Τό κυρίως πλάισιο χαρακτηρίζεται ἀπό ταινία σέ ἐσοχή, πλάτους 4,8, πού κοσμεῖται μέ ἀνάγλυφο ταινιωτό πλοχμό. Τό συμφυές στοιχεῖο τῆς ἐπιστέψεως ἔχει ἐλαφρῶς κοίλη μορφή (cavetto), κοσμεῖται μέ φύλλα ἄκανθας σέ χαμηλό ἀνάγλυφο καί δέν ἔχει σαφές ὄριο πρὸς τά δεξιά· ἀπλῶς, μετά τά φύλλα ὑπάρχει σταυρός μέ πεπλατυσμένα τά ἄκρα τῶν κεραιῶν. Ἀκόμα δεξιότερα καί στό σύνολο τοῦ ὕψους τοῦ μέλους, παριστάνεται παγόνι μέ κλειστή τήν οὐρά, πού κινεῖται ζωηρά πρὸς τά ἀριστερά, καί βλαστός μέ ἄνθος λωτοῦ. Ὅλα τά ἀνάγλυφα στοιχεῖα ἔχουν ἀποδοθεῖ μέ ἄριστη τεχνική καί στόν πλοχμό διακρίνεται ἡ χρήση τρυπανιοῦ.

Τό μέλος διασώθηκε σέ δύο κομμάτια πού προσαρμόζονται μεταξύ τους. Στήν κάτω ἐπιφάνεια, πίσω, ἔχει ἐγκοπὴ γιά τήν ὑποδοχή τοῦ θυρόφυλλου, δέν διακρίνονται ὁμως ἵχνη προσαρμογῆς τῶν ὀρθοστατῶν τοῦ θυρώματος. Στήν ἄνω ἐπιφάνεια καί πίσω διαμορφώνεται ἐγκοπὴ βάθους 11, ἄγνωστου προορισμοῦ.

Τοῦ 5ου ἢ τοῦ 6ου αἰ.

«Ἐκ τῆς βορείας αὐλῆς».

Δ. 058. B.M. 7947 T. 1851

Ἀπό λευκό μάρμαρο.

Ὑψος 40. Ἀβακας περίπου 49×49×7. Διάμετρος στήν ἔδραση 41.

Τεκτονικό βυζαντινὸ κιονόκρανο μέ τετράγωνο ἄβακα καί καθαθειδές γενικό σχῆμα, θραυσμένο κατὰ τό ἓνα τρίτο περίπου καί σέ μέτρια κατάσταση διατηρήσεως. Τέσσερα ὀρθία φύλλα καλάμου πού καταλήγουν στίς

Εἰκ. 4. Κιονόκρανο Δ. 058

γωνίες τοῦ ἄβακα χωρίζουν τήν περιμετρική ἐπιφάνεια σέ ἴσα μέρη, τά ὁποῖα διακοσμοῦνται μέ ἰσοσκελεῖς σταυρούς. Τά κενά πού σχηματίζονται ἀπό τίς κεραῖες τους καταλαμβάνονται ἀπό ἑλικες, οἱ ὁποῖες ἐκφύονται ἀπό τά τέσσερα ὀξὺληκτα φύλλα. Ἡ κάτω ὀριζόντια ἐπιφάνεια ἐδράσεως ἔχει ἀπολαξευθεῖ ἐκ τῶν ὑστέρων.

Ἡ περιμετρική ἐπιφάνεια τοῦ κιονοκράνου παραμένει ἐνιαία καί ὅλος ὁ διάκοσμος εἶναι γραμμικός· δημιουργεῖται μέ τή βαθιά χάραξη τῶν περιγραμμάτων τῶν θεμάτων. Οἱ σταυροί ἔχουν διπλά τά περιγράμματα. Ἡ λιτή αὐτή τεχνική δίνει στό κιονόκρανο ἕναν αὐστηρό καί κάπως πρωτόγονο χαρακτήρα.

Τό ἀδέξιο σχέδιο τῶν ἐλίκων καί ὁ τρόπος πού συνδυάζονται μέ τούς σταυρούς θυμίζουν ἕνα θωράκιο ἀπό τόν Ἅγιο Δημήτριο τῆς Θεσσαλονίκης (Σωτηρίου, Ἅγ. Δημήτριος, σ. 173, πίν. 50α), ἄν καί ὑπάρχει κάποια διαφορά στήν τεχνοτροπία. Ἄν κανεῖς θεωρήσει τό κιονόκρανο ὡς μιᾶ ἀκραία περίπτωση ἀπλουστεύσεως τῶν τεκτονικῶν (πού ἔκαναν τήν ἐμφάνισή τους κατά τόν 6ο αἰώνα), θά μπορούσε νά τό τοποθετήσῃ στόν 8ο αἰώνα ἢ γενικότερα στή μεταβατική περίοδο. Στόν 8ο αἰώνα εἶχε χρονολογηθεῖ ἀπό τόν Σωτηρίου καί τό θωράκιο τοῦ Ἁγίου Δημητρίου, ἀπό τή χωρίς χάρη διάταξη τῶν ἐλίκων του.

«Ἐκ τῆς βορείας αὐλῆς».

Δ. 072. B.M. 7917 T. 1822

Ἀπό λευκό μάρμαρο.

Μέγ. σωζ. ὕψος 54. Διατομή χαμηλά 21,5×21,5.

Θραῦσμα πεσσίσκου μέ συμφυή κιονίσκο προερχόμενο πιθανότατα ἀπό τό διάφραγμα τοῦ ἱεροῦ παλαιοχριστιανικῆς ἐκκλησίας. Πρός τά μέσα καί πρὸς τά ἔξω ὁ πεσσίσκος διακοσμεῖται μέ τό γνωστό φολιδωτό κόσμημα. Πρὸς τά δεξιὰ καί τά ἀριστερά ἔχει αὐλα-

Εἰκ. 5. Θραῦσμα ἀπό πεσσίσκο Δ. 073

Εἰκ. 6. Θραῦσμα ἀπό πεσσίσκο Δ. 072

κες, πλάτους 10,5 καί βάθους 2,5, γιά τήν ὑποδοχή μαρμάρινων θωρακίων. Ψηλότερα σχηματίζεται ὁ συμφυής κιονίσκος, μέ δεκαῆξι ραβδώσεις, μικρό μέρος τοῦ ὁποῖου ἔχει διασωθεῖ. Δέν ἔχει ἰδιαίτερη βάση, ἀλλά προσαρμόζεται στό τετράγωνο τοῦ πεσσίσκου μέ «ἀποφυγή», πού γίνεται ἰσχυρότερη στίς τέσσερις γωνίες. Σ' ἕνα ὕψος 10 ἐκ. περίπου οἱ ραβδώσεις γεμίζουν μέ κυρτῆς διατομῆς στοιχεῖα, πού θυμίζουν τή μερική πλήρωση διακοσμητικῶν αὐλῶν σέ σειρά (ὅπως λ.χ. στό μέτωπο τοῦ γείσου τοῦ τόξου τοῦ Τίτου στή Ρώμη) ἢ ραβδώσεων κίωνων στό κάτω ἕνα τρίτο

Εἰκ. 7. Κιονόκρανο Δ. 131

Εἰκ. 8. Θραῦσμα ἀπό κοσμήτη Δ. 141

Εἰκ. 9. Κιονόκρανο Δ. 143

τοῦ ὕψους τους (ὅπως λ.χ. στό πρόπυλο τῆς Βιβλιοθήκης τοῦ Ἀδριανοῦ στήν Ἀθήνα).

Τό μέλος εἶναι ἀποθραυσμένο πάνω καί κάτω. Βαθεῖς τόρμοι ἄγνωστης χρήσεως διακρίνονται στό ἀνώτατο σημεῖο τῶν πλευρικῶν αὐλάκων. Τό φολιδωτό κόσμημα πού ἀποδίδεται γραμμικά, μέ χαρακτά περιγράμματα, ἔχει κάποιες σχεδιαστικές ἀτέλειες.

« Ἐκ τῆς βορείας αὐλῆς ».

Δ. 073. B.M. 7916 T. 1821

Ἀπό λευκό μάρμαρο.

Μέγ. σωζόμενο ὕψος 44,5. Πλάτος 21,7. Μέγ. σωζ. βάθος 16.

Θραῦσμα πεσσίσκου προερχόμενο πιθανότατα ἀπό τό διάφραγμα τοῦ ἱεροῦ παλαιοχριστιανικῆς ἐκκλησίας. Δέν μπορεῖ νά διαπιστωθεῖ ἂν συνανήκει μέ τό προηγούμενο μέλος Δ. 072, ἀλλά οἱ διαστάσεις καί τό διακοσμητικό θέμα ἀποδεικνύουν ὅτι καί τά δύο προέρχονται ἀπό τό ἴδιο μνημεῖο.

Τό θραῦσμα προέρχεται ἀπό τό κάτω μέρος τοῦ πεσσίσκου καί εἶναι ἀποθραυσμένο δεξιὰ καί πίσω. Σώζεται καί ἐδῶ ἡ αὐλακα ὑποδοχῆς θωρακίου, πλάτους 10 περίπου. Τό φολιδωτό κόσμημα εἶναι ἐπίσης χαρακτό καί μέ σχεδιαστικές ἀδυναμίες.

« Ἐκ τῆς βορείας αὐλῆς ».

Δ.131. B.M. 7923 T. 1828

Ἀπό λευκό μάρμαρο.

Ὑψος ἀπό τήν ἐπιφάνεια ἐδράσεως 17 καί ἀπό τό κάτω μέρος τῶν ἐλίκων 19. Διάμετρος τοῦ κίονα κάτω 27,5.

Ἀνω ἐπιφάνεια 60×43,5.

Ἰωνικό κιονόκρανο μέ συμφυές ἐπίθημα σέ σχετικῶς καλή κατάσταση διατηρήσεως. Τό μέλος ἔχει κάπως χαμηλές τίς ἀναλογίες. Τό ἐπίθημα διακοσμεῖται μέ πέντε ὀξύληκτα φύλλα (καλάμου;), ἀπό τή μία πλευρά, καί μέ δυσανάλογα φαρδύ φύλλο ἄκανθας πλαισιωμέ-

Εἰκ. 10. Ὑπέρθυρο ἢ τμήμα ἐπιστυλίου Δ. 146

νο από δύο ὀξύληκτα, από τήν ἄλλη. Τό ἰωνικό κιονόκρανο ἔχει ἀπλό καί εὐθύγραμμο τόν ἄβακα, ἑλικες χωρίς ὀφθαλμό, διπλά σχοινία καί μικροῦ ὕψους ἔχινό που διακοσμεῖται ἀπό τή μία πλευρά μέ ἰωνικό ὦν καί δύο ἡμιανθέμια καί ἀπό τήν ἄλλη μέ ἡμιανθέμια που φθάνουν ὡς τόν ἄξονά του. Τριμερής ζωστήρ δημιουργεῖται στό μέσον τῶν προσκεφαλαίων. Στήν κάτω ἐπιφάνεια διακρίνεται χαρακτό τό γράμμα Β.

Ὁ μαρμαρογλύπτης προσπάθησε νά προσδώσει ποικιλία στό μέλος, οἱ δυνατότητές του ὅμως ἦταν περιορισμένες: ὅλα τά στοιχεῖα εἶναι σχηματοποιημένα καί ὑπάρχουν φανερές ἀδυναμίες στήν ἐκτέλεση.

Τό ἐξεταζόμενο σύνθετο μέλος ἀνήκει σέ μία κατηγορία ὁμοίων του (Ὁρλάνδος, Βασιλική, II, σ. 315-325, Kautzsch, σ. 165-182, ἀριθ. 535-584), που γνώρισε κάποια ἐπιτυχία στόν ἐλληνικό χῶρο (Β. Βέμη, Ἔκτο Συμπόσιο Βυζαντινῆς καί Μεταβυζαντινῆς Ἀρχαιολογίας καί Τέχνης ΧΑΕ 1986, Πρόγραμμα καί περιλήψεις ἀνακοινώσεων, σ. 19).

Δυσανάλογα πεπλατυσμένα φύλλα ἄκανθας, ὅπως στό ἐξεταζόμενο, βλ. καί σέ μέλος που βρέθηκε στήν ἀνασκαφή Κρανείου στήν Κόρινθο (Δ. Πάλλας, ΠΑΕ 1972, σ. 250, πίν. 230 γ).

Πιθανότατα τοῦ προχωρημένου 5ου αἰ.

«Ἐκ τῶν νέων ὑπογείων, Αἴθουσα II».

Δ. 141. B.M. 7938 T. 1842

Ἀπό λευκό μάρμαρο.

Μέγ. σωζ. μήκος 27. Ὑψος 9. Πλάτος 14.

Θραῦσμα ἀπό λοξότμητο κοσμήτη. Δέν εἶναι σαφές ἂν προέρχεται ἀπό τέμπλο, ἐπίστεψη θωρακίου ἢ τοῖχο. Πρόκειται γιά ἀκράϊο τμήμα μέ κανονικό ἀρμό ὥσεως, δεξιά. Δέν ἔχει ἐγκοπές γιά σύνδεση ἢ γόμφο.

Τό μέλος διακοσμεῖται μέ ἐλαφρό ἀνάγλυφο στή λοξή του ἐπιφάνεια, μέ τήν τυπική γιά τή μέση βυζαντινή περίοδο τεχνοτροπία. Μιά τριμερής ταινία στρέφεται

γιά νά σχηματίσει ἐπιμήκη ρόμβο. Ὁ ὑπόλοιπος χῶρος δεξιά καλύπτεται ἀπό σχηματοποιημένο ἡμιανθέμιο.

Πιθανότατα τοῦ 11ου αἰ.

«Ἐκ τῶν νέων ὑπογείων, Αἴθουσα II».

Δ. 143. B.M. 7963 T. 1867

Ἀπό μαλακό ὑποκίτρινο πωρόλιθο.

Ὑψος 21,5. Ἀνω ἐπιφάνεια 15,5×15,5. Κάτω, ὀκτάγωνο ἐγγραφόμενο σέ 12,3×12,3.

Μικρό κιονόκρανο ὀκταγωνικοῦ κιονίσκου σέ κακή κατάσταση διατηρήσεως, λόγω τῆς μικρῆς ἀντοχῆς τοῦ ὑλικοῦ του. Ψηλά δέν διαφοροποιεῖται ὁ ἄβακας. Χαμηλότερα, στίς τέσσερις γωνίες σχηματίζονται ἰσάριθμα ἀμυγδαλόσχημα ὀγκηρά στοιχεῖα, ὀξύληκτα πάνω καί κάτω, μέ τά ὁποῖα γίνεται καί ἡ μετάβαση στό ὀκταγωνικό σχῆμα τοῦ κάτω μέρους. Χαρακτές γραμμές ὀρίζουν ταινίες που καταλήγουν κάτω σέ κυκλικά ἀνάγλυφα σχήματα.

Τό ὑλικό ἀλλά καί ἡ τεχνική δίνουν στό κιονόκρανο χαρακτήρα ρομανικοῦ ἢ γοτθικοῦ ἔργου. Ὡς πρός αὐτό, θά μπορούσε νά γίνει παραλληλισμός του μέ τό ὑπ' ἀριθ. Α. 2796 κιονόκρανο τῆς ἀθηναϊκῆς Ἀγορᾶς, μέ τίς ἴδιες ἀκριβῶς διαστάσεις ἀλλά μέ διαφορετικά θέματα. Τά τέσσερα ὅμως γωνιακά στοιχεῖα δέν ἦταν ὡς θέμα ἄγνωστα καί σέ βυζαντινά κιονόκρανα, ὅπως σ' αὐτό τοῦ τέμπλου τοῦ Πρωτάτου (Α. Κ. Ὁρλάνδος, ΕΕΒΣ ΚΓ' (1953), σ. 88, εἰκ. 3), σέ πολύ πιό ἀνεπτυγμένη μορφή σ' αὐτά τῆς Εὐαγγελιστρίας τοῦ Μυστρά (Millet, Monuments, πίν. 57.1, 2 καί 3) καί ὑπό μορφή σχηματοποιημένων κυπαρισσιῶν στό τέμπλο τοῦ Ὁσίου Λουκά (Schultz-Barnsley, πίν. 23, διακονικοῦ).

Ἴσως τοῦ 13ου αἰ.

«Ἐκ τῶν νέων ὑπογείων, Αἴθουσα II».

Εικ. 11. Ἐπίκρανο Δ. 174

Δ. 146. B.M. 7950 T. 1854

Ἀπό λευκό μάρμαρο.

Μέγ. σωζ. μήκος 68, ὕψος 22,3, πλάτος 35.

Ἵπέρθυρο ἢ τμήμα ἐπιστυλίου βυζαντινοῦ τέμπλου. Ἡ ἄνω ἐπιφάνειά του εἶναι χοντρολαξευμένη μέ τό βελόνι. Ἡ κάτω ἔχει ἀφ' ἑνός βαθύ τόρμο 18×2, ἄγνωστου προορισμοῦ, καί ἀφ' ἑτέρου δύο κυκλικές βαθύνσεις στροφῆως θύρας, οἱ ὁποῖες ἂν καί δέν βρίσκονται στό ἄκρο τοῦ μέλους μαρτυροῦν τή χρήση του κάποτε ὡς ἀνωφλίου ἢ κατωφλίου. Δεξιά καί ἀριστερά εἶναι ἀποθραυσμένο.

Στήν κύρια ὄψη τοῦ μέλους, σέ χαμηλό ἀνάγλυφο, ἀπεικονίζονται ἰσοσκελῆς σταυρός μέσα σέ κύκλο, τόν ὁποῖο πλαισιώνουν δύο παγόνια καί δεξιότερα κυπαρίσσι. Ὁ σταυρός ἔχει ἀδέξια ἀπολαξευθεῖ μέ τό βελόνι καί τό ἕνα ἀπό τά πτηνά σώζεται κατά τό ἥμισυ. Ἡ ἀπολάξευση τοῦ σταυροῦ καί οἱ δύο βαθύνσεις στροφῆων μαρτυροῦν δύο ἢ καί περισσότερες χρήσεις τοῦ μέλους, ἐνῶ ἡ ἀπόσταση τοῦ ἄξονα τοῦ σταυροῦ (41,5 ἀπό τά δεξιά) πιστοποιεῖ ὅτι τό μήκος του ἀρχικά ξεπερνοῦσε τά 93 ἐκ.

Ἡ ἐπίπεδη τεχνική, οἱ χαρακτές λεπτομέρειες, τό χαλαρό σχέδιο καί ἡ παραμόρφωση, τόσο τῶν φυσικῶν χαρακτηριστικῶν ὅσο καί τῶν ἀναλογιῶν στήν ἀπεικόνιση τῶν πτηνῶν καί τοῦ κυπαρισσιοῦ, προσδίδουν ἕναν πρωτόγονο χαρακτήρα στό ἀνάγλυφο, ὁ ὁποῖος ἀόριστα μπορεῖ νά ὀδηγήσει σέ χρονολόγηση τοῦ μέλους στή μεταβατική περίοδο ἀπό τόν 7ο ὡς τόν 9ο αἰῶνα.

«Ἐκ τοῦ διαδρόμου τῶν ἀποθηκῶν».

Δ. 174. B.M. 7964 T. 1868

Ἀπό λευκό μάρμαρο.

Ὑψος 19,1. Πλάτος 30. Μέγ. σωζ. βάθος 14,5, ἀρχικό περίπου 15,2.

Μικρό κορινθιακοῦ τύπου ἐπίκρανο παραστάδας, σέ κακή κατάσταση διατηρήσεως. Οἱ πλάγιες πλευρές

ἀκολουθοῦν τή διάταξη τῆς κύριας μέ χαμηλό ἄβακα (πού ἔχει κοίλες σέ χάραξη τίς πλευρές), ἄξονικό μεγάλο ἀνθέμιο, ἔλικες καί φύλλα ἄκανθας στό κάτω μέρος. Στήν ἄνω ἐπιφάνειά του φέρει ἐγκοπή 12×8 καί βάθους 6, ἄγνωστου προορισμοῦ. Ἡ κάτω εἶναι χονδροειδῶς ἀπολαξευμένη, ἔτσι ὥστε νά μήν εἶναι σαφές ἂν ἔβαινε ἐπὶ κανονικῆς ἢ ὀκταγωνικῆς παραστάδας ἢ ἀκόμα καί ἐπὶ ἡμικίονος.

Ἡ ἐπεξεργασία τῶν γλυπτῶν στοιχείων τοῦ ἐπικράνου εἶναι μέτρια καί οἱ ἀδυναμίες στή χάραξη εἶναι φανερές, ἰδίως στό κεντρικό ἀνθέμιο ἢ τά ἡμιανθέμια τῶν πλάγιων πλευρῶν. Στούς λοβούς τῶν φύλλων ἄκανθας ἔχει γίνει ἀδέξια χρήση τρυπανίου.

Ἴσως τοῦ 5ου αἰ.

«Ἐκ τῶν νέων ὑπογείων, Αἵθουσα II».

Δ. 222. B.M. 7973 T. 1877

Ἀπό λευκό μάρμαρο.

Μέγ. σωζ. ὕψος 13,2. Πλάτος 20. Μέγ. σωζ. μήκος 22,2.

Θραῦσμα ἀπό μικρό ἐπίκρανο ἀμφικιονίσκου σέ κακή κατάσταση διατηρήσεως. Τό κάτω μέρος εἶναι ἀποθραυσμένο καί ψηλά ὁ ἄβακας ἀποστρογγυλευμένος ἀπό τά κτυπήματα. Ἡ κολουροκωνική ἐπιφάνειά του διακόπτεται σέ βάθος 18 ἐκ. ἀπό τό μέτωπο τοῦ ἄβακα καί διακοσμεῖται μέ παράσταση πτηνοῦ, χήνας ἢ κύκνου, μέ ἀνασηκωμένα τά φτερά, τήν ὁποία πλαισιώνουν δύο φύλλα καλάμου. Τό κάτω μέρος τῆς παραστάσεως λείπει. Στήν ἄνω ἐπιφάνεια, στόν ἄξονα, ἔχει διαμορφωθεῖ κυκλική βάθυνση, διαμέτρου 4, ἄγνωστης χρήσεως.

Ἡ τεχνική τοῦ ἔργου εἶναι μέτρια. Ἀνάγεται στήν παλαιοχριστιανική περίοδο.

«Ἐκ τῶν νέων ὑπογείων, Αἵθουσα II».

Δ. 239. B.M. 7949 T. 1853

Ἀπό λευκό μάρμαρο.

Είκ. 12. Ἀρχιτεκτονικό μέλος ἄγνωστης χρήσεως Δ. 239

Είκ. 13. Θραῦσμα ἀπὸ ἐπικράνο Δ. 222

Είκ. 14. Κιονόκρανο Δ. 242

Μέγ. σωζ. μήκος 57. Ὑψος 24. Μέγ. σωζ. βάθος 35.
Ἀγνωστης χρήσεως ἀρχιτεκτονικό μέλος, πιθανῶς ἐπίστεψη μεγάλου θυρώματος, σέ καλή κατάσταση διατηρήσεως. Ἡ κύρια ἐπιφάνειά του εἶναι ἐλαφρά κοιλόκυρτης διατομῆς μέ ταινία στέψεως ὕψους 4. Ἡ πίσω ἐπιφάνεια εἶναι χονδροειδῶς ἀπολαξευμένη μέ τό βελόνι. Δεξιά καί ἀριστερά εἶναι ἀποθραυσμένο. Τά θέματα πού ἀπεικονίζονται σέ χαμηλό ἀνάγλυφο εἶναι δύο βλαστοί μέ ἄνθη λωτοῦ, πτηνό (ἴσως φασιανός) στραμμένο ἀριστερά, τρίτο καί μεγαλύτερο ἄνθος λωτοῦ καί, τέλος, ὀξύληκτο φύλλο καλάμου. Ἄν καί διακρίνονται κάποιες ἀτέλειες (ὅπως στή διάπλαση τῆς πτέρυγας καί τῆς οὐρᾶς τοῦ πτηνοῦ), τό σχέδιο εἶναι ἐδῶ ἱκανοποιητικό καί ἡ τεχνική ἐκτέλεση ἐπίσης. Πιθανότατα τό μέλος ἀνάγεται στόν 5ο αἰώνα. Τό σχετικά σπάνιο θέμα τῶν λωτῶν καί ἡ τεχνοτροπική ὁμοιότητα ὁδηγοῦν στόν συσχετισμό μέ τό θραῦσμα θυρώματος Δ. 031 (βλ. παραπάνω), πλὴν ὅμως τά δύο μέλη δέν συνανήκουν γιατί ἔχουν διαφορετικές διαστάσεις.

Τοῦ 5ου ἢ 6ου αἱ.

«Ἐκ τῶν νέων ὑπογείων, Αἴθουσα 11».

Δ. 242. Β.Μ. 7974 Τ. 1878

Ἀπό λευκό μάρμαρο.

Ὑψος 24,3. Διάμετρος στή βάση 26. Μέγ. διαστάσεις στόν ἄβακα 32×32.

Τεκτονικό κιονόκρανο τῆς μέσης βυζαντινῆς περιόδου σέ καλή κατάσταση διατηρήσεως. Ἡ μετάβαση ἀπό τόν ἄβακα στόν κύκλο ἐδράσεως γίνεται μέ τή λοξή ἀπότμηση τῶν τεσσάρων γωνιῶν του. Τήν τριγωνική ἐπιφάνεια κάθε πλευρᾶς καταλαμβάνει μεγάλο «σασσανιδικό» ἀνθέμιο καί τίς ἀποτμήσεις ἔντονα σχηματοποιημένα φύλλα ἄκανθας, τριγωνικῆς ἐπίσης μορφῆς. Στίς τέσσερις πλευρές τοῦ ἄβακα διακρίνεται ἐλαφρῇ κοιλότητα πού διακόπτεται στή μέση ἀπό μικρό ἀλλά ὀγκηρό τρίφυλλο ρόδακα, σέ ἀνάμνηση ὁμοίας διατάξεως τῶν ἀρχαίων κορινθιακῶν κιονοκρανῶν. Στήν κάτω ἐπιφάνεια τὸρμος γιά τή γόμφωση τοῦ μέλους στόν κορμό τοῦ κίονα.

Ἡ τεχνοτροπία τοῦ ἀναγλύφου στό ἐξεταζόμενο κιονόκρανο εἶναι ἡ τυπική γιά γλυπτά τοῦ 11ου κυρίως αἰῶνα στήν περιοχή τῆς Ἀττικῆς καί τῆς Βοιωτίας. Ἀπό πλευρᾶς μορφολογικῆς τό κιονόκρανο ἀποτελεῖ μιὰ νέα μεσαιωνική δημιουργία πού ἀξιοποιεῖ ἕνα διακοσμητικό θέμα μέ σημαντική διάδοση, λίγο παλαιότερα, στήν Πρωτεύουσα (Grabar, Sculptures I, σ. 102 κ.έ.). Τά τριγωνικά σχηματοποιημένα φύλλα στίς γωνίες θυμίζουν, ἄλλωστε, τά πρωτότυπα κιονόκρανα τῆς Παναγίας τῆς μονῆς τοῦ Ὁσίου Λουκά (Μπούρα, Ὁ γλυπτός διάκοσμος, πίν. εἰκ. 92-95).

Ἐνα ἀκριβῶς ὅμοιο κιονόκρανο (Agora 12799/Α. 408) ἔχει βρεθεῖ, ὄχι κατά χώραν, στά εἱρεῖπια τῆς μητρο-

Εἰκ. 15. Κιονίσκος Δ. 243

Εἰκ. 16. Θραῦσμα ἀπὸ πλαῖσιο θύρας (;) Δ. 247

Εἰκ. 17. Θραῦσμα ἀπὸ θωράκιο Δ. 245

Εἰκ. 18. Θραῦσμα ἀπὸ θωράκιο Δ. 244

Εἰκ. 19. Ἀπότμημα ἐπιθήματος ἀμφικιονίσκου Δ. 246

Εἰκ. 20. Ἐπίθημα ἀμφικιονίσκου Δ. 248

πολιτικής κατοικίας του Ἀγίου Διονυσίου του Ἀρεοπαγίτου στην Ἀθήνα (J. Travlos - A. Frantz, *Hesperia* 34 (1965), σ. 169, πίν. 44b).

«Ἐκ τῶ νέων ὑπογείων, Αἴθουσα ΙΙ».

Δ. 243. B.M. 7915 T. 1820

Ἀπό λευκό μάρμαρο.

Μέγ. σωζ. ὕψος 62,5. Μέγ. ἐγκάρσια διατομή 13,5×13,5. Τετραμερὴς βυζαντινὸς κιονίσκος τέμπλου ἢ προσκυνηταρίου, ἀποθραυσμένος ἐπάνω καὶ κάτω, σέ καλή σχετικὰ κατάσταση διατηρήσεως. Τὰ τέσσερα βεργία πού τόν συναποτελοῦν σχηματίζουν ἀνά δύο σταυροκομβούς (ἄμματα).

Τό εἶδος αὐτό τῶν κιονίσκων εἶναι κοινότατο κατὰ τή μέση βυζαντινὴ περίοδο στήν περιοχή τοῦ Ἑλλαδικοῦ (N. Μουτσόπουλος, *AEM H'* (1961), σ. 228-230. Ioli Kalavrezou-Maxeiner, *Byzantine Studies in honour of M. V. Anastos*, Malibou 1985, σ. 95-103). «Ἐκ τῶν νέων ὑπογείων, Αἴθουσα ΙΙ».

Δ. 244. B.M. 7932 T. 1837

Ἀπό λευκό μάρμαρο.

Μέγ. σωζ. μήκος 25,5. Μέγ. σωζ. ὕψος 12,3. Πάχος 7,5. Μικρό θραῦσμα ἀπό βυζαντινὸ θωράκιο σέ μέτρια κατάσταση διατηρήσεως. Ἀπό τή διακόσμησή του σώζεται ἓνας τετράφυλλος ρόδακας μέσα σέ κύκλο καθὼς καὶ τμήμα φύλλου ἄκανθας (:). Ἡ πίσω ἐπιφάνεια εἶναι ἀκόσμητη. Ἀπό τήν τεχνική του θά μπορούσε νά χρονολογηθεῖ στή μέση βυζαντινὴ περίοδο.

«Ἐκ τῶν νέων ὑπογείων, Αἴθουσα ΙΙ».

Δ. 245. B.M. 7968 T. 1872

Ἀπό λευκό μάρμαρο, στρωσιγενές.

Μέγ. σωζ. διαστάσεις στίς ὀψεις 24,5×34,5. Πάχος 9. Θραῦσμα ἀπό τή γωνία βυζαντινοῦ θωρακίου σέ κακή κατάσταση διατηρήσεως. Μία τριμερὴς ταινία διαμορφώνει τό πλαίσιο τῆς ὀρθογωνισμένης πλάκας καὶ μέσω δύο κυκλικῶν στοιχείων συνδέσεως περιτρέχει μεγαλύτερο κύκλο. Ἡ πίσω ἐπιφάνεια τοῦ θωρακίου μένει σχεδὸν ἀκατέργαστη καὶ ἔχει κακή ἐμφάνιση. Κονιάματα μαρτυροῦν ὅτι τό θραῦσμα εἶχε κάποτε ἐνσωματωθεῖ σέ τοῖχο.

Παραμένει ἄγνωστο τό θέμα τό ὁποῖο περιέκλειε ὁ κύκλος. Θωράκια μέ ταινίες τοῦ εἶδους αὐτοῦ, σέ διάφορες παραλλαγές, εἶναι συνήθη. Θά μπορούσαν νά σημειωθοῦν ὅμοια στό καθολικό τῆς μονῆς τοῦ Ὁσίου Λουκά (Schultz - Barnsley, πίν. 15 E), τὰ Α. 2933 καὶ Α. 2942 τῆς ἀθηναϊκῆς Ἀγορᾶς, τό θωράκιο τῆς φιάλης τῆς Μεγίστης Λαύρας (Grabar, *Sculptures II*, πίν. 39 b) καὶ ἓνα στόν Μυστρά (Millet, *Monuments*, πίν. 50, εἰκ. 2). Αὐτό πού ἀσφαλῶς χαρακτηρίζει τήν τεχνότροπία τοῦ ἐξεταζόμενου θωρακίου εἶναι τό ἔξοργο (σχεδὸν ἡμικυκλικῆς διατομῆς) τοῦ μεσαίου

τμήματος τῆς ταινίας. Ἀπολύτως ἀνάλογο, ἴσως μάλιστα καὶ συνανῆκον, εἶναι ἓνα θραῦσμα ἀπό τό Ἀσκληπιεῖο τῶν Ἀθηνῶν (βλ. Ἀ. Ξυγγόπουλος, *AE* 1915, σ. 64 καὶ εἰκ. 17), τό ὁποῖο συγκριτικά χρονολογήθηκε στόν 10ο ἢ τόν 11ο αἰώνα.

«Ἐκ τῶν νέων ὑπογείων, Αἴθουσα ΙΙ».

Δ. 246. B.M. 7969 T. 1873

Ἀπό λευκό μάρμαρο.

Ὑψος 14. Πλάτος 19,5. Μέγ. σωζ. μήκος 14.

Ἀπότμημα μικροῦ ἐπιθήματος ἀμφικιονίσκου τῆς μέσης βυζαντινῆς περιόδου σέ καλή κατάσταση διατηρήσεως. Ἡ ἄνω ἐπιφάνειά του εἶναι κατεργασμένη μέ τό βελόνι ἀλλά καὶ οἱ πλάγιες ἔχουν ἐπίσης ἀδρὴ ἐπεξεργασία. Διακοσμεῖται μέ συμμετρικά, σχεδὸν εὐθύγραμμα φύλλα πού ξεκινοῦν ἀπό σπεῖρες καὶ πλαισιώνονται ἀπό ἄλλα φύλλα, πριονωτά.

Τό θέμα τῆς διακοσμήσεως δέν εἶναι σπάνιο. Σημειώνεται παράλληλα τό Α. 2871 τῆς ἀθηναϊκῆς Ἀγορᾶς, καθὼς καὶ τό 1443/1322 τοῦ Βυζαντινοῦ Μουσείου. Σέ μιά παραλλαγή του, στήν Ἀγία Παρασκευὴ Πανάκτου (Ἐκκλησίαις τῆς Ἀττικῆς, σ. 289, πίν. 257), τό θέμα ἀποτελεῖ τό πάνω μέρος τῆς διακοσμήσεως μικροῦ κιονοκράνου τοῦ τέμπλου.

Ἡ τεχνική εἶναι τυπική τῆς μέσης βυζαντινῆς περιόδου. Πιθανῶς τό ἐπίθημα ἀνήκει στόν 12ο αἰώνα.

«Ἐκ τῶν νέων ὑπογείων, Αἴθουσα ΙΙ».

Δ. 247. B.M. 7970 T. 1874

Ἀπό λευκό μάρμαρο.

Μέγ. σωζ. μήκος (ἢ ὕψος) 50. Διατομή 16×12,5. Πλάτος ταινίας 9,8.

Θραῦσμα ἀπό πλαίσιο θύρας ἢ ἄλλο μὴ ἀναγνωριζόμενο μέλος, σέ πολύ κακή κατάσταση διατηρήσεως. Εἶναι ἀποθραυσμένο καὶ ἀπό τὰ δύο του ἄκρα καὶ φθαρμένο σ' ὁλόκληρο τό μήκος τῆς διακοσμούμενης ἐπιφανείας του.

Ἡ μία πλευρά τοῦ μέλους στολίζεται μέ πλέγμα τετραμερῶν ταινιῶν πού συναντῶνται κατὰ ὀξεία γωνία (pointed guilloche). Εἶναι ἓνα θέμα κοινότατο στήν Ἑλλάδα κατὰ τόν 12ο κυρίως αἰώνα (Κόρινθος, *Scranton, Corinth*, εἰκ. 176, Θῆβαι, *ABME E'* (1939-40), εἰκ. 25, σαρκοφάγος τῶν Ἀγίων Ἀποστόλων Ἀγορᾶς, *Frantz, Holy Apostles*, πίν. 10e, διάσπαρτα μέλη Α. 2785, Α. 2786, Α. 2803, Α. 2875, Α. 2879 τῆς ἀθηναϊκῆς Ἀγορᾶς, ἄλλα τοῦ Βυζαντινοῦ Μουσείου, *EMME A'*, 1927, σ. 59, εἰκ. 46, καὶ τοῦ Παλαιοῦ Πανεπιστημίου, *Byzantine and post-Byzantine Art*, Athens 1985, σ. 26, ἀριθ. 8).

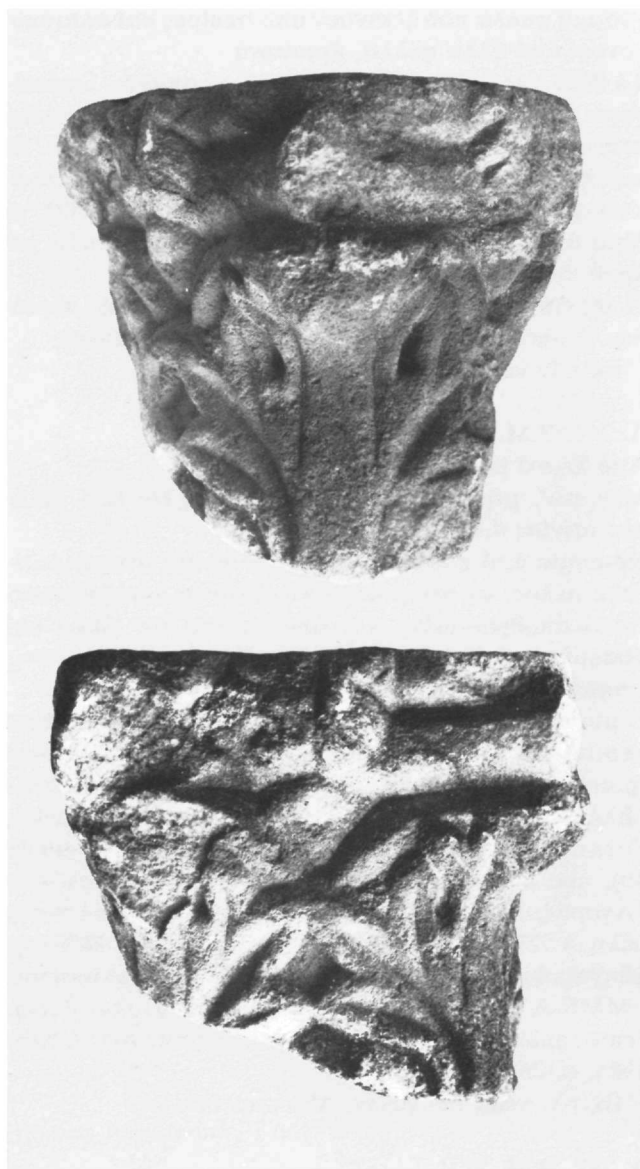
«Ἐκ τῶν νέων ὑπογείων, Αἴθουσα ΙΙ».

Δ. 248. B.M. 7971 T. 1875

Ἀπό λευκό μάρμαρο.

Εικ. 21. Κιονόκρανο Δ. 249

Εικ. 22. Κιονόκρανο Δ. 279

Ύψος 13,3. Πλάτος 21,5. Μέγ. σωζ. μήκος επάνω 29,5 και κάτω 14,4. Διάμετρος του ήμικιονίσκου κάτω 13,5. Έπιθημα άμφικιονίσκου σε κακή κατάσταση διατήρησης. Έχει ελαφρώς κοίλη την κατά μήκος διατομή και έπίστεψη με άπλή ταινία, ύψους 3. Έμπρός διακοσμείται με μεγάλο ίσοσκελή σταυρό, με ελαφρώς διαπλατυνόμενα τα άκρα των κεραιών του, σε χαμηλό ανάγλυφο. Τό μέρος είναι άποθραυσμένο στο εμπρός μέρος, καθώς και πίσω. Η τεχνική της έπεξεργασίας των επιφανειών του είναι μέτρια.

Άπλοι σταυροί με διαπλατυνόμενες στά άκρα τις κεραιές άποτελούν κοινό τόπο για κιονίσκους και επιθήματα κατά την παλαιοχριστιανική περίοδο. Δύο όμοια άκριβώς επιθήματα βλ. πρόχειρα στά Πρακτικά του 10ου Συνεδρίου Χριστιανικής Άρχαιολογίας, Β΄, σ. 645 (Μ. Valkinova) και στη Νέα Άγχίαλο (Π. Λαζαρίδης, ΠΑΕ 1972, πίν. 24).

«Έκ των νέων ύπογείων, Αΐθουσα ΙΙ».

Δ. 249. Β.Μ. 7972 Τ. 1876

Άπό λευκό μάρμαρο.

Ύψος 17. Άρχικές διαστάσεις άβακα 32×32. Διάμετρος της έδράσεως 25.

Μικρό τεκτονικό κιονόκρανο σε πολύ κακή κατάσταση διατήρησης. Τέσσερα φύλλα άκανθας σε χαμηλό ανάγλυφο δημιουργούν τη μετάβαση από τον χαμηλό άβακα στην κυκλική έδραση. Στίς δύο πλευρές του διακοσμείται με ίσοσκελεις σταυρούς μέσα σε κύκλους και στίς δύο άλλες με άνθήμια που ύψώνονται άνάμεσα σε δύο στοιχεΐα σχήματος C, τά όποια καταλήγουν πάνω και κάτω σε έλικες.

Στήν επιφάνεια έδράσεως ύπάρχει βαθιά έγκοπή τόρμου και στήν επάνω άβαθής κυκλική και έκτός άξονος κοίλανση, άγνωστου προορισμού.

Ο τύπος του άπλουστευμένου τεκτονικού κιονοκράνου με φύλλα στίς γωνίες δέν είναι άγνωστος σε όψιμα μικρά κιονόκρανα (Kautzsch, πίν. 43, 49, 50). Ίσοσκελεις σταυροί ή χριστογράμματα εντός κύκλου συ-

Εἰκ. 23. Θραῦσμα ἀπὸ τύμπανο ἀρκοσολίου Δ. 281

Εἰκ. 24. Κιονόκρανο Δ. 282

νηθίζονται σέ ἐπιθήματα ἢ τεκτονικά κιονόκρανα τῆς παλαιοχριστιανικῆς ἐποχῆς. Οἱ ἐξαιρετικά σχηματοποιημένες ἔλικες τοῦ δεύτερου θέματος τοῦ κιονοκράνου, μέ τό γραμμικό τους σχῆμα, θυμίζουν κάπως ὅμοιες σέ κιονόκρανα τοῦ Σάλωνος (Kautzsch, ἀριθ. 24 καί 27, σ. 18 καί 19).

Τό ἀδέξιο σχέδιο ἀλλά κυρίως ἡ τεχνотροπία τοῦ χαμηλοῦ ἀναγλύφου μαρτυροῦν ἀδυναμίες τοῦ τεχνίτη ἀλλά καί τήν ὀψιμότητα τοῦ κιονοκράνου. Οἱ εὐθύγραμμες πλευρές τοῦ ἄβακα, τά ἄπλαστα φύλλα καί ἡ σχηματοποίηση τοῦ ἀνθεμίου (τοῦ ὁποίου τά φύλλα ἐγίναν εὐθύγραμμα μέ ἐλικωτά ἄκρα) κάνουν τό κιονόκρανο ἄμορφο καί χωρίς καλλιτεχνικές προθέσεις. Ἴσως τῆς μεταϊουστινιανείου περιόδου.

«Ἐκ τῶν νέων ὑπογείων, Αἵθουσα II».

Δ. 279. B.M. 7918 T. 1823

Ἀπό λευκό μάρμαρο.

Μέγ. σωζ. ὕψος 13. Διαστάσεις στόν ἄβακα 15,5×15,5 καί κάτω 12×12.

Μικρό παλαιοχριστιανικό κορινθιακό κιονόκρανο σέ μέτρια κατάσταση διατηρήσεως, ἀποθραυσμένο πίσω καί κάτω, ἔτσι ὥστε νά μήν εἶναι δυνατό νά ὑπολογισθεῖ τό ὕψος του. Χαρακτηρίζεται ἀπό τήν ὑπαρξη τεσσάρων μόνο φύλλων ἄκανθας πού τό περιβάλλουν στό σύνολο, τόν διπλό καθ' ὕψος ἄβακα, τοῦ ὁποίου οἱ πλευρές κοιλαίνονται, τά ὀγκηρά «ἄνθη» στόν ἄξονα τοῦ ἄβακα καί τό λυροειδές σχῆμα τῶν στοιχείων πού συνδέουν τίς ἔλικες παρά τή σύμφυσή τους μέ τά φύλλα στίς γωνίες. Διατηρεῖ δηλαδή, παρά τήν ἀπώλεια τῆς πλαστικότητος καί παρά τό μικρό του μέγεθος, τά παλαιά μορφικά γνωρίσματα.

Γιά τά κιονόκρανα τοῦ τύπου αὐτοῦ βλ. Sodini, Congrès, σ. 214, σημ. 9, 10, σ. 215, σημ. 1-7. Ἐάν προστεθεῖ ἕνα ἀκόμα παράδειγμα ἀπό τή Μεσσήνη (Ἰ. Ὁρλάνδος, ABME IA' (1969), σ. 94, εἰκ. 5).

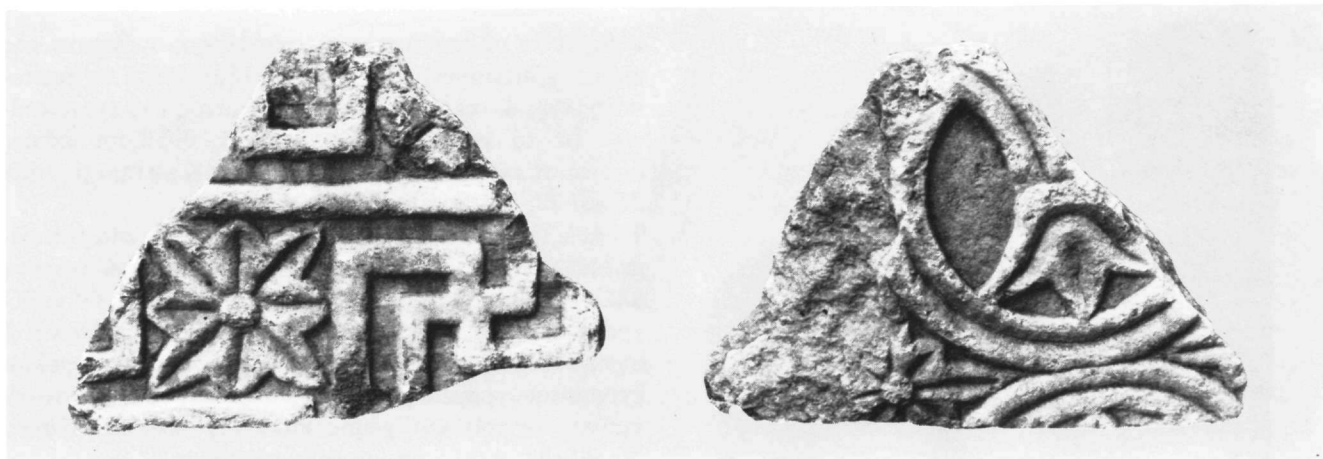
Πιθανότατα τοῦ 5ου αἰ.

«Ἐκ τῶν νέων ὑπογείων, Αἵθουσα II».

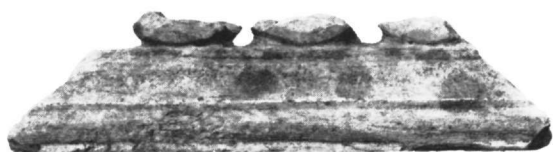
Δ. 281. B.M. 7978 T. 1882

Ἀπό λευκό μάρμαρο.

Μέγ. σωζ. ὕψος 36,2. Μέγ. σωζ. πλάτος 32. Πάχος 16. Θραῦσμα ἀπὸ τύμπανο ἀρκοσολίου-ταφικοῦ μνημείου τῶν χρόνων τῆς φραγκοκρατίας. Τό τόξο τοῦ ἀρκοσολίου ἦταν ἀπό ὁλόσωμο μάρμαρο τό ὁποῖο διακοσμοῦσαν μικρά ἡμικύκλια σέ σειρά καί σέ χαμηλό ἀνάγλυφο. Ἐνα δεύτερο τόξο μέ διαφορετική ἀκτίνα χαράξεως ἐγγράφεται στό πρῶτο. Τό τύμπανο στό βάθος στολίζεται μέ δύο ἄτεχνα μᾶλλον κρινάνθημα καί περιστέρια, τοῦ ὁποίου σώζεται ἡ οὐρά, ὅλα σέ ἔξεργο ἀνάγλυφο. Τό κάτω μέρος τοῦ τυμπάνου ὀρίζεται ἀπό πλεξίδα ἢ σχοινί. Ἡ κατάσταση διατηρήσεως τοῦ μέλους εἶναι σχετικά καλή.

Εἰκ. 25. Θραῦσμα ἀπὸ θωράκιο Δ. 287.

Εἰκ. 26. Θραῦσμα ἀπὸ θωράκιο (;) Δ. 304

Εἰκ. 27. Κιονόκρανο Δ. 308

Εἰκ. 28. Θραῦσμα ἀπὸ πλάκα ἄγνωστης χρήσεως Δ. 337

Τό θραῦσμα ἀποτελεῖ τό ἐλλεῖπον τμήμα τοῦ ὑπ' ἀριθ. 151/232 γλυπτοῦ τοῦ Βυζαντινοῦ Μουσείου, τό ὁποῖο ἐκτίθεται μαζί μέ ἄλλα φραγκοβυζαντινά ἔργα στήν αἴθουσα 10 (᾽Α. Ξυγγόπουλος, Φραγκοβυζαντινά γλυπτά ἐν Ἀθήναις, ΑΕ 1931, σ. 97-98. L. Brehier, Nouvelles recherches, χ.χρ., σ. 29, πίν. IX. G. Sotiriou, Guide du Musée Byzantin d'Athènes, Athènes 1932, σ. 53).

«Ἐκ τῶν νέων ὑπογείων, Αἴθουσα 11».

Δ. 282. B.M. 7979 T. 1883

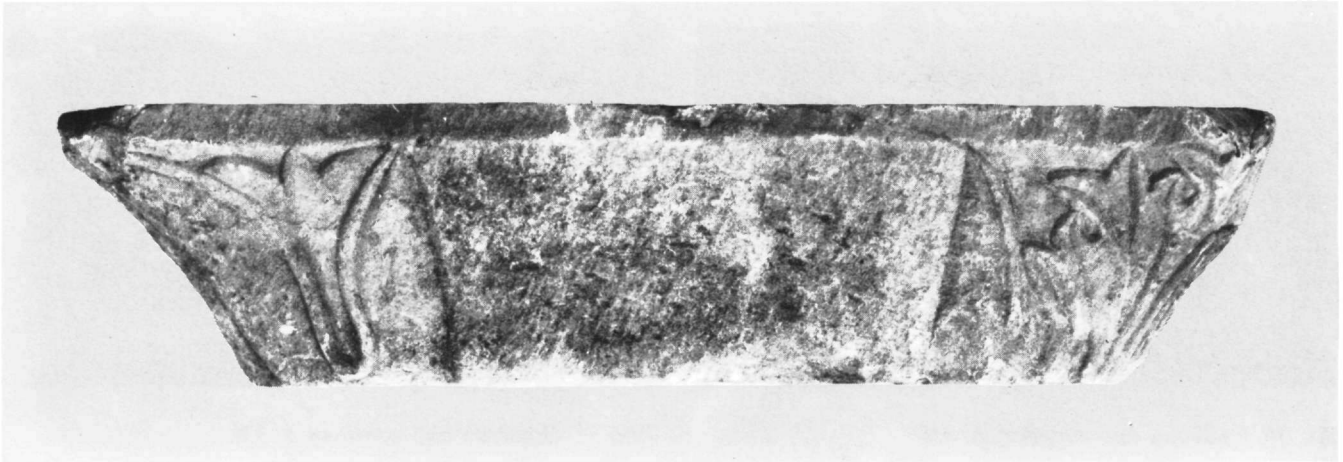
Ἀπό λευκό μάρμαρο.

Ὑψος 20,2. Διαστ. ἄβακα 17×17. Τό ὀκτάπλευρο ἐδράσεως ἐγγράφεται σέ 10×10.

Μικρό κιονόκρανο ὀκταγωνικοῦ σέ διατομή κιονίσκου, πιθανότατα ἀπό μεσοβυζαντινό τέμπλο. Τό γενικό σχῆμα του εἶναι τεκτονικό, μέ ἄβακα μή σαφῶς διαφοροποιούμενο καί ὀκταγωνικό ὑποτραχήλιο (ὑψους 1,3 ἐκ.), σέ ὑποχώρηση ἔναντι τοῦ ὀκταγωνικοῦ ἐπίσης περιγράμματος τοῦ κάτω μέρους του. Διακοσμεῖται στίς πέντε ἀπό τίς ὀκτώ παράπλευρες ἐπιφάνειές του· οἱ τρεῖς ὑπόλοιπες μένουν ἀκόσμητες, ἴσως γιατί τό κιονόκρανο ἦταν σέ ἐπαφή μέ κάποιον τοῖχο. Τίς κύριες πλευρές τοῦ κionoκράνου διακοσμοῦν ἀντεστραμμένα ἀνθέμια μέ μικρές ἑλικες καί ὀξύληκτα φύλλα. Οἱ ἀποτμήσεις τῶν γωνιῶν πού δημιουργοῦν τίς δευτερεύουσες πλευρές τοῦ μέλους δέν φθάνουν ὥς τό ὕψος τοῦ ἄβακα, ἀλλά ἀφήνουν μικρή ἐπιφάνεια πού διακοσμεῖται μέ μικρή ἑλικά. Οἱ δευτερεύουσες πλευρές στολίζονται μέ πριονωτά φύλλα. Στήν κάτω ἐπιφάνεια ἐδράσεως διακρίνεται βαθύς τόρμος γιά τήν ὑποδοχή γόμφου.

Ὁ τρόπος ἐπεξεργασίας τῶν ἀναγλύφων θυμίζει τήν πυκνή τεχνική του 12ου αἰ., ἄν καί ἡ λάξευση δέν εἶναι ἄψογη.

«Ἐκ τῶν νέων ὑπογείων, Αἴθουσα 11».

Εἰκ. 29. Κιονόκρανο Δ. 309

Δ. 287. B.M. 7980 T. 1884

Ἀπό λευκό μάρμαρο.

Μέγ. σωζ. διαστάσεις 28×21. Πάχος 4,5.

Θραῦσμα ἀπὸ ἀμφίγλυφο παλαιοχριστιανικό θωράκιο, σέ μέτρια διατήρηση, περιμετρικά ἀποθραυσμένο.

Διακοσμεῖται στή μία πλευρά του μέ διπλές ταινίες πού σχηματίζουν κύκλους μέ φυτικά θέματα, ἀνάμεσα στούς ὁποίους διαμορφώνονται μικρά ὀκτάφυλλα. Ἡ δεύτερη πλευρά του διακοσμεῖται μέ μαϊάνδρο ἀγκυλωτῶν σταυρῶν, στὸν ὁποῖο ἐντάσσονται ἐπίσης ὀκτάφυλλα θέματα. Δέν πρόκειται πάντως γιὰ ἓνα μαϊάνδρο πού περιέτρεχε τὴν ἐπιφάνεια τοῦ μέλους (ὅπως σ' αὐτό τοῦ Ἀσκληπιείου Ἀθηνῶν, Ὁρλάνδος, Βασιλική, II, σ. 517, εἰκ. 478, 6), δεδομένου ὅτι, ὅπως πιστοποιεῖται καὶ ἀπὸ τὴν ἄλλη πλευρά τοῦ θωρακίου, τὸ θραῦσμα δέν προέρχεται ἀπὸ τὴν περίμετρό του. Ὅλα τὰ θέματα εἶναι σέ χαμηλό ἀνάγλυφο, μέ καλὴ τεχνικὴ λαξεύσεως, τοῦ 5ου πιθανότατα αἰ.

Γιὰ τὴ μεγάλη διάδοση τῶν μαϊάνδρων σέ παλαιοχριστιανικά θωράκια βλ. Γ. Δημητροκάλλης, Παλαιοχριστιανικοὶ καὶ βυζαντινοὶ μαϊάνδροι, Ἀθῆναι 1982, σ. 138-163. Τὸ θέμα τῆς ἄλλης πλευρᾶς μπορεῖ νὰ συσχετισθεῖ μέ ἐνός θραύσματος πού σώζεται στήν αὐλὴ τῆς μονῆς Δαφνίου (Sodini, Congrès, σ. 282, εἰκ. 39), τὸ ὁποῖο παρουσιάζει καὶ ἐμφανὴ τεχνοτροπικὴ συγγένεια μέ τὸ ἐξεταζόμενο.

«Ἐκ τῶν νέων ὑπογείων, Αἴθουσα II».

Δ. 304. B.M. 7981 T. 1885

Ἀπό λευκό μάρμαρο.

Μέγ. σωζ. μῆκος 48. Πάχος 9,5. Μέγ. σωζ. ὕψος 14.

Θραῦσμα ἀπὸ διάτρητο θωράκιο (;) προερχόμενο ἀπὸ τὸ πλαίσιο τοῦ μέλους, μέτρια διατηρημένο. Ἀπὸ τὰ λείψανα τοῦ διάτρητου μέρους, τρία κυκλικά στοιχεῖα, δέν προκύπτει δυστυχῶς τὸ θέμα τῆς διακοσμῆσεως· πιθανῶς ἦταν τὸ κοινότατο φολιδωτό. Τὸ πλαίσιο δια-

μορφώνεται μέ κυμάτια, κοῖλο καὶ κυρτό, τὰ ὁποῖα ὀρίζονται ἀπὸ ἰσοπλατεῖς ταινίες.

Πιθανότατα τῆς παλαιοχριστιανικῆς περιόδου.

«Ἐκ τῶν νέων ὑπογείων, Αἴθουσα II».

Δ. 308. B.M. 7985 T. 1889

Ἀπό λευκό μάρμαρο.

Ὑψος 20. Μέγ. σωζ. μῆκος ἐπάνω 50,5. Μῆκος κάτω 42,5. Πλάτος ἐπάνω 16. Διάμετρος ἐδράσεως κάτω 12. Κιονόκρανο ἀμφικιονίσκου, ἀποθραυσμένο στὰ δύο ἄκρα του στό ἐπάνω μέρος. Ἡ πρὸς τὰ μέσα ἐπιφάνειά του παρέμεινε ἀκόσμητη. Ἡ πρὸς τὰ ἔξω, μέ ἐλαφρῶς κοίλῃ τῇ διατομῇ, διακοσμεῖται μέ σταυρὸ ἀνάμεσα σέ δύο φύλλα ἄκανθας καὶ δύο μισὰ φύλλα καλάμου. Οἱ κεραῖες τοῦ σταυροῦ, ἀπὸ τίς ὁποῖες σώζεται μόνον ἡ κάτω, παρουσίαζαν μικρὴ διαπλάτυνση στὰ ἄκρα τους. Τὰ φύλλα τῆς ἄκανθας δέν ἔχουν πλαστικότητα, διατηροῦν ὅμως τὸν χαρακτήρα τους μέ τονισμό τῶν λοβῶν, τῶν κεντρικῶν νεύρων καὶ τῶν ὀξυλήκτων γλωσσίδων τους. Πιθανῶς τοῦ 5ου αἰ.

Οἱ σταυροὶ καὶ τὰ φύλλα ἄκανθας ἀποτελοῦν πολὺ συνηθισμένο θέμα γιὰ κιονόκρανα καὶ ἐπιθήματα κατὰ τὴν παλαιοχριστιανικὴ περίοδο.

«Ἐκ τῶν νέων ὑπογείων, Αἴθουσα II».

Δ. 309. B.M. 7986 T. 1890

Ἀπό λευκό μάρμαρο.

Ὑψος 15,5. Μέγ. σωζ. μῆκος 64. Μῆκος κάτω 46,5. Πλάτος ἐπάνω 21,7. Διάμετρος ἡμικιονίσκου κάτω 16,5.

Κιονόκρανο ἀμφικιονίσκου σέ μέτρια διατήρηση, ἀποθραυσμένο στὰ δύο ἄκρα του στό ἐπάνω μέρος.

Ἡ πρὸς τὰ ἔξω στενὴ πλευρά του διακοσμεῖται μέ σταυρὸ (τοῦ ὁποίου σώζεται ἡ κάτω μόνον κεραία) μετὰ δύο φύλλων ἄκανθας καὶ δύο μισῶν φύλλων καλάμου. Ἡ πρὸς τὰ μέσα πλευρά του ἔχει δύο ὀλόκληρα

Εἰκ. 30. Θραῦσμα ἀπό κοσμήτη Δ. 338

Εἰκ. 31. Θραῦσμα ἀπό κοσμήτη Δ. 339

Εἰκ. 32. Ἐπίθημα ἀμφικιονίσκου Δ. 340

Εἰκ. 33. Θραῦσμα ἀπό κοσμήτη Δ. 342

φύλλα καλάμου καὶ δύο μισά, μεταξύ τῶν ὁποίων σχηματίζονται τρία τρίφυλλα ἄνθη λωτοῦ. Τό ἀνάγλυφο εἶναι καὶ στίς δύο περιπτώσεις χαμηλό, τὰ φύλλα ὅμως (ὅπως καὶ στό προηγούμενο μέλος Δ. 308) διατηροῦν τὰ ἰδιαίτερα χαρακτηριστικά τους. Τὰ περιγράμματα τῶν φύλλων καλάμου εἶναι διπλά καὶ οἱ ἄξονές τους ὑποδηλώνονται μέ ἐλαφρά ἐγκοπή. Τῶν φύλλων τῆς ἄκανθας τονίζονται οἱ ἀναδιπλώσεις τῶν λοβῶν, οἱ

ὄξεῖες γλωσσίδες καὶ μέ τριπλή γραμμὴ τὰ νεῦρα. Πιθανότατα τοῦ 5ου αἰ.
«Ἐκ τῶν νέων ὑπογείων, Αἴθουσα 11».

Δ. 337. B.M. 7926 T. 1831

Ἀπό λευκὸ μάρμαρο.

Μέγ. σωζ. διαστάσεις 19,8×24,5. Πάχος 5,5. Στὴν ἀκραία ταινία πάχος 6.

Θραῦσμα ἀπὸ πλάκα, ἄγνωστης χρήσεως, σέ μέτρια κατάσταση διατηρήσεως. Περιλαμβάνει τμῆμα τῆς μιᾶς πλευρᾶς τοῦ μέλους· οἱ ὑπόλοιπες εἶναι ἀποθραυσμένες. Κατὰ μήκος τῆς σωζόμενης πλευρᾶς, σέ μιά ταινία πλάτους 8,2 (πού χωρίζεται μέ τρεῖς γλυφές ἀπὸ τὴν κυρίως πλάκα), διακοσμῆται μέ τρεῖς κύκλους ἀνάμεσα στοὺς ὁποίους σχηματίζονται μικρά τρίφυλλα. Οἱ κύκλοι περικλείουν πεντάφυλλα ἀνθήματα, τό ἓνα ἀπὸ τὰ ὁποῖα διατηρεῖται σέ ἱκανοποιητικὴ κατάσταση.

Ὁ διάκοσμος ἀποδίδεται σέ χαμηλὸ ἀνάγλυφο. Τόσο ἡ χάραξη τῶν θεμάτων ὅσο καὶ ἡ ἐκτέλεση τοῦ ἀναγλύφου μαρτυροῦν προχειρότητα καὶ ἀδεξιότητα.

Τό θέμα τῶν κύκλων σέ παράταξη ὁδηγεῖ σέ χρονολόγηση τοῦ μέλους στὸν 10ο ἢ τὸν 11ο αἰ.

«Ἐκ τῶν νέων ὑπογείων, Αἴθουσα 10».

Δ. 338. B.M. 7913 T. 1818

Ἀπό λευκὸ μάρμαρο.

Υψος 7,5. Μέγ. σωζ. μήκος 25. Βάθος, ψηλά 20 καὶ χαμηλά 14.

Μικρὸ θραῦσμα ἀπὸ βυζαντινὸ λοξότμητο κοσμήτη σέ καλὴ κατάσταση διατηρήσεως. Τὰ μὴ ὀρατὰ μέρη εἶναι λαξευμένα κάπως πρόχειρα μέ τό βελόνι. Τῇ λοξῇ ἐπιφάνειᾳ διακοσμεῖ ἐλισσόμενος διπλὸς βλαστός, ἀπὸ τὸν ὁποῖο ἐκφύονται φύλλα μέ πέντε ὀξυλήκτες γλωσσίδες, στραμμένα ἐναλλάξ πρὸς τὰ πάνω ἢ πρὸς τὰ κάτω.

Ἡ τεχνικὴ τῆς λαξεύσεως εἶναι ἡ τυπικὴ στὴν Ἑλλάδα κατὰ τὴ μέση βυζαντινὴ περίοδο. Πιθανότατα τοῦ 12ου αἰ.

Τό μέλος παρουσιάζει μεγάλη θεματολογικὴ καὶ τε-

χνοτροπική όμοιότητα μέ τό Δ. 454 (βλ. παρακάτω), δέν συνανήκει όμως μ' εκείνο, πού έχει μεγαλύτερο ύψος.

«Έκ τών νέων ύπογείων, Αΐθουσα 10».

Δ. 339. B.M. 7982 T. 1886

Ή από λευκό μάρμαρο.

Ή ύψος 10,5. Μέγ. σωζ. μήκος 25. Βάθος, ψηλά 18,5 καί χαμηλά 15.

Θραύσμα από λοξότμητο κοσμήτη, σέ μέτρια κατάσταση διατηρήσεως. Δεξιά διατηρεΐ κανονικό άρμό ὤσεως καί άριστερά εΐναι αποθραυσμένο. Στη λοξή του επιφάνεια διακοσμεΐται μέ μικρό ίσοσκελή σταυρό μέσα σέ κύκλο καί μέ δύο τρίφυλλα σχηματοποιημένα άνθέμια δεξιά καί άριστερά του.

Η τεχνική του χαμηλού αναγλύφου εΐναι μέτρια. Στίς κεραΐες του σταυρού καί στίς βάσεις των πλάγιων φύλλων των άνθεμίων έχει γΐνει χρήση τρυπανιού, τά ΐδια όμως τά φύλλα εΐναι επίπεδα, χωρίς έσωτερική γλυφή καί χωρίς ακρίβεια στη χάραξη.

Τά τρίφυλλα άνθέμια του μέλους εΐναι ήμίτομα άντεστραμμένων καρδιόσχημων κοσμημάτων σέ σειρά, ὅπως αὐτά πού έχουμε από παλιά στη βόρεια εκκλησία της μονής του Λιβός (DOP 18 (1964), εΐκ. 45 κάτω άριστερά). Μέ τόν χαρακτηριστικό τρόπο σχηματοποίησης καί μεμονωμένα άπαντοΐν άργότερα στην Έλλάδα, ὅπως λ.χ. σ' ένα κιονόκρανο της Θεσσαλονίκης (Kautzsch, πίν. 50, άριθ. 848), σ' ένα γεΐσο (;) της μονής του Όσίου Μελετίου (ABME E' (1939-40), σ. 99, εΐκ. 45 β) καί σ' ένα μικρό επίθημα στη Μάνη (ΠΑΕ 1977, πίν. 130 β).

Πιθανῶς του 11ου αΐ.

«Έκ τών νέων ύπογείων».

Δ. 340. B.M. 7989 T. 1893

Ή από λευκό μάρμαρο.

Ή ύψος 14,5. Μήκος, μέγ. σωζ. επάνω 48,5 καί κάτω 32. Πλάτος, επάνω 15,5 καί κάτω 9.

Επίθημα βυζαντινού άμφικιονίσκου παραθύρου σέ μέτρια κατάσταση διατηρήσεως καί αποθραυσμένο τμηματικά στο ένα του άκρο. Στη μιά του πλευρά στολίζεται μέ άπλούστατο εξάφυλλο ρόδακα καί φαίνεται ότι τό ΐδιο θέμα εΐχε καί στην άλλη ὄψη. Η επεξεργασία του μαρμάρου εΐναι άμελής καί πρόχειρη.

Εξάφυλλοι ρόδακες πού χαράσσονται εύκολα μέ τόν διαβήτη άποτελοΐν κοινότατο θέμα, κυρίως στον 11ο αΐ.

«Έκ τών νέων ύπογείων, Αΐθουσα 6».

Δ. 342. B.M. 7943 T. 1847

Ή από λευκό μάρμαρο.

Παλιός άριθ. E. 154.

Ή ύψος 13,3. Μέγ. σωζ. μήκος 22. Μέγ. βάθος επάνω 12. Θραύσμα από παλαιοχριστιανικό κοσμήτη ή επίκρα-

Εΐκ. 34. Θραύσμα από θωράκιο Δ. 344

νο, σέ καλή σχετικῶς κατάσταση διατηρήσεως. Έχει κοιλόκυρτη διατομή, ταινία ψηλά καί στο κάτω μέρος αστράγλο καί κοίλης διατομής ταινία. Η πίσω επιφάνειά του εΐναι λαξευμένη μέ επιμέλεια. Διακοσμεΐται μέ φύλλα μαλακής άκανθας (πλήρως σώζεται μόνον ένα), πού εναλλάσσονται μέ φύλλα καλάμου (;). Τόσο στα φύλλα της άκανθας ὅσο καί στον αστράγλο έχει γΐνει, μέ τρόπο προφανῶς άνόργανο, χρήση τρυπανιού.

Ός πρὸς τό θέμα, τό μέλος θά μπορούσε νά παραλληλισθεΐ μέ τό πεσόκρονο του Γυμνασίου της αθηναϊκής Άγορᾶς (Α. 2268), αν καί εΐναι αρκετά μεταγενέστερο εκείνου.

«Έκ τών νέων ύπογείων, Αΐθουσα 5».

Δ. 344. B.M. 7990 T. 1894

Ή από τεφρό άσβεστόλιθο.

Μέγ. σωζ. ύψος 48. Μέγ. σωζ. πλάτος 23,2. Πάχος 6,3. Θραύσμα από βυζαντινό θωράκιο σέ σχετικά καλή κατάσταση διατηρήσεως, αν καί εΐναι από παντού αποθραυσμένο. Προέρχεται από την άριστερή πλευρά του μέλους καί σώζει άφ' ενός τό άκρο της άριστερής κεραΐας του σταυρού καί άφ' έτέρου τμήματα τριών φύλλων πού βλάσταιναν από τη βάση του. Ο σταυρός χωριζόταν από τό πλαίσιο του θωρακίου μέ διπλή ανά-

Εικ. 35. 'Υδρορρόη Δ. 346

γλυφη ταινία καί παριστανόταν διάλιθος, μέ μεγάλα κυκλικά στοιχεῖα στίς ἄκρες τῶν κεραίων του.

Τό ἀσυνήθιστο ὑλικό κατασκευῆς, τό πάχος τῆς πλάκας καί ἡ τεχνοτροπία τοῦ ἀναγλύφου κάνουν πολύ πιθανό ὅτι τό θραῦσμα συναντῆκε μέ τό Δ. 603 τοῦ καταλόγου (βλ. παρακάτω).

Γιά τούς διάλιθους φυλλοφόρους σταυρούς βλ. D. Talbot-Rice, BSI 11 (1950), σ. 70-81 καί Ch. Bougas, JÖB 24 (1975), σ. 237-239.

Τοῦ 11ου ἢ τοῦ 12ου αἱ.

«'Εκ τῶν νέων ὑπογείων, Αἵθουσα 6».

Δ. 346. B.M. 7991 T. 1895

'Από πωρόλιθο.

"Υψος 16,5. Πλάτος 12,3. Μῆκος 33,5.

Ζωόμορφη ὑδρορρόη πού προέρχεται πιθανότατα ἀπό τροῦλο «ἀθηναϊκοῦ τύπου» τῆς μέσης βυζαντινῆς περιόδου. Τό πίσω μέρος τοῦ μέλους, πού ἦταν ἐνσωματωμένο στόν τροῦλο, ἔχει ἀπλή πρισματική μορφή καί αὐλάκι πλάτους 5,3 στό ἐπάνω μέρος. Εἶναι χονδροειδῶς ἀπολαξευμένο. Μπροστά, ὀλόγλυφο σχηματίζεται κεφάλι ζώου, πιθανῶς βοδιοῦ, ἃν κρίνει κανεῖς ἀπό τά κέρατα καί τά μικρά αὐτιά. Τό αὐλάκι ὁδηγεῖ σέ διαμπερή κατακόρυφη ὁπή, ἔτσι ὥστε τά νερά νά φεύγουν ἀπό τό στόμα τοῦ ζώου πού σχηματίζεται στήν κάτω ἐπιφάνεια τοῦ μέλους.

'Η ἐπεξεργασία τῶν γλυπτῶν μερῶν εἶναι χονδροειδής, ἴσως λόγω καί τοῦ κακῆς ποιότητος ὑλικοῦ πού διέθετε ὁ τεχνίτης. 'Η ὁμοιότητα τῆς γενικῆς διαπλάσεως μέ τήν ὑδρορρόη τῆς Μεγάλης Παναγίας ('Α. Ξυγγόπουλος, ΕΜΜΕ, Β', 1929, σ. 88-89, εἰκ. 95), σήμερα στό Βυζαντινό Μουσεῖο (ΧΑΕ 347/972), δέν ἐξασφαλίζει τήν ἀπόδοση τοῦ μέλους στήν ἴδια ἀθηναϊκή ἐκκλησία, δεδομένου ὅτι οἱ διαστάσεις ὕψους καί πλάτους τῶν δύο κομματιῶν διαφέρουν οὐσιαστικά.

Εικ. 36. 'Επίθημα κιονοκράνου Δ. 353

Βιβλιογρ: Μπούρα, 'Ο γλυπτός διάκοσμος, σ. 41, σημ. 2, εἰκ. 64, 65.

«'Εκ τῶν νέων ὑπογείων, Αἵθουσα 9».

Δ. 353. B.M. 7983 T. 1887

'Από λευκό μάρμαρο.

"Υψος 10,5. Κάτω ἐπιφάνεια 30×30. "Ανω ἐπιφάνεια 57,5×30.

'Επίθημα μικροῦ κιονοκράνου σέ μέτρια διατήρηση. Οἱ δύο ὀριζόντιες ἐπιφάνειες ἐδράσεως εἶναι ἀδρά λαξευμένες μέ τό βελόνι. Οἱ δύο στενές πλευρές του ἔχουν κοιλόκυρτη διατομή (cyma reversa), στέφονται μέ ἀπλή ταινία ὕψους 2 καί διακοσμοῦνται μέ τρία ἢ καθεμιά ὀξύληκτα ἀπλά φύλλα (καλάμου;) σέ χαμηλό ἀνάγλυφο. Τά φύλλα εἶναι ἄτεχνα σκαλισμένα, ἔχουν διπλό περίγραμμα καί μόνο στό ἓνα ἀπό αὐτά, στό μεσαῖο, δηλώνεται τό ἀξονικό του νεῦρο.

'Η διακόσμηση μέ ἀπλά ὀξύληκτα φύλλα εἶναι συνηθέστατη σέ ὑψαψίδια ἢ ἐπιθήματα τῆς παλαιοχριστιανικῆς περιόδου.

Πιθανότατα τοῦ 5ου αἱ.

«'Εκ τῶν νέων ὑπογείων, Αἵθουσα 6».

Δ. 367. B.M. 7941 T. 1845

'Από λευκό μάρμαρο.

Μῆκος 175,5. "Υψος 37. Μέγ. πλάτος 27. Κάτω πλάτος 21.

Βυζαντινὸ ὑπέρθυρο μεγάλων διαστάσεων σέ μέτρια κατάσταση διατηρήσεως. 'Η πίσω ἐπιφάνειά του μένει σχεδόν ἀλάξευτη καί χαμηλά κόβεται γιά τόν σχηματισμό τῆς ὑποδοχῆς τῶν θυροφύλλων. 'Η κύρια ἐπιφάνειά του χωρίζεται στά τρία μέ τή βοήθεια ταινιῶν, πλάτους 12, πού διακοσμοῦνται μέ δύο ἐλικωτοῦς βλαστούς καί φύλλα. 'Η μία ἀπό τίς δύο ταινίες εἶναι σχεδόν κατεστραμμένη. Στόν ἄξονα, τό ὑπέρθυρο

Εικ. 37. Ὑπέρθυρο Δ. 367

Εικ. 38. Πεσσίσκος Δ. 374

Εικ. 39. Στοιχείο (σπόνδυλος) Δ. 378 από γοτθικής τεχνοτροπίας στήριγμα

στολίζεται με ισοσκελή σταυρό μέσα σε κύκλο (διαμέτρου 28 εκ.), από τὰ ἄκρα τῶν κεραιῶν τοῦ ὁποίου βλασταίνουν ἀνά δύο φύλλα. Τό ἄπεργο στό ἓνα ἄκρο καί ἡ ἐγκοπὴ γόμφου σέ μικρὴ ἀπόσταση ἀπὸ αὐτό μαρτυροῦν ὅτι τό ὑπέρθυρο λαξεύθηκε σέ ἀρχαῖο ἀρχιτεκτονικό μέλος, γιά δευτέρη χρήση.

Τό ὑπέρθυρο, μέ τόν χωρισμό τῆς ὀψεῶς του μέ κατὰ κόρυφες ταινίες, ἀνήκει σέ μιὰ σειρά ὁμοίων μελῶν ἀπὸ τὴν Ἀθήνα, τὰ ὁποῖα μελετήθηκαν πρόσφατα

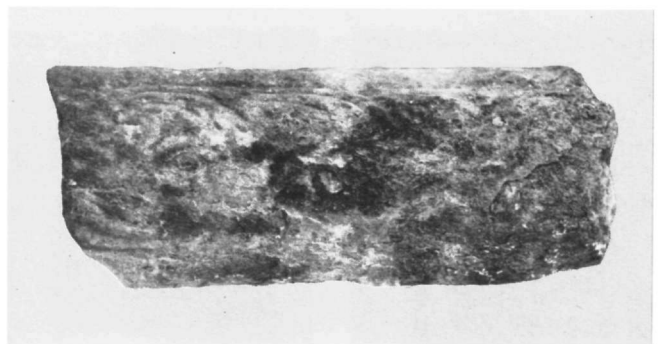
(Μαρία Σκλάβου-Μαυροειδῆ, ΔΧΑΕ, περ. Δ' τ. ΙΑ' (1982-83), σ. 99-108). Σ' αὐτά πρέπει νά προστεθεῖ τό ὑπέρθυρο τοῦ νάρθηκα τοῦ καθολικοῦ τῆς μονῆς Δαφνίου (G. Millet, Le monastère de Daphni, Paris 1889, σ. 12, εἰκ. 10), ἓνα ἐνσωματωμένο στή νότια κεραία τῆς Γοργοεπηκόου (K. Michel-A. Struck, AM 1906, εἰκ. 15), ἐν μέρει ἀκρωτηριασμένο, ἓνα ἀκόμα (θραῦσμα) στοὺς Ἁγίους Ἀσωμάτων Θησείου (Ε. Στίκας, ΔΧΑΕ, περ. Δ' τ. Α' (1959), πίν. 48 β), καθώς

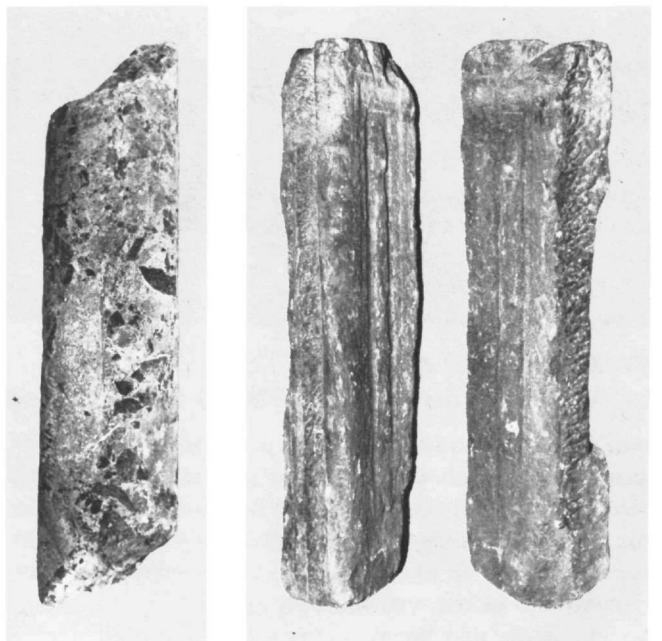
Είκ. 40. *Επίκρανο Δ. 380

Είκ. 41. Κιονόκρανο Δ. 381

Είκ. 42. Θραῦσμα ἀπό ἀρχιτεκτονικό μέλος Δ. 391

Είκ. 43. Τμήμα κορμού κίονα Δ. 382

Είκ. 44. Πεσσίσκος Δ. 414

καί τό S. 601 μέλος τῆς ἀθηναϊκῆς Ἀγορᾶς (A. Frantz, *The Middle Ages in the Athenian Agora*, Picture Book ἀριθ. 7, εἰκ. 20).

Τό θέμα τῆς ταινίας τοῦ ἐξεταζόμενου μέλους μπορεῖ νά παραλληλισθεῖ μ' αὐτό ἑνός γλυπτοῦ στόν Ἅγιο Ἐλισσαῖο (EMME, A', 1929, σ. 99, εἰκ. 116), καί τοῦ σταυροῦ σέ κύκλο μέ ἑνός κομβίου σέ κιονόκρανο τῆς μονῆς τῆς Χώρας (Ø. Hjort, *DOP* 33 (1979), πίν. 53, σ. 242) ἢ τοῦ τάφου τοῦ Ὁσίου Μελετίου (Θ. Παζαρᾶς, Ἀνάγλυφες σαρκοφάγοι, Θεσσαλονίκη 1984, πίν. 55α).

«Ἐκ τῆς ὀπισθεν βορείας πλευρᾶς ἀνατολικῆς ἀποθήκης αὐλῆς».

Δ. 374. B.M. 7992 T. 1896

Ἀπό λευκό μάρμαρο.

Ὑψος 88,2. Πλάτος 19,5. Βάθος 16,5.

Πεσσίσκος ἀπό διάφραγμα (δρύφακτον) σέ καλή κατάσταση· ἔχει ἀποθραυσθεῖ ἕνα μικρό μόνο τμήμα του ἐπάνω δεξιά. Λείψανα συνδετικῶν κονιαμάτων δείχνουν ὅτι ἦταν κάποτε κτισμένος σέ τοῖχο.

Ὁ πεσσίσκος ἔχει στήν πλάγια δεξιά πλευρά του ἐγκοπὴ ὑποδοχῆς θωρακίου καί διάκοσμο στό ἐμπρός του μέρος. Οἱ ἄλλες δύο πλευρές του εἶναι ἀδρά ἐπεξεργασμένες. Στήν ἄνω ἐπιφάνειά του ἔχει τόρμο γιά τή στερέωση συνδέσμου σχήματος πί, πρὸς τὰ ἀριστερά.

Ὁ διάκοσμος συνίσταται σέ σχηματοποιημένα φύλλα δάφνης, τυποποιημένα ὑπὸ μορφὴν φολίδων, σέ χαμηλό ἀνάγλυφο. Διάχωρα μέ ὅμοιο διάκοσμο εἶναι γνωστά σέ φατνώματα ἐπιστυλίων (ὅπως λ.χ. σ' ἕνα ἐπιστύλιο τῆς Νικοπόλεως, ΠΑΕ 1961, πίν. 61 β) ἢ ἐσωρράχια τόξων ρωμαϊκῶν κτιρίων, δέν εἶναι ὅμως ἄγνωστα καί σέ παλαιοχριστιανικῆς ἐποχῆς πεσσίσκους (ὅπως στά Δ. 072, Δ. 073 καί Δ. 549 τῆς παρούσας συλλογῆς).

«Ἐξ ἀριστερᾶς πλευρᾶς κεντρικοῦ διαδρόμου αὐλῆς».

Δ. 378. B.M. 7965 T. 1869

Ἀπό πωρόλιθο.

Ὑψος 33,5. Πλάτος 13,2. Μέγ. σωζ. βάθος 15,5.

Στοιχεῖο (σπόνδυλος) ἀπὸ σύνθετο γοτθικῆς τεχνολογίας στηρίγμα, ἀποτελούμενο ἀπὸ δύο ἢ τρία βεργία. Βρίσκεται σέ κακή κατάσταση διατηρήσεως, ἂν καί διατηρεῖ πλήρεις τίς ἐπιφάνειες ἐδράσεως στά δύο τοῦ ἄκρα. Εἶναι φανερό ὅτι τό μέλος δέν ἦταν ἐλεύθερο ἀλλὰ ἀκουμποῦσε σέ τοῖχο μέ ὁλόκληρο τό πλάτος του.

Ἡ διατομή τοῦ ἐξεταζόμενου μέλους περιλαμβάνει δύο ὀγκηρά βεργία που διαφοροποιοῦνται μέ κοιλόκυρτα κυμάτια ἀπὸ τό πίσω μέρος, τό ὁποῖο εἶχε ἀπλή ὀρθογωνική μορφή. Εἶναι ἀσαφές πῶς ὁλοκληρωνόταν ἡ διατομή στό ἐμπρός μέρος (ἂν ὑπῆρχε ἕνα τρίτο βεργίο, ὅπως φαίνεται στό σχέδιο ἀναπαραστάσεως ἢ κάποιον ἄλλο στοιχεῖο), δεδομένου ὅτι τό μέλος ἔχει ἀποθραυσθεῖ ἢ ἀπολαξευθεῖ σέ ὁλόκληρο τό ὕψος του.

Στή μιά ἐπιφάνεια ἐδράσεως διασώζεται χαρακτὸς σταυρός, ἴσως δομικὸ σύμβολο.

Πιθανῶς τοῦ 13ου ἢ 14ου αἰ.

«Ἐξ ἀριστερᾶς πλευρᾶς νοτίου διαδρόμου αὐλῆς».

Δ. 380. B.M. 7966 T. 1870

Ἀπό λευκό μάρμαρο.

Μέγ. σωζ. μήκος 42,5. Ὑψος 10,8. Μέγ. σωζ. πλάτος 29,1.

Ἐπίκρανο παραστάδας ἢ ὑφαψίδιο, τό ὁποῖο σώζεται περίπου κατὰ τό ἥμισυ. Τό ἀρχικὸ του μήκος θά ἦταν περίπου 87 ἐκ. Ἡ λοξότμητη μακρά του πλευρά διακοσμεῖται μέ μικρὸ ἰσοσκελὲς σταυρὸ, τὸν ὁποῖο πλαισίωναν μικρά πτηνά, καί ἀπὸ τέσσερα ὀξύληκτα φύλλα (καλάμου;) μέ διπλά περιγράμματα. Τό ἕνα ἀπὸ τὰ πτηνά, πού διασώθηκε, καθὼς καί τὰ φύλλα, μαρτυροῦν μεγάλη ἀδεξιότητα, τόσο στό σχέδιο ὅσο καί στήν ἐκτέλεση τοῦ ἀναγλύφου.

Τό μέλος ξαναχρησιμοποιήθηκε τὸν 11ο ἢ τὸν 12ο αἰῶνα, ὅταν ἡ πλάκα πῆρε ὀρθία θέση, κατὰ πάσα πιθανότητα σέ ὑπερθυρο, καί διακοσμήθηκε γιά δευτέρη φορά. Τό θέμα τῆς διακοσμῆσεως ἦταν διάλιθος φυλλοφόρος σταυρός, ἀπὸ τὸν ὁποῖο σώζεται μία κεραία καί ἕνα φύλλο. Ὁ τρόπος ἐπεξεργασίας τοῦ ἀναγλύφου εἶναι ὁ τυπικὸς στήν Ἀττικὴ κατὰ τὴ μέση βυζαντινὴ περίοδο.

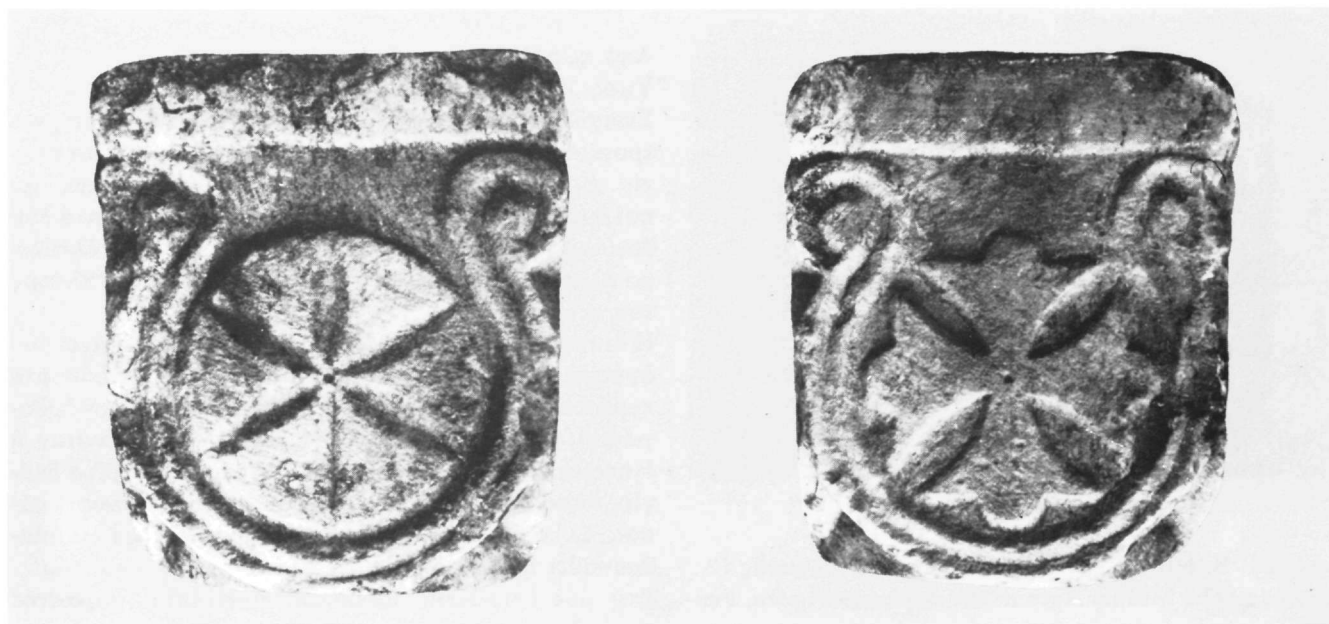
«Ἐξ ἀριστερᾶς πλευρᾶς νοτιοῦ διαδρόμου αὐλῆς».

Δ. 381. B.M. 7967 T. 1871

Ἀπό λευκό μάρμαρο.

Ὑψος 13. Πλάτος στήν ὄψη 18,6. Συνολικὸ μήκος 37.

Μικρὸ ἰωνικὸ κιονόκρανο μέ συμφυεῖς ἐπίθημα σέ μέτρια κατάσταση διατηρήσεως. Ἀσφαλῶς ἀνήκε σέ κιονίσκο πού βρισκόταν σέ ἐπαφή μέ τοῖχο, γιατί τό ἐπίθημά του ἐπεκτείνεται κατὰ 20 ἐκ. περίπου, χον-

Εἰκ. 45. Κιονόκρανο Δ. 447

δροειδῶς διαμορφωμένο μέ τό βελόνι, προκειμένου νά ἐνσωματωθεῖ στήν τοιχοποιία.

Τό κιονόκρανο εἶναι ἀπλό μέ εὐθύγραμμα τά σχοινία, ἀκόσμητο τόν ἐχίνο καί λοξότμητο ἄβακα. Τό ἐπίθημα, μέ ἐλαφρά κοιλόκυρτη τή διατομή, διακοσμεῖται μόνον ἐμπρός μέ τρία ὀξύληκτα φύλλα πού ἔχουν διπλό περίγραμμα. Τά προσκεφάλαια, ὅπως καί τά πλάγια τοῦ ἐπιθήματος, μένουν ἀκόσμητα. Ἡ μία ἀπό τίς ἑλικες ἔχει ἀποθραυσθεῖ.

Ἕνα ἐπίθημα μέ ἀνάλογη λειτουργία (ἐπέκταση γιά ἐνσωμάτωση σέ τοῖχο) βλ. στό Βυζαντινό Μουσεῖο, ἀριθ. 802 (1004).

Τῆς παλαιοχριστιανικῆς περιόδου, ἴσως τοῦ 5ου αἰ.
«Ἐξ ἀριστερᾶς πλευρᾶς νοτίου διαδρόμου αὐλῆς».

Δ. 382. B.M. 7960 T. 1864

Ἀπό πράσινο λατυποπαγές θεσσαλικό μάρμαρο (Χασάμπαλης).

Μέγ. σωζ. ὕψος 77,5. Διάμετρος 20,5.

Τμήμα κορμοῦ ἀπό μικρό ἀράβδωτο κίονα ἀποθραυσμένο ἐπάνω καί κάτω. Ἡ ἐπεξεργασία τῆς ἐπιφάνειάς του εἶναι καλή, χωρίς στίλβωση.

Πιθανῶς τῆς παλαιοχριστιανικῆς περιόδου.

«Ἐξ ἀριστερᾶς πλευρᾶς νοτίου διαδρόμου αὐλῆς».

Δ. 391. B.M. 7919 T. 1824

Ἀπό λευκό μάρμαρο.

Μέγ. σωζ. μήκος 26. Μέγ. σωζ. πλάτος 13,8. Πάχος 10. Θραῦσμα ἀπό ἄγνωστο ἀρχιτεκτονικό μέλος, πιθανῶς περιθύρωμα, σέ πολύ κακή κατάσταση διατηρήσεως. Σέ τμήμα τῆς ὁρατῆς του ἐπιφάνειας, τεταρτοκυκλικῆς

διατομῆς, στολιζόταν μέ ἀνάγλυφο κόσμημα, ἀδιάγνωστο σήμερα, λόγω πλήρους φθορᾶς του (βλαστός μέ φύλλα);.

«Ἐξ ἀριστερᾶς πλευρᾶς νοτίου διαδρόμου αὐλῆς».

Δ. 414. B.M. 7944 T. 1848

Ἀπό ἰώδη χονδρόκοκκο λίθο.

Ὑψος 96,5. Πλάτος στήν ὄψη 26,5. Βάθος 14.

Πεσσίσκος ἀπό παλαιοχριστιανικό διάφραγμα πρεσβυτερίου (δρύφακτον) σέ πολύ κακή κατάσταση διατηρήσεως. Στήν κύρια ἐπιφάνειά του διαμορφώνεται μέ τά γνωστά σέ ὅμοια μέλη ἐπάλληλα πλαίσια. Ἀριστερά ἔχει σέ ὅλο του τό ὕψος ἐγκοπὴ ὑποδοχῆς θωρακίου καί στήν ἄνω ἐπιφάνειά του δύο τόρμους γιά τή στήριξη συνδέσμων σχήματος πί, γεγονός πού μαρτυρεῖ ὅτι εἶχε ἰδιαίτερη ἐπίστεψη. Στή δεξιὰ παράπλευρη ἐπιφάνειά του ἔχει ἄλλη ἐγκοπὴ, σέ ὕψος 42, ἄγνωστου προορισμοῦ.

Ἡ ἐπεξεργασία τῶν ἐπιφανειῶν τοῦ πεσσίσκου εἶναι σχετικά ἀμελῆς, ἡ δεξιὰ του μάλιστα ἐπιφάνεια ἔχει διαμορφωθεῖ μέ τό βελόνι.

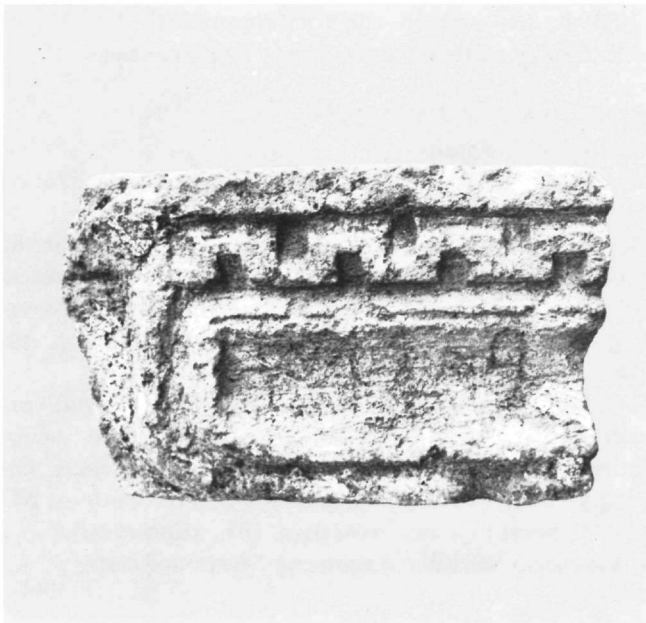
«Ἐξ ἀριστερᾶς πλευρᾶς νοτίου διαδρόμου αὐλῆς».

Δ. 447. B.M. 7933 T. 1838

Ἀπό λευκό μάρμαρο.

Ὑψος 22. Διαστάσεις ἄβακα 18×18,5. Διάμετρος κάτω 16,5.

Μικρό τεκτονικό κιονόκρανο τῆς μέσης βυζαντινῆς περιόδου, σέ πολύ καλή κατάσταση διατηρήσεως. Τό μέλος διατηρεῖ τό πρισματικό του σχῆμα, ἔχει ἀπλό ἄβακα ὕψους 4 καί διακοσμεῖται στίς τέσσερις ἰσοδύ-

Εικ. 46. Ἀρχιτεκτονικό μέλος Δ. 452

ναμες ὄψεις του μέ λυροειδές ταινιωτό πλαίσιο, τό ὁποῖο περιβάλλει ἐναλλάξ σταυρούς μέ τρίφυλλες διαπλατύνσεις τῶν κεραιῶν ἢ ἐξάκτινους ἀπλούς ρόδακες. Οἱ δύο σταυροί διαφέρουν κάπως ὡς πρός τό σχῆμα. Τόσο στήν ἄνω ὥσο καί στήν κάτω ἐπιφάνειά του τό κιονόκρανο ἔχει βαθεῖς τόρμους γιά τήν ὑποδοχή μετάλλινων γόμφων.

Κιονόκρανα ἀνάλογης πρισματικῆς μορφῆς ἔχουμε στή μονή Ζωοδόχου Πηγῆς Πύλης (ABME A' (1935), σ. 166-167, εἰκ. 7), καί εἶναι συνήθως μικρότερα, συμφυή μέ τούς κορμούς τῶν κιονίσκων, στούς ὁποίους ἀνήκουν.

«Ἐξ ἀριστερᾶς πλευρᾶς νοτίου διαδρόμου αὐλῆς».

Δ. 452. B.M. 7993 T. 1897

Ἀπό πωρόλιθο.

Μέγ. σωζ. μήκος 22,5. Ὑψος (;) 14. Βάθος 15.

Ἀγνωστῆς χρήσεως μικρό ἀρχιτεκτονικό μέλος, διακοσμημένο σέ δύο συνεχεῖς του ἐπιφάνειες μέ κοίλη ταινία, πλάτους 4,5, καί ἀπλούστατης μορφῆς μαϊάνδρο. Οἱ ὑπόλοιπες ἐπιφάνειές του εἶναι λαξευμένες μέ ἀμελή τρόπο.

Πάνω στό μέλος ὑπάρχει ἡ ἔνδειξη E1162 (ἢ E1102) ἄγνωστου καταλόγου.

Ἀπολύτως ἀνάλογα μέ τό ἐξεταζόμενο εἶναι διάφορα ἀδημοσίευτα ἀκόμα θραύσματα στήν ἀθηναϊκή Ἀγορά (τά ὑπ' ἀριθ. Α. 2798, Α. 2886 καί Α. 3467) καί ἄλλα στήν αὐλή τοῦ Βυζαντινοῦ Μουσείου (ἀριθ. Τ. 1205-1206), τά ὁποῖα προέρχονται ἀπό ἀνασκαφές τῆς Ρωμαϊκῆς Ἀγορᾶς. Τά τελευταῖα αὐτά χαρακτηρίζονται ἐπιστύλια, περιθυρώματα ἢ διαζώματα.

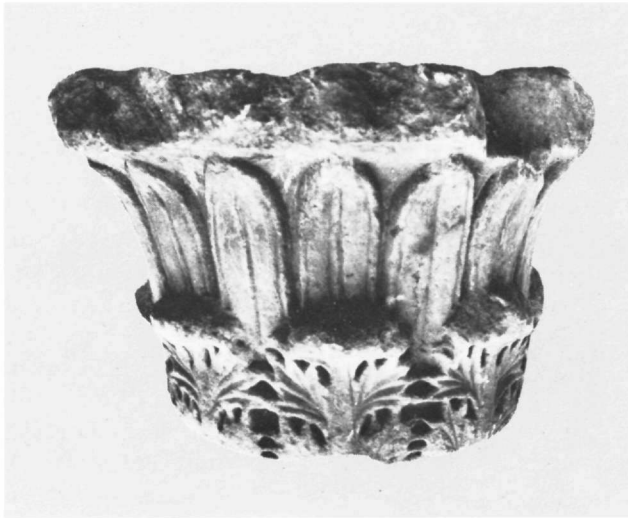
Εικ. 47. Θραῦσμα ἀπό κοσμητή Δ. 453

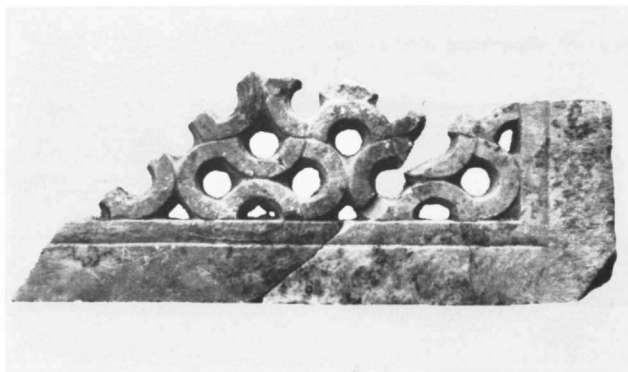
Εικ. 48. Θραῦσμα ἀπό κοσμητή Δ. 454

Εικ. 49. Ἐπίκρανο Δ. 468

Εἰκ. 50. Κιονόκρανο Δ. 484

Εἰκ. 51. Τμήμα θωρακίου Δ. 501

Εἰκ. 52. Θραῦσμα από θωράκιο (:) Δ. 522

Πιθανῶς τῶν χρόνων τῆς τουρκοκρατίας.
«Υπογείου κάτωθεν ἀποθήκης Ἀκροπόλεως».

Δ. 453. B.M. 7934 T. 1839

Ἀπό λευκό μάρμαρο.

Μέγ. σωζ. μήκος 12. Ὑψος 6,8. Μέγ. σωζ. πλάτος 17,5.

Θραῦσμα ἀπό λοξότμητο κοσμήτη, σέ καλή κατάσταση διατηρήσεως. Τό θραῦσμα προέρχεται ἀπό τό ἄκρο τοῦ μέλους, δεδομένου ὅτι ἀριστερά ὑπάρχει κανονικός ἄρμος καί ἀρχή τοῦ διακοσμητικοῦ θέματος. Δεξιά καί πίσω τό μέλος εἶναι ἀποθραυσμένο.

Ἡ λοξή πλευρά τοῦ μέλους στολίζεται μέ πλέγμα τριμερῶν ταινιῶν πού συναντῶνται κατά ὀξεία γωνία (pointed guilloche). Γιά τό κοινότατο αὐτό θέμα, κυρίως κατά τόν 12ο αἰ., ἐγινε λόγος στό ὑπ' ἀριθ. Δ. 247 μέλος τοῦ παρόντος καταλόγου (βλ. παραπάνω).

«Υπογείου κάτωθεν ἀποθήκης Ἀκροπόλεως».

Δ. 454. B.M. 7914 T. 1819

Ἀπό λευκό μάρμαρο.

Ὑψος 9,8. Μέγ. σωζ. μήκος 24,5. Μέγ. πλάτος 17.

Μικρό θραῦσμα ἀπό λοξότμητο κοσμήτη τοῦ 11ου ἢ τοῦ 12ου αἰ., ἀποθραυσμένο δεξιά καί ἀριστερά, σέ μέτρια κατάσταση διατηρήσεως. Οἱ μή ὁρατές ἐπιφάνειές του εἶναι χονδροειδῶς λαξευμένες μέ τό βελόνι.

Ἡ λοξή ἐπιφάνειά του διακοσμείται μέ τό θέμα τοῦ

Εἰκ. 53. Θραῦσμα από θωράκιο Δ. 525

έλισσόμενου φυλλοφόρου βλαστοῦ σέ χαμηλό ἀνάγλυφο καί μέ τεχνοτροπία τυπική τῆς ἐποχῆς του. Κάθε φύλλο ἔχει πέντε ὀξὺληκτες γλωσσίδες.

Ὡς πρὸς τὸν διάκοσμο, τὸ μέλος μοιάζει πολὺ μέ τὸ Δ. 338 τοῦ παρόντος καταλόγου (βλ. παραπάνω), δὲν συναντᾷ ὅμως μ' ἐκεῖνο, δεδομένου ὅτι ἔχει διαφορετικές διαστάσεις.

«Υπογείου κάτωθεν ἀποθήκης Ἀκροπόλεως».

Δ. 468. Β.Μ. 7942 Τ. 1846

Ἀπὸ λευκὸ μάρμαρο.

Ὑψος 29. Πλάτος κάτω 30 καί ἐπάνω, ἀρχικά 38 καί σωζόμενο σήμερα 27,5. Πάχος πλάκας 3,5.

Τὸ μέλος φέρει τὴν ἐνδειξη Ε. 215, ἀγνωστου καταλόγου.

Ἐπικρανο ψευδοπαραστάδας προερχόμενο ἀπὸ τὴν ὀρθομαρμάρωση παλαιοχριστιανικοῦ μνημείου. Σέ χαμηλὸ ἀνάγλυφο, διακοσμεῖται μέ ἑλικες πού καταλαμβάνουν τὶς ἐπάνω γωνίες καί, στρεφόμενες πρὸς τὸν ἄξονα, συναντῶνται πάνω καί κάτω γιὰ νά πλαισιώσουν ἓνα βουκράνιο. Ἡ διακόσμηση συμπληρώνεται μέ δύο συμμετρικά φύλλα ἄκανθας, τετράφυλλο ἄνθος στὸν ἄβακα καί χαρακτὸ «ῶδν» κάτω, ὑπαινιγμὸ ἰωνικοῦ ἐχίνου. Ὁ καλλιτέχνης λοιπὸν προσπάθησε ἐδῶ, παρὰ τὶς σχεδιαστικές του ἀδυναμίες (ὁρατὲς κυρίως στὸ βουκράνιο καί τὴν καμπύλη τῶν ἐλίκων) καί παρὰ τὴ στυλιστικὴ ἀπλούστευση πού ἐπέβαλε ἡ ἐπι-

πεδὴ μορφή τοῦ ψευδοεπικράνου, νά κρατήσῃ πολλά, ἴσως ἀταίριαστα, μορφικὰ στοιχεῖα ἀπὸ κιονόκρανα καί ἐπικρανα σέ μιὰ νέα σύνθεση.

Ὡς παράλληλα θὰ μπορούσαν νά προταθοῦν ἀφ' ἐνός ὡς πρὸς τὴ συνύπαρξη ἐλίκων καί κεφαλῆς ζώου τὸ ψευδοεπικρανο τοῦ Ἀγίου Δημητρίου Θεσσαλονίκης (Σωτηρίου, "Αγ. Δημήτριος, πίν. 40 α) καί ἀφ' ἑτέρου ὡς πρὸς τὴν τεχνικὴ ἐπιπεδογλύφου τὰ ψευδοεπικρανα τῆς βασιλικῆς Α' τῶν Χριστιανικῶν Θηβῶν (Γ. Σωτηρίου, ΑΕ 1929, σ. 136, εἰκ. 187, τὰ ὁποῖα κακῶς ἐκεῖ θεωρήθηκαν θωράκια, καί Π. Λαζαρίδης, ΠΑΕ 1978, σ. 47, πίν. 38), τῆς Ἀμφιπόλεως (Ε. Στίκας, ΠΑΕ 1980, πίν. 34 β), τῆς Gata στὴ Δαλματία (J. Jeličić, Prilozi Povijesti umjetnosti u Dalmaciji 25 (1985), σ. 5-23), τοῦ τετρακόγχου τῆς Σελευκείας Πιερίας (Μ. Mango, Actes du XVe Congrès Intern. d'Etudes Byzantines, II, b, Athènes 1981, σ. 522, εἰκ. 6) καί τῆς Κύπρου (S. Boyd, A little known Technique of Architectural Sculpture: Champlevé Reliefs from Cyprus, Akten XVI. Intern. Byzantinisten Kongress, II 5, JÖB 32/5 (1982), σ. 313-325).

«Υπογείου κάτωθεν ἀποθήκης Ἀκροπόλεως».

Δ. 484. Β.Μ. 7998 Τ. 1902

Ἀπὸ λευκὸ μάρμαρο.

Ὑψος 32,5. Ἀβακας 46×46×6,5. Διάμετρος κίονα κάτω 30.

Κορινθιάζον κιονόκρανο μέ φύλλα καλάμου, σέ μέτρια κατάσταση διατηρήσεως. Ἡ κάτω ζώνη, ὕψ. 14,5, ἔχει ὀκτὼ φύλλα ἄκανθας καί ἡ ἐπάνω δεκαεῖς φύλλα καλάμου. Οἱ γωνίες τοῦ ἄβακα ἔχουν ἀποθραυσθεῖ καί τμῆμα τοῦ μέλους ἐκ τῶν ὑστέρων ἔχει ἀπολαξευθεῖ σέ ὅλο του τὸ ὕψος. Στὴν κάτω ἐπιφάνεια ὑπάρχει τὸρμος γιὰ τὴ στερέωση μετάλλινου γόμφου. Ἡ ἐπεξεργασία τῶν φύλλων τῆς ἄκανθας μέ τρυπάνι καί μέ σκοπὸ νά δημιουργηθοῦν ζωηρὲς ἀντιθέσεις φωτὸς καί σκιᾶς, καθὼς καί ἡ ἔνωση τῶν ἄκρων τῶν γλωσσίδων τους, ἀποτελοῦν ἐνδείξεις γιὰ τὴ χρονολόγηση τοῦ κιονοκράνου στὴν παλαιοχριστιανικὴ περίοδο.

Τυπολογικῶς ἀνάλογα παλαιοχριστιανικά κιονόκρανα ὑπάρχουν στὸ Βυζαντινὸ Μουσεῖο (ἀριθ. 354, 355, 358, 359, 360, 394, 1445, 1462, 1464, 1474 κ.ἄ.).

«Υπογείου κάτωθεν ἀποθήκης αὐλῆς».

Δ. 501. Β.Μ. 7939 Τ. 1843

Ἀπὸ λευκὸ μάρμαρο.

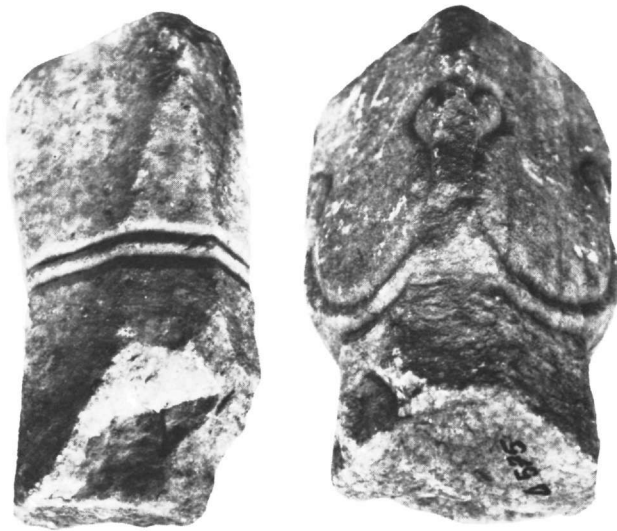
Μέγ. σωζ. μῆκος 33. Μέγ. σωζ. ὕψος 20,3. Πάχος 3,5. Τμῆμα διάτρητου παλαιοχριστιανικοῦ θωρακίου, σέ μέτρια κατάσταση διατηρήσεως. Συναποτελεῖται ἀπὸ τρία θραύσματα, τὰ ὁποῖα συγκολλήθηκαν (1971).

Ἐξωτερικὰ τὸ θωράκιο περιβάλλεται ἀπὸ διπλὸ πλαῖσιο, συνολικοῦ πλάτους 8. Τὸ γεωμετρικὸ θέμα τοῦ

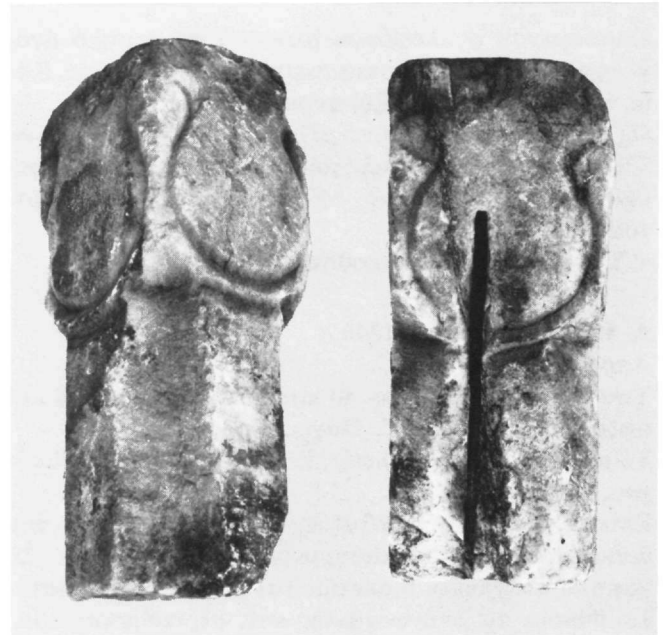
Εἰκ. 54. Κιονίσκος Δ. 530

Εἰκ. 55. Πεσσίσκος Δ. 549

Εικ. 56. Θραύσμα από κίονα με κιονόκρανο Δ. 573

Εικ. 57. Θραύσμα από κιονίσκο με κιονόκρανο Δ. 575

Εικ. 58. Θραύσμα από κιονίσκο με κιονόκρανο Δ. 574

διάτρητου μέρους του αποτελεί σύνθεση συμμετρικῶν ἀνά δύο ἡμικυκλίων ἐνταγμένων σέ τετραγωνικό κάναβο, πλευρᾶς 7. Τό πάχος τῆς πλάκας, στή θέση πού εἶναι διάτρητη, περιορίζεται στά 2,5 ἐκ.

Τό γεωμετρικό θέμα τοῦ ἐξεταζόμενου μέλους εἶναι γνωστό σέ θωράκιο τοῦ Βυζαντινοῦ Μουσείου (Ὁρλάνδος, Βασιλική, II, σ. 516, εἰκ. 477, 6) καί σέ ἄλλο στήν Κρήτη (Ἀγγ. Λεμπέση, ΠΑΕ 1971, σ. 298, πίν. 387 α).

«Ἐκ τῶν νέων ὑπογείων, Αἰθούσης 5, 6 καί 9» (καθένα ἀπό τά τρία θραύσματα βρισκόταν σέ διαφορετική αἰθουσα).

Δ. 522. B.M. 7940 T. 1844

Ἀπό λευκό μάρμαρο.

Μέγ. σωζ. μήκος 20,5. Μέγ. ὕψος 14. Πάχος πλάκας 6,1.

Θραῦσμα ἀπό μεσοβυζαντινὸ θωράκιο (;), μέ κουφική ἐπιγραφή, σέ μέτρια κατάσταση διατηρήσεως. Εἶναι ἀποθραυσμένο σ' ὅλες τίς πλευρές πλὴν τῆς ἐπάνω, ὅπου διατηρεῖται ἡ ταινία τοῦ πλαισίου, ὕψους 2,8 ἐκ. Τό ἀνάγλυφο ἔχει τὴν τεχνική *champlevé*, ὅπου τό βάθος τῶν γραμμάτων ἔχει ἀφαιρεθεῖ μέ τρόπο ἁδρό, προκειμένου νά δεχθεῖ μιὰ ὀργανική ὕλη (κηρομαστίχη). Ἡ πίσω ἐπιφάνειά του εἶναι ἐπίσης ἁδρά λαξευμένη.

Ἡ κουφική ἐπιγραφή, ἀνεξαρτήτως ἂν διαβάζεται ἢ ὄχι, παρουσιάζει συνεχή τὴ μορφή, χωρίς δηλαδή τίς γνωστές στήν Ἑλλάδα ὀψιμότερες σχηματοποιήσεις

καί προσθήκες διακοσμητικῶν στοιχείων. Ὡς πρὸς τὴ μορφή ἀλλά καί ὡς πρὸς τὴν τεχνική θά μπορούσε ἔτσι νά παραλληλισθεῖ μέ τά τρία θραύσματα ἀπὸ τὴν ἀθηναϊκὴ Ἀγορά πού συσχέτισε ὁ G. Miles (DOP 18 (1964), σ. 19, εἰκ. 15-17), ἀκόμα ἓνα ἀπὸ ἐκεῖ, ἀδημοσίευτο (;) (τό Α. 2794), τὴν τρίστιχὴ ἀραβικὴ ἐπιγραφή τοῦ Βυζαντινοῦ Μουσείου (Γ. Σωτηρίου, ΠΧΑΕ Β' (1933), σ. 61, εἰκ. 4) καί, τέλος, ἓνα ἀρχιτεκτονικὸ μέλος τοῦ Μεσαιωνικοῦ Μουσείου Χαλκίδος (Miles, ὁ.π., εἰκ. 13).

«Ἐκ τῶν νέων ὑπογείων, Αἰθούσα Υ.7».

Δ. 525. B.M. 7988 T. 1892

Ἀπὸ λευκὸ μάρμαρο.

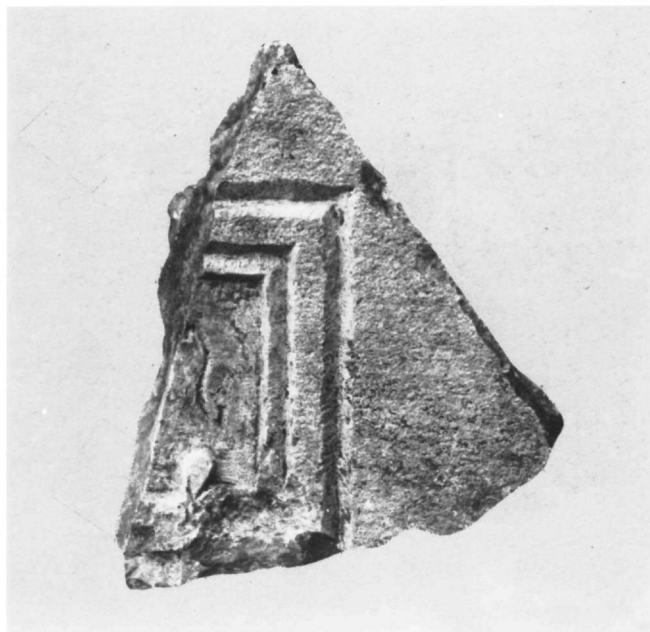
Μέγ. σωζ. ὕψος 27,5. Μέγ. σωζ. πλάτος 20,5. Πάχος πλακὸς 11.

Θραῦσμα ἀπὸ μεγάλο βυζαντινὸ θωράκιο. Προέρχεται ἀπὸ τό κάτω καί τό μεσαῖο μέρος τοῦ θωρακίου καί εἶναι γύρω ἀποθραυσμένο· διατηροῦνται, σέ μέτρια κατάσταση, μόνον ἡ κύρια καί ἡ πίσω ἐπιφάνειά του.

Ὁ διάκοσμος, σέ ζωηρό ἀνάγλυφο, περιλαμβάνει ἓνα στέλεχος, πλάτους 6,5, ἀπὸ τό ὁποῖο ἐκφύονται δύο σχηματοποιημένα ἡμίφυλλα. Τοῦ ἐνός, δεξιὰ, διακρίνεται μόνον ἡ ἀρχή, ἐνῶ τοῦ ἄλλου διατηρεῖται περίπου τό μισό. Χαμηλότερα, διακρίνονται ἐκατέρωθεν τά ἄκρα σχηματοποιημένων ποδιῶν θηρίων. Τό στέλεχος διασώζει ἓνα δεσμό στό ἐπάνω μέρος τοῦ τμήματος πού διασώθηκε, καθὼς καί διακόσμηση μέ συμμετρικά τοποθετημένους λοξοὺς ρόμβους, σέ χαμηλὸ ἀνάγλυφο.

Είκ. 59. Θραύσμα από θωράκιο Δ. 576

Είκ. 60. Θραύσμα από θωράκιο Δ. 603

Τό θέμα τοῦ διακόσμου τοῦ θωρακίου γίνεται κατανοητό μόνον ὅταν γίνει παραβολή μέ τό ὑπ' ἀριθ. 161 μέλος τοῦ Βυζαντινοῦ Μουσείου, τό ὁποῖο σώζεται σχεδόν ἀκέραιο (G. Sotiriou, Guide du Musée Byzantin d'Athènes, Athènes 1932, σ. 49, εἰκ. 27 Α) καί προέρχεται ἀπό τήν Ἀκρόπολη τῶν Ἀθηνῶν. Τό στέλεχος ἀνήκει στό ἀξονικά ὀρθούμενο δέντρο τῆς ζωῆς καί τά πόδια στά δύο λιοντάρια πού τό πλαισίωναν. Τοῦ 11ου πιθανῶς αἰ.

«Ὅπισθεν βορείας πλευρᾶς δυτικῆς ἀποθήκης αὐλῆς».

Δ. 530. B.M. 7958 T. 1862

Ἀπό λευκό μάρμαρο.

Μέγ. σώζ. ὕψος 47. Πλάτος 9,4. Μῆκος στή βάση 25 καί ἐπάνω 23.

Κιονίσκος συμφυῆς μέ πεσσίσκο τῆς παλαιοχριστιανικῆς περιόδου. Εἶναι ἀποθραυσμένος στό ἐπάνω μέρος, ἀλλά ἡ διατήρησή του εἶναι μᾶλλον καλή. Ὁ κιονίσκος ἔχει πλήρως ἀρθρωμένη τή βάση (μέ πλίνθο, δύο σπεῖρες, σκοτία καί ἀποφυγή) καί ἐμφανή τή μείωση στόν κορμό. Τό τμήμα κύκλου, στό ὁποῖο ἀντιστοιχεῖ σέ κάτοψη ὁ κορμός, ξεπερνᾷ κατά πολύ τό ἡμικύκλιο. Τό πίσω μέρος τοῦ πεσσίσκου ἔχει χονδροειδή τή λάξευση.

«Ἐκ τῶν νέων ὑπογείων, Αἴθουσα Υ.7».

Δ. 549. B.M. 7959 T. 1863

Ἀπό λευκό μάρμαρο.

Ὑψος 83. Πλάτος στήν ὀψη 29,6. Βάθος 13,4.

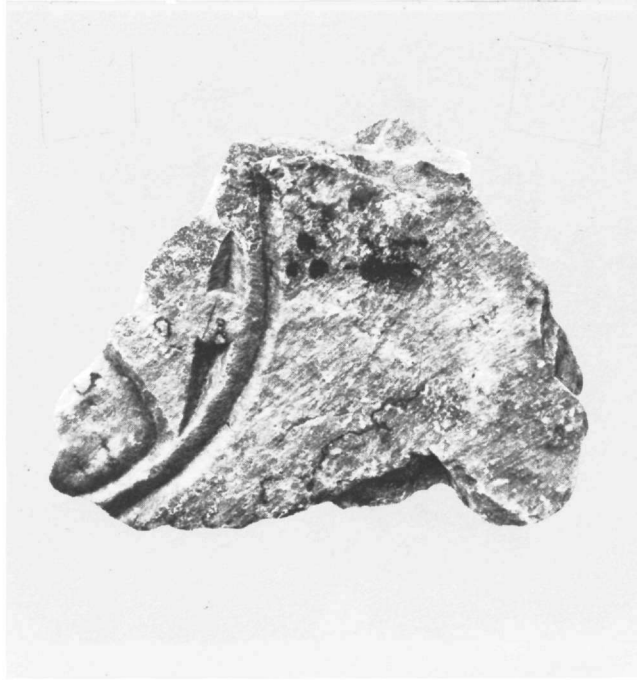

Είκ. 61. Συνόγκωμα κονιάματος μέ κεραμοπλαστικά κοσμήματα Δ. 604

Πεσσίσκος διαφράγματος πρεσβυτερίου παλαιοχριστιανικῆς ἐκκλησίας, σέ ἄριστη κατάσταση διατήρησης. Στήν κύρια ἐπιφάνειά του κοσμεῖται μέ ταινία (πλάτους 8,5) πού φέρει φύλλα δάφνης, τήν ὁποία πλαισιώνει κοῖλο κυμάτιο καί ἀστράγαλος. Στίς δύο πλάγιες πλευρές τοῦ πεσσίσκου ὑπάρχουν ἐγκοπές γιά τήν ὑποδοχή τῶν θωρακίων, οἱ ὁποῖες μάλιστα δέν φθάνουν ὥς τήν ἄνω ἐπιφάνειά του.

Ἀπό πλευρᾶς θέματος διακοσμῆσεως τό μέλος θά μπορούσε νά συσχετισθεῖ μέ τά Δ. 072, Δ. 073 καί Δ. 374 τοῦ παρόντος καταλόγου (βλ. παραπάνω). Ἀπό πλευρᾶς ὅμως ποιητικῆς εἶναι κατά πολύ ἀνώτερο. Μπορεῖ νά συσχετισθεῖ ἐπίσης μέ τό Α. 2790 μέλος τῆς ἀθηναϊκῆς Ἀγορᾶς.

«Ἐκ τῶν νέων ὑπογείων, Αἴθουσα Υ.7».

Εἰκ. 62. Θραῦσμα ἀπὸ θωράκιο Δ. 623

Δ. 573. B.M. 7920 T. 1825

Ἀπὸ λευκὸ μάρμαρο.

Μέγ. σωζ. ὕψος 28. Πλάτος στήν ὄψη 13,6. Σωζ. πάχος 7,6.

Θραῦσμα ἀπὸ τὸ ἐπάνω μέρος βυζαντινοῦ ὀκταγωνικοῦ κίονα τέμπλου (;) μὲ συμφυῆς κιονόκρανο. Εἶναι σ' ὅλο του τὸ ὕψος ἀποθραυσμένο σὲ πάχος 6 καὶ ἡ διατήρησή του εἶναι κακή. Τὸ κιονόκρανο διαφοροποιεῖται ἀπὸ τὸν κορμὸ μὲ διπλὴ γλυφὴ, γίνεται κάτω ὀκταγωνικὸ μὲ τὴ λοξὴ ἀποτμήση τῶν γωνιῶν του καὶ παραμένει τελειῶς ἀκόσμητο. Ἡμίεργο; Τῶν μέσων βυζαντινῶν χρόνων.

«Ἐκ τῶν νέων ὑπογείων, Αἴθουσα Υ.6».

Δ. 574. B.M. 7921 T. 1826

Ἀπὸ λευκὸ μάρμαρο.

Μέγ. σωζ. ὕψος 28. Τὸ κιονόκρανο σὲ κάτοψη 11×11,7. Θραῦσμα ἀπὸ τὸ ἐπάνω μέρος βυζαντινοῦ ὀκταγωνικοῦ κιονίσκου μὲ συμφυῆς κιονόκρανο. Ἡ κατάστασις διατηρήσεώς του εἶναι μέτρια καὶ στή μίᾳ ἀπὸ τίς πλευρὲς του ἔχει βαθύτατο χάραγμα πού ἐγινε πιθανῶς μὲ πριόνι, σὲ κάποια προσπάθεια τεμαχισμοῦ του. Τὸ κιονόκρανο διακοσμεῖται μὲ ὅμοιο τρόπο καὶ στίς τέσσερις πλευρὲς του μὲ ἓνα ἀπλό λάξευμα λυροειδοῦς σχήματος. Ἡ μετάβασις στοῦ ὀκτάγωνο πραγματοποιεῖται μὲ λοξὲς ἀποτμήσεις στοῦ κάτω μέρους τοῦ κιονοκράνου, ὕψους μόλις 2,6. Εἶναι παρόμοιο μὲ τὸ Δ. 575.

Τὸ πεδίο πού περιβάλλεται ἀπὸ τὴ λυροειδὴ γλυφὴ

Εἰκ. 63. Θραῦσμα ἀπὸ κιονίσκου μὲ κιονόκρανο Δ. 624

Εἰκ. 64. Θραῦσμα ἀπὸ κιονόκρανο (;) Δ. 634

μένει ἀκόσμητο καὶ αὐτὸ ἀποτελεῖ ἔνδειξη ὅτι τὸ μέλος ἔμεινε ἡμίεργο.

«Ἐκ τῶν νέων ὑπογείων, Αἴθουσα Υ.6».

Δ. 575. B.M. 7922 T. 1827

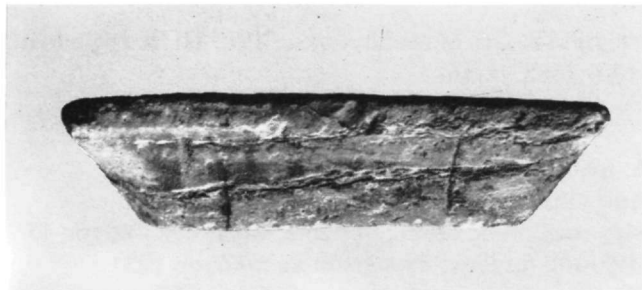
Ἀπὸ λευκὸ μάρμαρο.

Σωζ. ὕψος 23,5. Τὸ κιονόκρανο σὲ κάτοψη 11,3×10,8. Θραῦσμα ἀπὸ τὸ ἐπάνω μέρος βυζαντινοῦ ὀκταγωνικοῦ κιονίσκου μὲ συμφυῆς κιονόκρανο, σὲ μέτρια κατάστασις διατηρήσεως. Ἡ μίᾳ του γωνία εἶναι ἀποθραυσμένη. Τὸ κιονόκρανο ἔχει πολὺ ψηλὸ τὸν ἄβακα (ἂν καὶ αὐτὸς δὲν διαρθρώνεται αὐτοτελῶς) καὶ διακοσμεῖται στίς τέσσερις πλευρὲς του μὲ ἓνα ἀπλό λάξευμα λυροειδοῦς σχήματος. Ὅπως καὶ στοῦ προηγούμενου Δ. 574 κιονόκρανο, ἡ μετάβασις στοῦ ὀκτάγωνο γίνεται μὲ λοξὲς ἀποτμήσεις στοῦ κάτω τμήμα του. Καὶ ἐδῶ, ἡ ἀπουσία διακοσμήσεως στίς τέσσερις πλευρὲς τοῦ κιονοκράνου μαρτυρεῖ ὅτι εἶχε μείνει μᾶλλον ἡμίεργο. «Ἐκ τῶν νέων ὑπογείων, Αἴθουσα Υ.6».

Δ. 576. B.M. 7924 T. 1829

Ἀπὸ γκρίζο μάρμαρο (Ἵγμηττοῦ;).

Μέγ. σωζ. μήκος 20. Μέγ. σωζ. ὕψος 17,5. Πάχος 9. Θραῦσμα ἀπὸ μεσοβυζαντινὸ θωράκιο σὲ καλὴ κατάστασις διατηρήσεως. Εἶναι περιμετρικὰ ἀποθραυσμένο, ἐκτός ἀπὸ τὴ μίᾳ του πλευρά, ἡ ὁποία διατηρεῖ τὴν ἀκόσμητη ταινία, πλάτους 3,8, πού τὸ πλαισίωνε ἐξωτερικὰ.

Είκ. 65. Κιονόκρανο Δ. 642

Είκ. 66. Κιονόκρανο Δ. 643

Είκ. 67. Επίθημα ἀμφικιονίσκου Δ. 646

Τό θέμα τῆς διακοσμήσεως ἦταν πλέγμα ἀπό τριπλές κατὰ τό πλάτος ταινίες, τό ὁποῖο διαμόρφωνε μικρά ὀρθογώνια διάχωρα μέ ἀνθέμια. Σώζεται ἐδῶ τό ἄκρο ἑνός μόνον ἀνθεμίου.

Θωράκια τοῦ τύπου αὐτοῦ εἶναι πασίγνωστα στήν Ἑλλάδα κατὰ τόν 12ο κυρίως αἰῶνα (τέμπλου Ὁσίου Μελετίου, ABME E' (1939-40), σ. 73, Γοργοπηκόου, K. Michel-A. Struck, AM 1906, εἰκ. 15, τέμπλου Νταοῦ Πεντέλης, ἀδημοσίευτο, καί Ἄνδρου, ABME H' (1955-56), σ. 57, εἰκ. 36).

Στό πίσω μέρος ἡ πλάκα εἶναι ἀδρά λαξευμένη μέ τό βελόνι.

«Ἐκ τῶν νέων ὑπογείων, Αἴθουσα Υ.6».

Δ. 603. B.M. 7925 T. 1830

Ἀπό τεφρό ἀσβεστόλιθο.

Μέγ. σωζ. ὕψος 31,8. Μέγ. σωζ. πλάτος 25,4. Πάχος 6,3.

Θραῦσμα ἀπό βυζαντινὸ θωράκιο σέ μέτρια κατάσταση διατηρήσεως. Πιθανότατα συνανήκει μέ τό θραῦσμα Δ. 344 τοῦ παρόντος καταλόγου (βλ. παραπάνω), δεδομένου ὅτι ἔχει κοινά μ' ἐκεῖνο τό εἶδος τῆς πέτρας, τό πάχος καί τήν τεχνολογία τοῦ ἀναγλύφου.

Τό θραῦσμα διατηρεῖ τά ἐπάλληλα περιμετρικά πλαίσια καί τήν ἐπάνω δεξιά γωνία τους. Διατηρεῖ ἀκόμα τήν ἐξωτερική ἀκόσμητη ταινία, πλάτους τουλάχιστον 13,6. Ἀπό τή διακόσμησή του σώζεται ἐν μέρει τό ἄκρο τῆς ὀριζόντιας κεραίας ἑνός διάλιθου σταυροῦ καί ἓνα δυσερμήνευτο χαρακτὸ γράμμα ἀμέσως

ψηλότερα. Ἡ πίσω ἐπιφάνεια τοῦ μέλους εἶναι ἐπιμελέστατα λειασμένη καί αὐτό ἀποτελεῖ ἔνδειξη ὅτι ὡς θωράκιο λαξεύθηκε σέ δεύτερη χρῆση.

«Ἐκ τῶν νέων ὑπογείων, Αἴθουσα Υ.6».

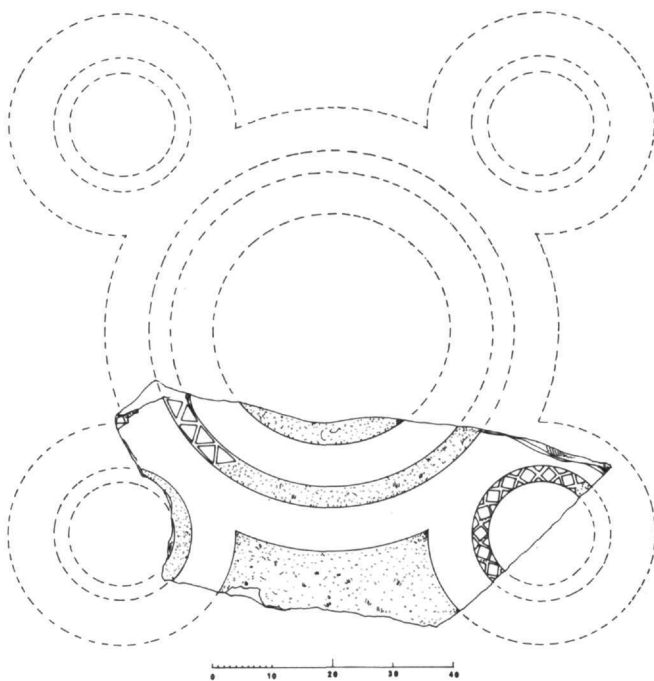
Δ. 604. B.M. 7995 T. 1899

Ἀπό ὀπτὴ γῆ καί ἀσβεστοκονίαμα.

Μέγ. σωζ. μήκος 24. Μέγ. σωζ. ὕψος 18. Πάχος περίπου 17.

Συνόγκωμα κονιάματος μέ τέσσερα κεραμοπλαστικά κοσμήματα προερχόμενο ἀπὸ τό ἐξωρράχιο ἑνός τόξου. Εἶναι σέ κακὴ κατάσταση διατηρήσεως. Πρόκειται γιὰ τέσσερα δισέψιλον, ἀπὸ τά ὁποῖα τό πρῶτο εἶναι στό ἐπάνω μέρος τοῦ στραμμένο πρὸς τά δεξιά, σέ ἀντίθεση πρὸς τά τρία ὑπόλοιπα. Ἡ μάλλον χονδροειδὴς μορφή τῶν δισέψιλον δείχνει ὅτι κατασκευάσθηκαν μέ λάξευση ἀπλῶν τούβλων καί ὄχι σέ εἰδικό καλούπι.

Τά δισέψιλον σέ τόξα εἶναι συνηθισμένα στήν Ἑλλάδα κατὰ τόν 12ο καί τόν 13ο αἰῶνα (Ζωοδόχος Πηγή Πύλης, ΔΧΑΕ, περ. Δ' τ. Θ' (1977-79), σ. 24, πίν. 6, Κοίμηση Μέρμπακα, A. Struck, AM 1909, πίν. X.7, Παναγίτσα Βάθειας, ABME Z' (1951), σ. 119, εἰκ. 8, κ.ἀ.). Στήν παρούσα περίπτωση θά μπορούσε κανεὶς νὰ υποθέσει ὅτι τά δισέψιλον προέρχονται ἀπὸ τὸν τροῦλο τῆς Μεγάλης Παναγίας (A. Couchaud, Choix des églises byzantines, Paris 1842, σ. 13, πίν. III), ἡ ὁποία κατεδαφίσθηκε περὶ τό 1885 ἀπὸ τὴν Ἀρχαιολογικὴ Ὑπηρεσία καί τά ἀρχιτεκτονικά της μέλη

Εικ. 68-69. Τμήμα από πλάκα δαπέδου Δ. 651
Εικ. 70. Θραύσμα από πλάκα δαπέδου Δ. 654

υποτίθεται ότι διαφυλάχθηκαν (βλ. Π. Καββαδίας, ΠΑΕ 1885, σ. 16).

Ἐκ τῶν νέων υπογείων, Αἴθουσα Υ.6».

Δ. 623. B.M. 7996 T. 1900

Ἀπό γκρίζο ἀσβεστόλιθο.

Μέγ. σωζ. διαστάσεις 30×25,5. Μέγ. σωζ. πάχος 15.

Παλιός ἀριθμός ἄγνωστου καταλόγου 123.

Θραῦσμα ἀπὸ μεγάλο θωράκιο ἢ ἀπὸ πλάκα σαρκοφάγου, ἀποθραυσμένο περιμετρικὰ καὶ σέ κακὴ κατάσταση διατηρήσεως. Ἡ μοναδική του διακόσμηση ἦταν ἰσοσκελὲς σταυρὸς μέσα σέ κύκλο. Ἀπὸ αὐτὸν σώθηκε ἡ ἀπόληξη τῆς μιᾶς του κεραίας μέ τή χαρακτηριστική διαπλάτυνση καὶ τὸ ἐνδιάμεσο ἡμικυκλικό στοιχείο. Ἡ διάμετρος τοῦ κύκλου μπορεῖ νὰ υπολογισθεῖ. Ἦταν περίπου 35.

Τὸ μέλος ἀνήκει στή μέση βυζαντινὴ περίοδο. Σταυροὶ τῆς ἴδιας μορφῆς μποροῦν νὰ μνημονευθοῦν σέ σαρκοφάγο τῶν Ὁμολογητῶν (EMME, Α', 1928, σ. 129, εἰκ. 163) καὶ στήν ψευδοσαρκοφάγο ἀριθ. 59 τοῦ Βυζαντινοῦ Μουσείου (Θ. Παζαράς, Ἀνάγλυφες σαρκοφάγοι, Θεσσαλονίκη 1984, πίν. 60α).

«Ἐκ τῶν νέων υπογείων, Αἴθουσα Υ.6».

Δ. 624. B.M. 7997 T. 1901

Ἀπὸ λευκὸ μάρμαρο.

Μέγ. σωζ. ὕψος 25. Μέγ. σωζ. πάχος 9. Πλάτος 12.

Θραῦσμα ἀπὸ μεσοβυζαντινὸ κιονίσκο μέ συμφυῆς κιονόκρανο. Εἶναι ἀπὸ παντοῦ ἀποθραυσμένο (πιθανῶς ἀπὸ φωτιά), ἔτσι ὥστε νὰ διατηρεῖ μικρὸ μέρος τῶν ἐργασμένων ἐπιφανειῶν του. Ἡ ἄνω ἐπιφάνειά του εἶναι ἀδρά λαξευμένη. Τὸ κιονόκρανο, ὕψους 14, ἔχει ἄβακα ὕψους 3 καὶ διακοσμεῖται στήν κύρια ἐπιφάνειά του μέ ταινία λυροειδοῦς σχήματος πού περικλείει ὀκτάφυλλο ρόδακα. Ἰδιομορφία τοῦ ρόδακα ἀποτελεῖ τὸ ὅτι ἐναλλάξ τὰ φύλλα του χωρίζονται στά δύο. Τὸ συνολικὸ πάχος τοῦ κιονίσκου δέν μπορεῖ νὰ μετρηθεῖ.

Καθ' ὅλα ὅμοιους κιονίσκους μπορεῖ κανεὶς νὰ σημειώσῃ στοὺς Ἁγίους Ἀποστόλους τῆς ἀθηναϊκῆς Ἀγορᾶς (Frantz, Holy Apostles, πίν. 11f), στήν Ὁμορφὴ Ἐκκλησιά (Ἀ. Κ. Ὁρλάνδος, Ἡ Ὁμορφὴ Ἐκκλησιά, Ἀθήνα 1921, σ. 13, εἰκ. 12) καὶ στὸν Ἅγιο Πέτρο Καλυβίων Κουβαρᾶ (Α. Κ. Ὁρλάνδος, Ἀθηνᾶ 35 (1923), σ. 186, εἰκ. 16).

Τῆς μέσης βυζαντινῆς περιόδου.

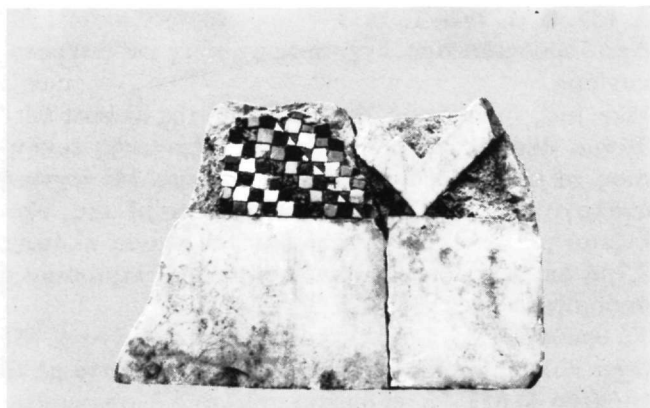
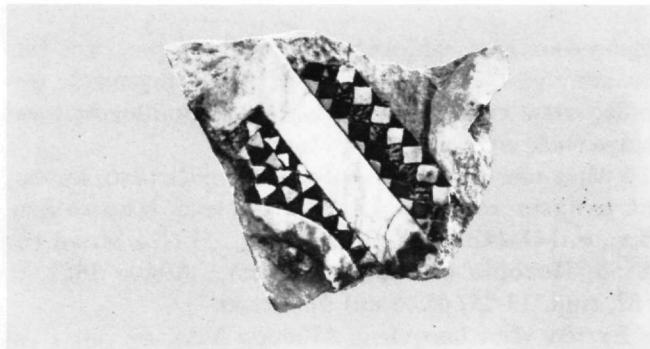
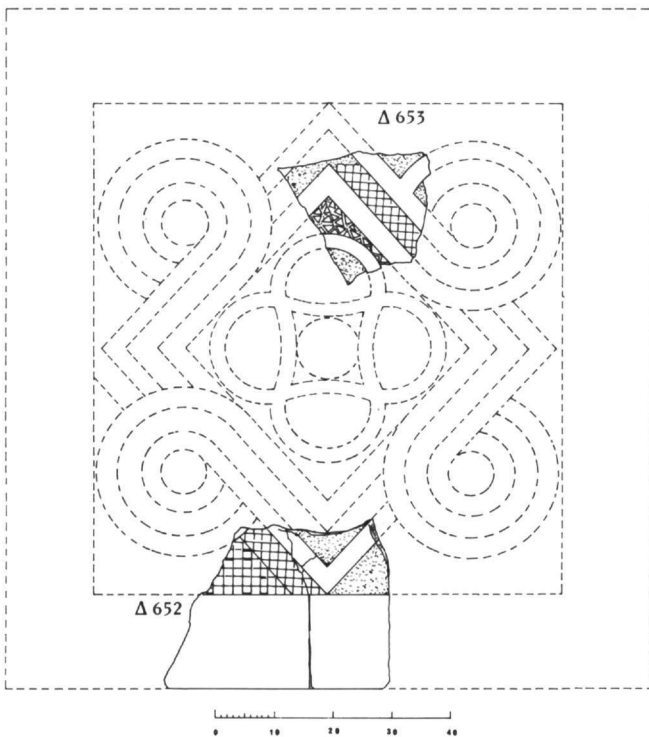
«Ἐκ τῶν νέων υπογείων, Αἴθουσα Υ.6».

Δ. 634. B.M. 7937 T. 1841

Ἀπὸ λευκὸ μάρμαρο.

Μέγ. σωζ. διαστάσεις: ὕψος 22,3, πλάτος 10,5 καὶ βάθος 14,5.

Θραῦσμα ἀπὸ ἄγνωστης χρήσεως ἀρχιτεκτονικὸ μέ-

Είκ. 71. Σχεδιαστική αναπαράσταση πλάκας δαπέδου (βλ. Δ. 652 καί Δ. 653)

Είκ. 72. Τμήμα από πλάκα δαπέδου Δ. 653

Είκ. 73. Τμήμα από πλάκα δαπέδου Δ. 652

λος, ἴσως μικρό κιονόκρανο. Προέρχεται ἀπὸ τῇ γωνία καὶ τὸ ἐπάνω μέρος του καὶ διατηρεῖ ἔτσι ἓνα τμήμα ἀπὸ τὸν ἄβακα (ὕψους 4,5) καὶ μέρος τοῦ διακόσμου δύο συνεχόμενων ἐπιφανειῶν του. Ἡ κατάστασις διατηρήσεώς του εἶναι κακή. Στὴ μία πλευρά τὸ μέλος διασώζει ἓνα ὀξύληκτο φύλλο (ἢ σχηματοποιημένο κυπαρίσσι) σὲ ζωηρὸ ἀνάγλυφο, καμπτόμενο πρὸς τὸν ἄξονα· στὴ δεύτερη πλευρά, τὰ ἴχνη ἑνὸς ζώου τοῦ ὁποῖου διακρίνονται τὰ πόδια, καθὼς καὶ τὸ συμπληρωματικὸ θέμα φύλλου ἄκανθα.

Ἀνάλογα σχηματοποιημένα κυπαρίσσια πρὸς τὸ ἐξεταζόμενο βλ. π.χ. στὸν Ἅγιο Δημήτριο Θεσσαλονίκης (Grabar, *Sculptures II*, πίν. 81), στὴ Βαρνάκοβα (Ἄ. Κ. Ὁρλάνδος, Βαρνάκοβα, Ἀθῆναι 1922, σ. 30, εἰκ. 19), στὸν Μυστρά (Millet, *Monuments*, πίν. 50, ἀριθ. 7 καὶ 8).

Πιθανῶς τοῦ 11ου ἢ τοῦ 12ου αἰ.

« Ἐκ τῶν νέων ὑπογείων, Αἵθουσα Υ.8».

Δ. 642. B.M. 7975 T. 1879

Ἀπὸ λευκὸ μάρμαρο.

Μήκος 51,5. Ὑψος 13,4. Πλάτος 18,2.

Κιονόκρανο ἀμφικιονίσκου τεκτονικῆς μορφῆς, τελείως ἀκόσμητο. Διατηρεῖται σὲ κακὴ κατάστασις μέ ἀποσαθρωμένο σὲ μεγάλο ποσοστὸ τὸν ἄβακα περιμετρικά. Οἱ ἡμικιονίσκοι στοὺς ὁποῖους ταίριαζε τὸ μέλος εἶχαν διάμετρο 13,5 καὶ ὁ πεσσίσκος διαστάσεις σὲ κάτοψη 14×25. Οἱ δύο ἐπιφάνειες ἐδράσεως πάνω καὶ κάτω εἶναι λαξευμένες ἀδρά.

Πιθανῶς παλαιοχριστιανικόν.

« Ἐκ τῶν νέων ὑπογείων, Αἵθουσα Υ.6».

Δ. 643. B.M. 7976 T. 1880

Ἀπὸ πωρόλιθο.

Διάμετρος ἐπάνω 13,7. Ὑψος 12,6. Μέγ. μήκος 31,5.

Μικρὸ κολουροκωνικὸ κιονόκρανο, τελείως ἀκόσμητο, συμφυῆς μέ στοιχεῖο στερεώσεως σὲ τοῖχο. Ἡ τεχνικὴ τῆς κατασκευῆς του εἶναι σχετικὰ καλὴ, ἡ διατήρησή του ὅμως μέτρια. Πρόκειται πιθανῶς γιὰ ἐνδιάμεσο στήριγμα γοθικῆς τεχνοτροπίας βεργίων. Τὰ κονιάματα στὶς ἐπιφάνειες τοῦ στοιχείου στηρίξεως μαρτυροῦν τὴν ἐνσωμάτωσή του ἄλλοτε σὲ τοῖχο.

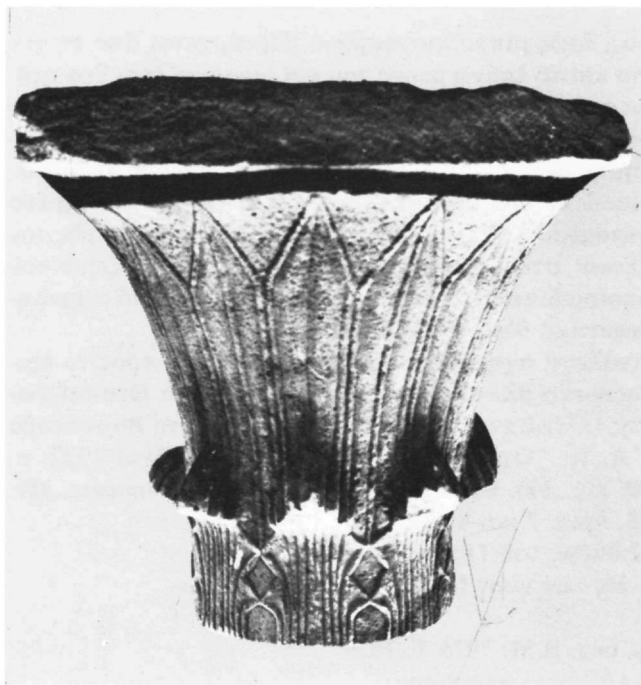
« Ἐκ τῶν νέων ὑπογείων, Αἵθουσα Υ.6».

Δ. 646. B.M. 7977 T. 1881

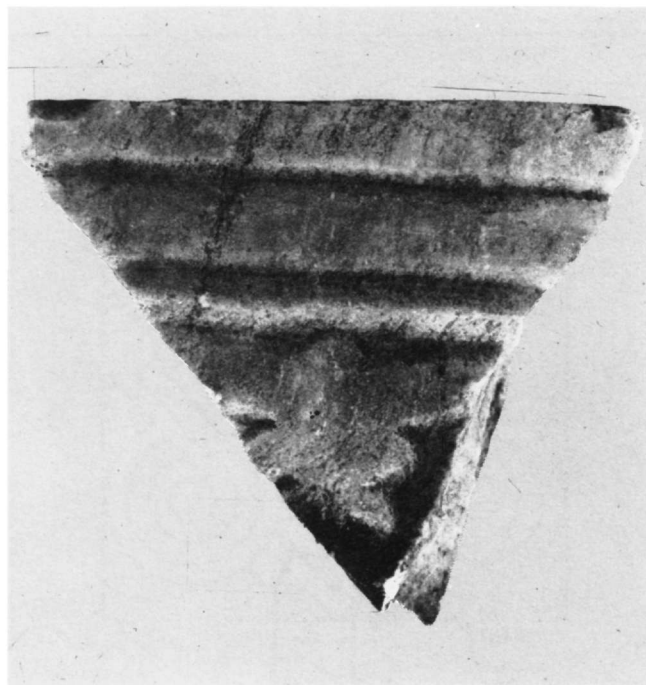
Ἀπὸ λευκὸ μάρμαρο.

Ὑψος 14,3. Πλάτος ἐπάνω 16,6 καὶ κάτω 8,2. Μέγ. σῶζ. μήκος 43,7.

Ἐπίθημα ἀμφικιονίσκου τῆς μέσης βυζαντινῆς περιόδου. Τὸ ἓνα ἄκρο του ἔχει ἀποθρῆναι καὶ βρίσκεται σὲ πολὺ κακὴ κατάστασις διατηρήσεως. Στὴν κύρια ἐπιφάνειά του διακοσμεῖται μέ ἐξάφυλλο ρόδακα, διαμέτρου 9,5. Ἡ τεχνικὴ τοῦ ἀναγλύφου εἶναι μέτρια

Εἰκ. 74. Κιονόκρανο Δ. 656

Εἰκ. 75. Θραῦσμα ἀπό θωράκιο Δ. 664

καί οἱ ἐπιφάνειες ἐδράσεως, ἐπάνω καί κάτω, ἀδρά λαξευμένες μέ τό βελόνι.

«Ἐκ τῶν νέων ὑπογείων, Αἴθουσα Υ.6».

Δ. 651. Β.Μ. 7948 Τ. 1852

Ἀπό λευκό μάρμαρο, ἐγχρωμες μαρμάρινες ψηφίδες καί ἀσβεστοκονίαμα.

Μέγ. σωζ. διαστάσεις 87×39. Πάχος τῆς πλάκας 10,7. Τμήμα ἀπό μεγάλη πλάκα δαπέδου μεσοβυζαντινῆς ἐκκλησίας. Ἄν καί εἶναι ἀποθραυσμένο περιμετρικά παρέχει σχεδόν πλήρη στοιχεῖα γιά τή γραφική τῆς ἀποκατάστασης. Ἡ διατήρησή του εἶναι μέτρια.

Ἡ πλάκα ἀπεικόνιζε τό γνωστό γεωμετρικό θέμα τῶν πέντε ἄρτων. Οἱ πέντε δίσκοι (ὀμφαλοί), πού διαμόρφωναν τό γενικό του σχῆμα, δέν ἦταν ἀπό αὐτοτελή ἐγχρωμα μάρμαρα ἢ πορφυρίτες (ὅπως στά μεγάλα μνημεῖα τῆς Πρωτεύουσας), ἀλλά ἀπό τό ἴδιο λευκό μάρμαρο. Λευκές ταινίες, πλάτους 7,3, περιέτρεχαν τούς δίσκους, τῶν ὁποίων τά περιγράμματα ὀρίζονταν ἀπό ἄλλες παρεμβαλλόμενες ταινίες μέ ψηφίδες, ἔτσι ὥστε οἱ τελικές τους διάμετροι νά φθάνουν τά 17,2×(2×3,1)=23,4 ἐκ. γιά τούς μικροῦς καί 30,5 ἐκ. γιά τόν μεγάλο. Ἡ τεχνική εἶναι ἡ γνωστή (βλ. Μ. Καμπούρη, ΕΕΠΣΑΠΘ Ε' (1971), σ. 142-143). Ἡ ἐνιαία πλάκα, μετά τή χάραξη τοῦ θέματος, ἔχει ἀπολαξευθεῖ σέ βάθος 2 ἐκ. περίπου γιά νά δεχθεῖ τίς ψηφίδες πού στερεώνονταν μέ τή βοήθεια ἀσβεστοκονιάματος. Στήν προκειμένη περίπτωση οἱ περισσότερες ψηφίδες

ἔχουν ἀποπέσει, σώζονται ὅμως τά ἴχνη τους, πού ἐπιτρέπουν νά διακρίνει κανεῖς μεγάλες τριγωνικές ψηφίδες στόν κεντρικό καί μικρότερες ρομβοειδεῖς καί τριγωνικές στούς μικροῦς δίσκους.

Τό θέμα τῶν πέντε ἄρτων ἦταν συνηθέστατο, κυρίως σέ μνημεῖα τοῦ 11ου αἰ. (βλ. σχετικά Καμπούρη, ὁ.π., σ. 141-142 καί Χ. Μπούρας, Ἡ Νέα Μονή τῆς Χίου, Ἱστορία καί ἀρχιτεκτονική, Ἀθήνα 1981, σ. 167, σημ. 13-15) ἀλλά καί ἀργότερα.

«Ἐκ τῶν νέων ὑπογείων, Αἴθουσα Υ.5».

Δ. 652. Β.Μ. 7928 Τ. 1833

Ἀπό λευκό μάρμαρο, ἐγχρωμες ψηφίδες καί ἀσβεστοκονίαμα.

Μέγ. σωζ. διαστάσεις 39×30. Πάχος τῆς πλάκας 6,8. Τμήμα ἀπό πλάκα δαπέδου μεσοβυζαντινῆς ἐκκλησίας, σέ μέτρια κατάσταση διατηρήσεως. Μέ τεχνική ἀνάλογη πρός αὐτήν τοῦ προηγούμενου μέλους, στολίζεται μέ ἑπτά σειρές ψηφίδων καί ταινία πλάτους 3,7, ἡ ὁποία σχηματίζει ὀξεία γωνία. Ἡ περιμετρική ἀκόσμητη ταινία ἔχει πλάτος 16,8.

Τό θραῦσμα δέν συνανήκει μέ τό προηγούμενο Δ. 651 (ἔχει πολύ μικρότερο πάχος), ἀλλά πιθανότατα μέ τό ἐπόμενο Δ. 653. Ἐχει ἀποτελεσθεῖ ἀπό δύο κομμάτια πού συγκολλήθηκαν (1971). Σ' αὐτό διακρίνονται πέντε τουλάχιστον εἶδη μαρμάρινων ψηφίδων: μαῦρο, ὑποκίτρινο, δομβραίνης, πράσινο Τήνου καί κόκκινο. Μέ τή χρήση τριγωνικῶν ψηφίδων καί ἐναλλαγή τῶν

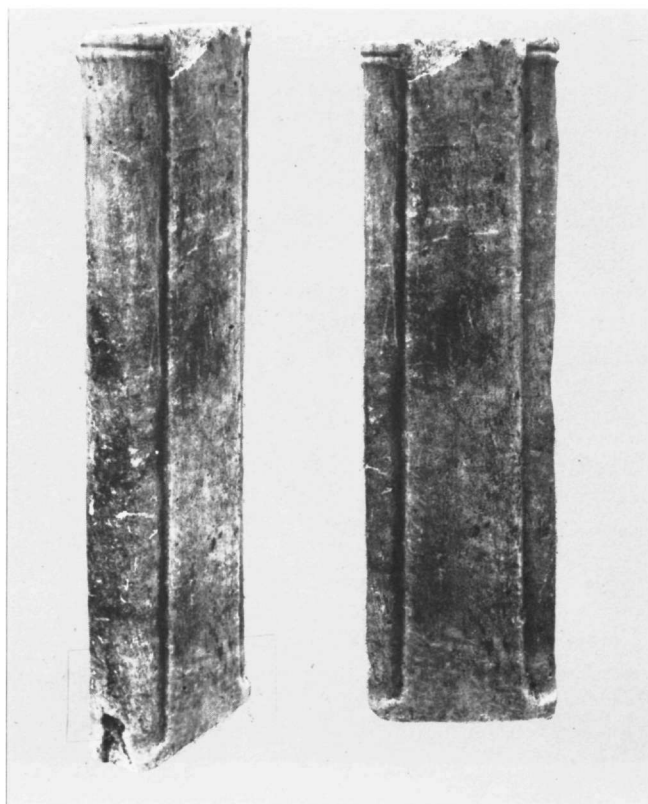
Εικ. 76. Θραύσμα από κιονίσκο μέ κιονόκρανο Δ. 665

Εικ. 77. Θραύσμα από θωράκιο Δ. 669

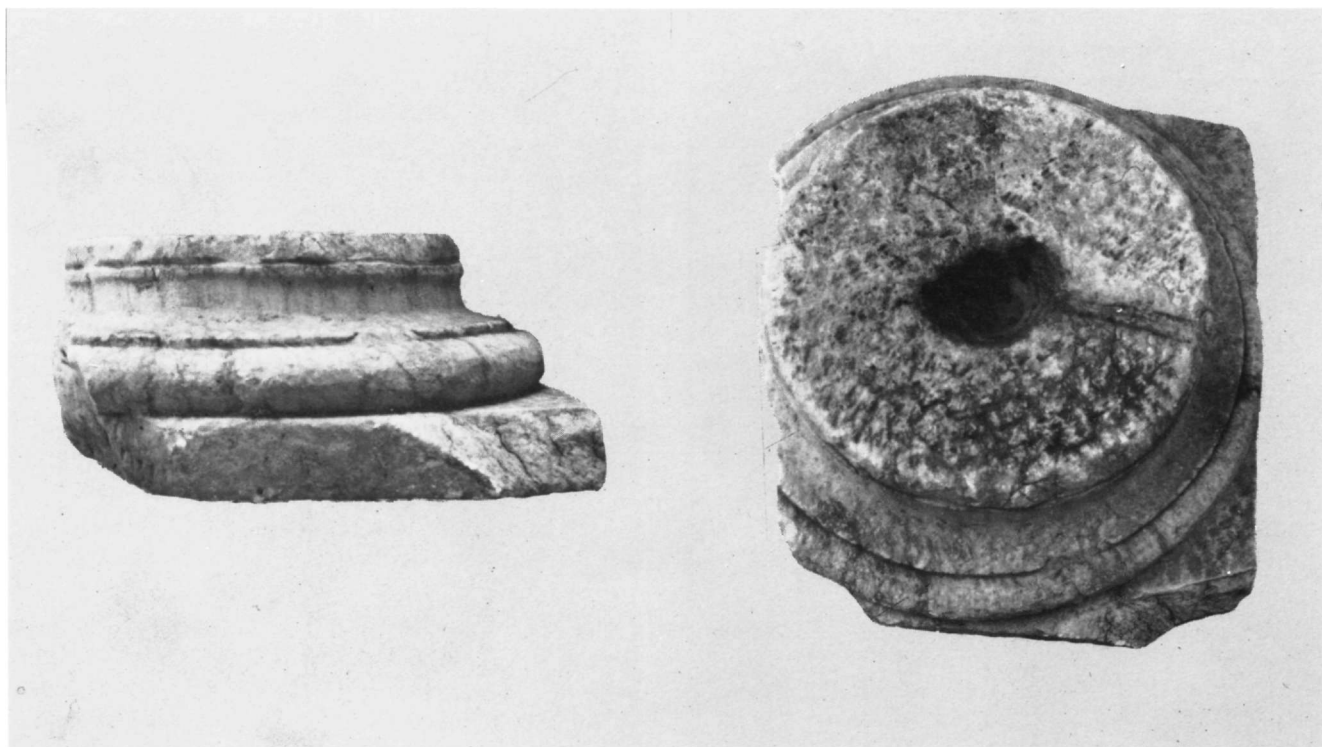
Εικ. 78. Θραύσμα κιονοκράνου καί κιονίσκος Δ. 670

Είκ. 79. Ἀμφικιονίσκος Δ. 675

Είκ. 80. Θραῦσμα θωρακίου ἢ σαρκοφάγου Δ. 681

Είκ. 81. Βάση μικροῦ κίονος Δ 677

Εικ. 82. Κιονόκρανο μέ κιονίσκο Δ. 842

χρωμάτων δημιουργείται ή έντύπωση μιās ταινίας πλάτους 4 εκ. περίπου, πού έτρεχε παράλληλα πρός τή λευκή.

«Έκ τών νέων ύπογείων, Αΐθουσα Υ.5».

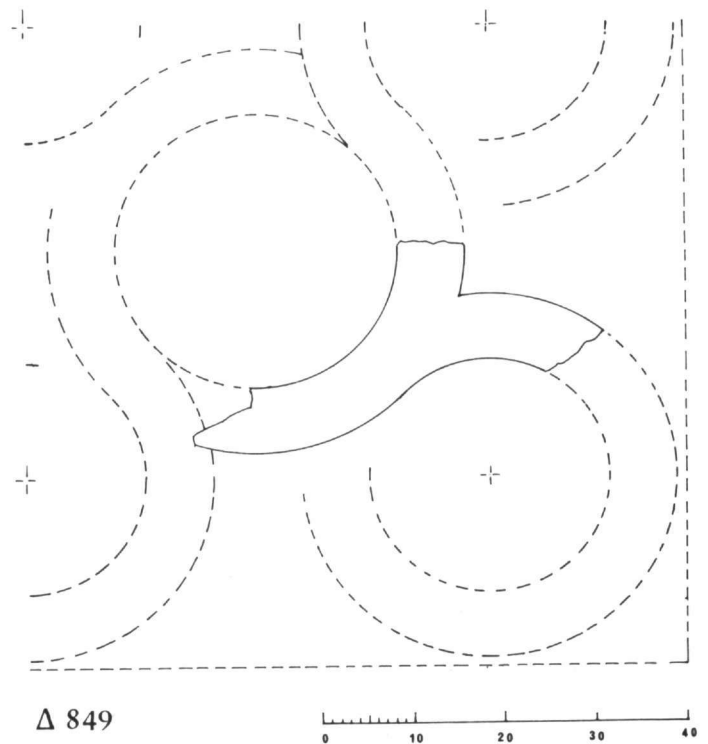
Δ. 653. B.M. 7945 T. 1849

Από λευκό μάρμαρο, έγχρωμες ψηφίδες καί άσβεστοκονίαμα.

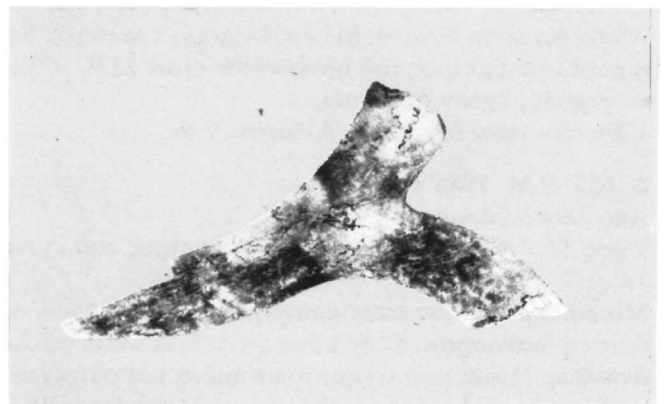
Μέγ. σωζ. διαστάσεις 23×25,3. Πάχος τής πλάκας περίπου 6.

Τμήμα από πλάκα δαπέδου μεσοβυζαντινής έκκλησίας, σέ καλή κατάσταση διατηρήσεως. Μέ τεχνική ανάλογη πρός αὐτήν τών δύο προηγούμενων μελών, διακοσμεΐται μέ ταινία πλάτους 3,8, πού σχηματίζει όξεία γωνία καί δύο άλλες ταινίες, πλάτους 2,5 καί 2,2, οί όποίες σχηματίζουν τμήματα κύκλων. Τριγωνικές καί τετράγωνες ψηφίδες άφ' ένός σχηματίζουν ταινίες παράλληλες πρός τήν εύθύγραμμη λευκή καί άφ' έτέρου γεμίζουν τά κενά μεταξύ τών ταινιών, κυκλικών καί εύθυγράμμων.

Τό πάχος τής πλάκας, ή όξεία γωνία τών ταινιών, τά χρώματα τών ψηφίδων καί οί τεχνικές λεπτομέρειες είναι κοινά στοιχεΐα μέ τό προηγούμενο μέλος Δ. 652, μέ τό όποίο τό έξεταζόμενο πιθανότατα συνανήκε. Ό συνδυασμός τους οδηγεί στην πρόταση άναπαραστά-

Εικ. 83. Σχέδιο άποκαταστάσεως στοιχείου δαπέδου (βλ. Δ. 849)

Εικ. 84. Θραύσμα από στοιχείο δαπέδου Δ. 849

Εικ. 85. Θραύσμα γλυπτού Δ. 785

σεως της Εικ. 71, μέ ρόμβο ἐγγεγραμμένο σέ ὀρθογώνιο καί ἐμπλεκόμενους κύκλους στίς τέσσερις γωνίες. Ἐνάλογον σχήματος μεσοβυζαντινά δάπεδα θά μπορούσαν νά σημειωθοῦν στά καθολικά τῶν μονῶν Εἰκοσιφοινίσσης (Καμπούρη, ὁ.π., σ. 139, πίν. 10), Χελανδαρίου (Π. Μυλωνᾶς, Ἀρχαιολογία 14 (1985), σ. 69, εἰκ. 12, σ. 70, εἰκ. 4) καί Σαγματᾶ (ABME Ζ' (1951), σ. 100, εἰκ. 24). Ὡς πρός τό προτεινόμενο στό ἐσωτερικό τοῦ ρόμβου τετραμερές καμπύλο σχῆμα, ἀνάλογα θά μπορούσαν νά προταθοῦν πάλι στό καθολικό τῆς μονῆς Σαγματᾶ (ὁ.π., σ. 99, εἰκ. 23 καί σ. 101, εἰκ. 25), σέ ἄλλους συνδυασμούς.

«Ἐκ τῶν νέων ὑπογείων, Αἴθουσα Υ.5».

Δ. 654. B.M. 7929 T. 1834

Ἀπό λευκό μάρμαρο.

Μέγ. σωζ. διαστάσεις 21,5×22,5. Πάχος τῆς πλάκας 5,2.

Θραῦσμα ἀπό πλάκα δαπέδου μεσοβυζαντινῆς ἐκκλησίας, σέ κακή κατάσταση διατηρήσεως. Μέ τεχνική ἀνάλογη πρός αὐτήν τῶν τριῶν προηγούμενων μελῶν, διακοσμεῖται μέ λευκές ταινίες ἡμικυκλικοῦ σχήματος, τίς ὁποῖες διαχωρίζαν ἄλλες μέ ἐνθετες ψηφίδες. Στήν ἐξωτερική παρυφή τῆς μιᾶς ταινίας διακρίνεται μικρό τμήμα ἑνός ἄλλου κύκλου, πολύ μικρότερου, τοῦ ὁποῖου μάλιστα τό κέντρο εἶναι ἐκτός τοῦ ἄξονα τοῦ ἡμικυκλίου.

Εἶναι φανερό ὅτι τό θραῦσμα δέν συνανήκει μέ τά προηγούμενα, καθώς καί ὅτι ἡ ἀναπαράσταση τοῦ συνόλου δέν εἶναι δυνατή. Μέ ὑπολογισμό προκύπτει ὅτι ἡ μεγάλη διάμετρος τοῦ ἡμικυκλίου εἶναι 22,9. Ὅλες οἱ ψηφίδες ἔχουν ἀποπέσει.

«Ἐκ τῶν νέων ὑπογείων, Αἴθουσα Υ.5».

Δ. 656. B.M. 7946 T. 1850

Ἀπό λευκό μάρμαρο.

Ὑψος 34. Ἀβακας 33,5×33,5×5. Διάμετρος τοῦ κίονα 18.

Μικρό κορινθιάζον κιονόκρανο μέ φύλλα καλάμου, σέ ἄριστη διατήρηση. Στήν κάτω ζώνη ἔχει ὀκτώ φύλλα ἄκανθας, ἐξαιρετικά σχηματοποιημένα καί στήν ἐπάνω ζώνη δεκαέξι φύλλα καλάμου, σέ ἐλαφρότατο ἀνάγλυφο, σχεδόν ἐπιπεδόγλυφο. Τό κιονόκρανο δέν ἦταν γομφωμένο ἐπάνω στόν κορμό.

Τό ἐξεταζόμενο παρουσιάζει πλήρη ὁμοιότητα μέ τό κιονόκρανο Δ. 023 τοῦ καταλόγου (βλ. παραπάνω) καί προφανῶς ἀνήκει στά χρόνια τῆς τουρκοκρατίας. Ὅμοια ἄλλα παραδείγματα βλ. σέ σχέση πρός τό Δ. 023.

«Ἐκ τῶν νέων ὑπογείων».

Δ. 664. B.M. 7930 T. 1835

Ἀπό λευκό μάρμαρο.

Μέγ. σωζ. διαστάσεις 18,7×17,7. Πάχος τῆς πλάκας 8.

Θραῦσμα ἀπό ὀγκῶδες βυζαντινό θωράκιο (;). Προέρχεται ἀπό τήν περίμετρό του καί διατηρεῖ τό τριπλό πλαίσιο, πλάτους 7,5, πού τό περιέβαλλε. Διατηρεῖ ἐπίσης ἕνα ἐπτάφυλλο (;) ἀνθέμιο, ἐπιπεδόγλυφο, μέ ὀριζόντια ἀνεπτυγμένα τά δύο ἀνώτερα φύλλα, πού θυμίζει τά γνωστά σασανιδικά θέματα. Σέ καλή σχετική κατάσταση.

Ἴσως τοῦ 10ου ἢ τοῦ 11ου αἰ.

«Ἐκ τῶν νέων ὑπογείων, Αἴθουσα Υ.6».

Δ. 665. B.M. 7931 T. 1836

Ἀπό λευκό μάρμαρο.

Μέγ. σωζ. ὕψος 19. Μέγ. σωζ. πάχος 8. Πλάτος 11,4. Θραῦσμα ἀπό τό ἐπάνω μέρος ὀκταγωνικοῦ (σέ ὀριζόντια τομή) κιονίσκου μέ συμφυές κιονόκρανο. Κάτω εἶναι ἀποθραυσμένο, ἔτσι ὥστε νά σώζεται οὐσιαστικά μόνο τό κιονόκρανο, ὕψους 17,5. Πλαγίως εἶναι ἐπίσης ἀποθραυσμένο σέ ὁλόκληρο τό ὕψος του. Ἡ διατήρησή του εἶναι πολύ κακή.

Διακοσμεῖται στίς τρεῖς σωζόμενες πλευρές του. Τό μικρό του πλάτος εἶναι μιᾶ ἐνδειξη ὅτι ἦταν συμφυές μέ πεσίσκο καί ἀνῆκε σέ ἀμφικιονίσκο παραθύρου. Στίς δύο καλύτερα σωζόμενες πλευρές του στολίζεται μέ τό θέμα τοῦ λυροειδοῦς πλαισίου, μέσα στό ὁποῖο περικλείονται δύο μικρά πτηνά, στραμμένα ἀριστερά καί δεξιά, συμμετρικά πρός τόν ἄξονα. Τά πτηνά τῆς μιᾶς πλευρᾶς διαφέρουν ἀπό αὐτά τῆς ἄλλης. Στήν τρίτη πλευρά ὑπάρχει ἐπίσης διακοσμητικό θέμα, ἀδιάγνωστο ὁμως λόγω τῆς πολύ κακῆς διατηρήσεως.

Τό θέμα τῶν μικρῶν πτηνῶν πού ἐντάσσονται σέ λυροειδές πλαίσιο εἶναι γνωστό σέ γλυπτά, κυρίως τοῦ 12ου αἰ., ὅπως στήν Κόρινθο (Scranton, Corinth, πίν. 24, ἀριθ. 40), στή μονή Βαρσῶν (N. Μουτσόπουλος, ΕΕΒΣ ΚΘ' (1959), σ. 430, εἰκ. 28), στή Ζωοδόχο Πηγή Πύλης (ABME Α' (1935), σ. 165, εἰκ. 4), στήν ἀθηναϊκή Ἀγορά (ἀριθ. Α. 2808, ἀδημοσίευτο), στή Μητρόπολη Μυστρά (Millet, Monuments, πίν. 60, ἀριθ. 3), στό Διογέπειο Ἀθηνῶν (ἀριθ. 116, ἀδημοσίευτο) καί στό Βυζαντινό Μουσεῖο (ἀριθ. 424, 1121 ἢ 975 γ, σ. 1053 η καί 814/1235, ἀδημοσίευτα).

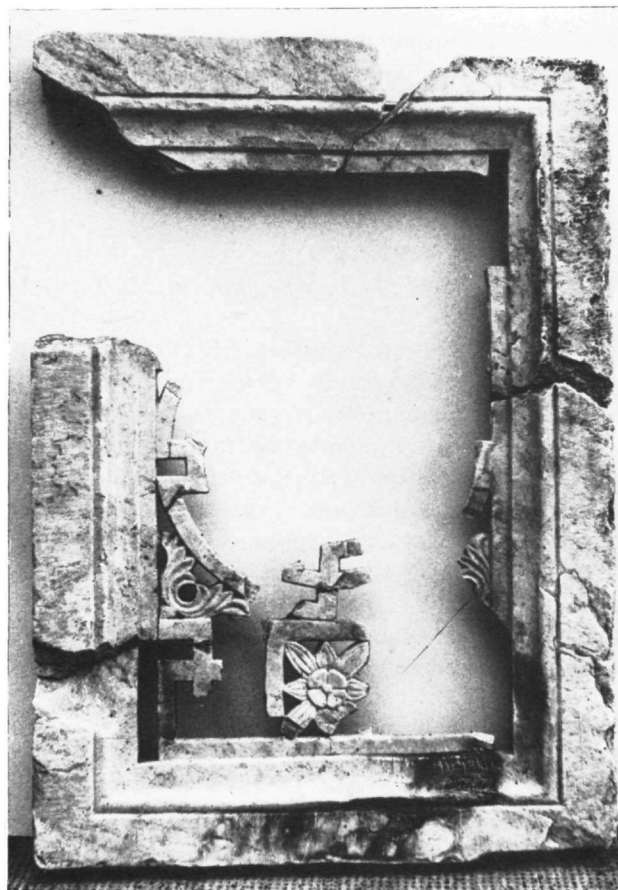
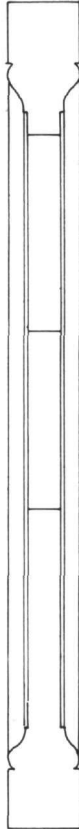
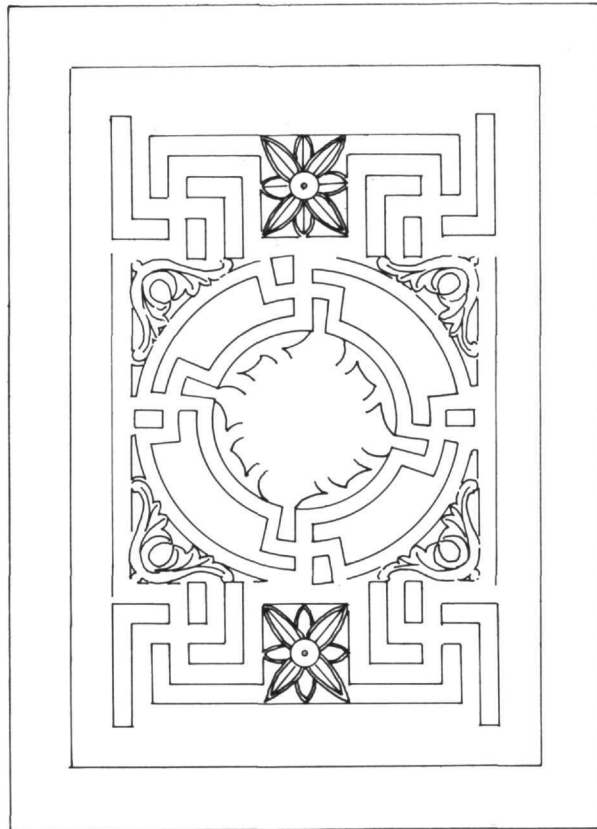
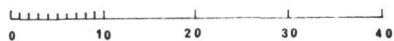
«Ἐκ τῶν νέων ὑπογείων, Αἴθουσα Υ.6».

Δ. 669. B.M. 7953 T. 1857

Ἀπό λευκό μάρμαρο.

Μέγ. σωζ. ὕψος 27,5. Μέγ. σωζ. μήκος 30. Πάχος τῆς πλάκας 8.

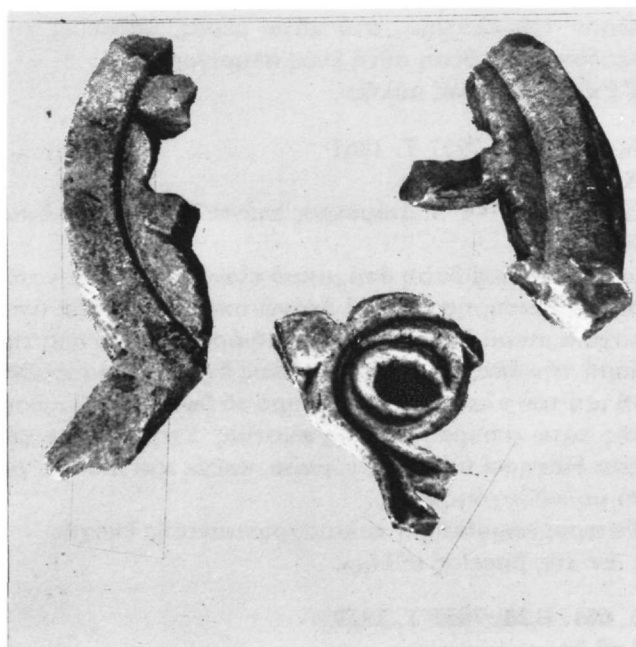
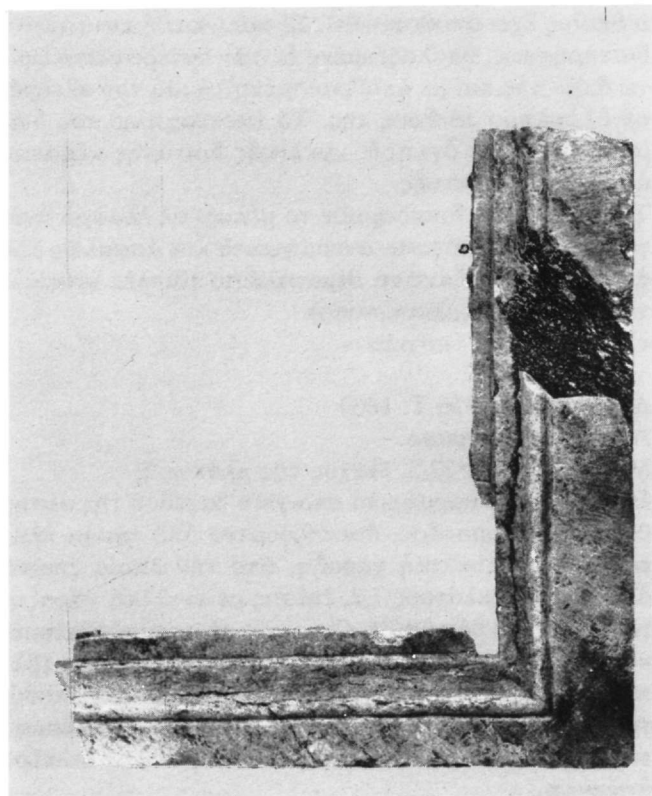
Θραῦσμα ἀπό μεγάλο παλαιοχριστιανικό θωράκιο μέ συμφυή τή λοξότμητη ἐπίστεψή του. Διατηρεῖ τμηματικά ἀφ' ἑνός δεξιά τόν ἀρμό ὥσεως καί ἀφ' ἑτέρου τίς ταινίες πού τό πλαισίωναν, πλάτους 10,5 οἱ κατακόρυφες καί 9,5 οἱ ὀριζόντιες. Ἐλάχιστο μέρος τοῦ θέματος πού διακοσμοῦσε τό θωράκιο ἔχει σωθεῖ. Ἡ λοξότμητη ἐπιφάνεια στολίζεται μέ ταινιωτό ἄλυσοειδές

Εικ. 86. Σχέδιο αποκαταστάσεως του θωρακίου Δ. 858

Εικ. 87. Ἀμφίγλυφο θωράκιο Δ. 858

Εικ. 88. Τμήμα από θωράκιο Δ. 856

Εικ. 89. Θραύσματα από τό θωράκιο Δ. 856 ἢ Δ. 858

κόσμημα σέ χαμηλό ανάγλυφο. Ἡ διακοπή τοῦ θέματος σέ μικρή ἀπόσταση ἀπὸ τὸ ὄριο θραύσεως ἀριστερά εἶναι ἴσως μιά ἐνδειξη ὅτι τὸ θωράκιο εἶχε πλάτος $2 \times 28 = 56$ ἐκ. περίπου.

«Ἐκ τῶν νέων ὑπογείων, Αἴθουσα Υ.6».

Δ. 670. B.M. 7936 T. 1840

Ἀπὸ λευκὸ μάρμαρο.

Ὑψος 17,5. Πλάτος 12,8. Μέγ. σωζ. πάχος δεξιὰ 7 καὶ ἀριστερά 6.

Θραῦσμα μικροῦ κιονοκράνου συμφυοῦς μέ ὀκταγωνικό κιονίσκο σέ σχετικά καλὴ κατάσταση διατηρήσεως, ἀποθραυσμένο σέ ὅλο τοῦ τοῦ ὕψος ἀπὸ τὴ μιά του πλευρά. Εἶχε τετράγωνο ἄβακα ὕψους 3 καὶ διακοσμεῖται στίς σωζόμενες πλευρές του μέ ταινία λυροειδοῦς σχήματος, πού περικλείει κυκλικὸ δίσκο μέ ἐγχάρακτο σταυρό. Πιθανῶς πρόκειται γιὰ ἡμίεργο καὶ ὁ σταυρὸς ἀποτελεῖ τὴν πρώτη φάση λαξεύσεως ἐνός ρόδακα.

Τοῦ 11ου ἢ τοῦ 12ου αἰ.

«Ἐκ τῶν νέων ὑπογείων, Αἴθουσα Υ.6».

Δ. 675. B.M. 7954 T. 1858

Ἀπὸ λευκὸ μάρμαρο.

Ὑψος 94,5. Μῆκος ἐπάνω 27, κάτω 29. Πλάτος 11,5.

Παλαιοχριστιανικός ἢ βυζαντινὸς ἀμφικιονίσκος. Διατηρεῖται ἀκέραιος καὶ σέ καλὴ κατάσταση. Οἱ δύο ἡμικίονες ἔχουν ἡμικυκλικὴ τὴ διατομή, μικρὴ διαπλάτυνση κάτω καὶ ἀποφυγὴ μέ μικρὴ σπείρα στὸ ἐπάνω ἄκρο. Δέν ἔχουν συμφυές τὸ κιονόκρανο, ὅπως συνηθιζόταν στὴ μεσοβυζαντινὴ περίοδο. Ὁ πεσσίοςκος παρουσιάζει μικρὴ μείωση πρὸς τὰ πάνω. Τόρμος στὸ μέσον τοῦ πλάτους, στὸ κάτω μέρος, μαρτυρεῖ τὴν ὑποδοχὴ στὴ θέση αὐτὴ ἐνός στηρίγματος.

«Ἐκ τῆς βορείας αὐλῆς».

Δ. 677. B.M. 7957 T. 1861

Ἀπὸ λευκὸ μάρμαρο.

Πλίνθος $44 \times 44 \times 5$. Διάμετρος ἐπάνω 29,5. Γενικὸ ὕψος 17,5.

Ἰωνικοῦ τύπου βάση ἀπὸ μικρὸ κίονα, σέ μέτρια κατάσταση διατηρήσεως. Ἡ ἐπάνω σπείρα τῆς ἔχει ἀναλογικά μικρὸ ὕψος καὶ ἡ ἄνω μὴ ὀρατὴ ἐπιφάνειά τῆς ἀδρὴ τὴν ἐπεξεργασία. Τὸ μέλος ἔχει ἀποθραυσμένη τὴ μιά του πλευρά σέ ὁλόκληρο τὸ ὕψος τῆς πλίνθου, τῆς κάτω σπείρας καὶ τῆς σκοτίας. Στὴν ἄνω ἐπιφάνεια διατηρεῖ ὑποδοχὴ γόμφου, καθὼς καὶ αὐλάκι γιὰ τὴ μολυβδοχόησή του.

Ὑστερορρωμαϊκῆς ἢ παλαιοχριστιανικῆς ἐποχῆς.

«Ἐκ τῆς βορείας αὐλῆς».

Δ. 681. B.M. 7955 T. 1859

Ἀπὸ λευκὸ μάρμαρο

Μέγ. σωζ. διαστάσεις $27 \times 24,5$. Πάχος τῆς πλάκας 7,1.

Θραῦσμα παλαιοχριστιανικοῦ ἢ βυζαντινοῦ θωρακίου ἢ σαρκοφάγου. Εἶναι γύρω ἀποθραυσμένο καὶ σέ μέτρια κατάσταση διατηρήσεως. Τὸ διακοσμοῦσε μονόγραμμα τοῦ Χριστοῦ μέσα σέ κυκλικὸ τριταίνιωτὸ πλαίσιο. Τὸ ανάγλυφο εἶναι χαμηλὸ καὶ ἡ τεχνικὴ μέτρια.

Τὰ μονογράμματα, μέ τὴ χαρακτηριστικὴ διεύρυνση τῶν ἄκρων τῶν κεραίων τους, εἶναι συνηθισμένα κατὰ τὴν παλαιοχριστιανικὴ περίοδο, δέν εἶναι ὅμως ἄγνωστα καὶ σέ μεσαιωνικά γλυπτά (Grabar, Sculptures II, σ. 78, πίν. 45, 46, 60, 115, 116).

«Ἐκ τῶν νέων ὑπογείων, Αἴθουσα Υ.6».

Δ. 785. B.M. 7951 T. 1855

Ἀπὸ λευκὸ μάρμαρο.

Μέγ. σωζ. μῆκος 14,7, πλάτος 6,2, πάχος 2,7.

Μικρὸ θραῦσμα ἄγνωστης χρήσεως βυζαντινοῦ γλυπτοῦ. Διακοσμεῖται μέ τὸ θέμα τοῦ ἐλικοειδοῦς βλαστοῦ μέ φύλλα, σέ ζωηρὸ ανάγλυφο. Ἡ ἐργασία εἶναι ἐπιμελής, τὸ μικρὸ μέγεθος ὅμως τοῦ θραύσματος δέν ἐπιτρέπει παρατηρήσεις καὶ συσχετισμούς.

Πιθανῶς τοῦ 11ου αἰ.

«Ἐκ τῶν νέων ὑπογείων, Αἴθουσα Υ.6».

Δ. 842. B.M. 7927 T. 1832

Ἀπὸ λευκὸ μάρμαρο.

Μέγ. σωζ. ὕψος 14,6. Πλάτος 9,5. Σωζ. πάχος 5,8.

Μικρὸ βυζαντινὸ (:) κιονόκρανο συμφυές μέ κιονίσκο, ὁ ὁποῖος ἔχει ἀποθραυσθεῖ. Σέ πολὺ κακὴ κατάσταση διατηρήσεως, ἀπολαξευμένο ἐκ τῶν ὑστέρων στὸ ἐπάνω ἄκρο του καὶ μέ ἀποθραυσμένη τὴ μιά του πλευρά, σέ ὁλόκληρο τὸ ὕψος τῆς. Τὸ ὑποτραχήλιό του διαμορφώνεται μέ ὀγκηρό, κυκλικῆς διατομῆς κυμάτιο, ἀμελοῦς κατασκευῆς.

Τὰ θέματα πού διακοσμοῦν τὸ μέλος, σέ ἐλαφρὸ ανάγλυφο, εἶναι ἰδιότυπα, ἀνερμήνευτα καὶ ἀσφαλῶς ἔξω ἀπὸ τὸ μεσοβυζαντινὸ θεματολόγιο (διπλές γραμμές χιαστί, ἀστέρες, βουκράνιο).

«Ἐκ τῶν νέων ὑπογείων».

Δ. 849. B.M. 7956 T. 1860

Ἀπὸ λευκὸ μάρμαρο.

Μέγ. διαστ. $45 \times 22,5$. Πάχος τῆς πλάκας 5.

Θραῦσμα ἀπὸ μαρμάρينو στοιχείο δαπέδου τῆς μέσης βυζαντινῆς περιόδου, ἀποτελούμενο ἀπὸ ταινία πλάτους 7,8 μέ κυκλικὴ χάραξη, ἀπὸ τὴν ὁποία ξεκινᾷ ἄλλη ταινία, πλάτους 7,2, ἐπίσης μέ κυκλικὴ χάραξη. Ἡ τεχνικὴ μέ τὴν ὁποία εἶχε γίνεи τὸ μαρμαροθετημένο δάπεδο δέν εἶναι αὐτὴ τῶν μελῶν Δ. 651-654 (βλ. παραπάνω). Ἐδῶ οἱ μαρμάρινες ταινίες εἶναι αὐτοδύναμες καὶ ἀνεξάρτητες ἀπὸ τίς ἐπιφάνειες ἐνθέσεως τῶν ψηφίδων. Ἡ κάτω ἐπιφάνειά του εἶναι τελείως ἀνώμαλη.

Ἐκ τῶν νέων ὑπογείων, Αἴθουσα Υ.6».

Ἐκ τῶν νέων ὑπογείων, Αἴθουσα Υ.6».

Δ. 856. B.M. 7952 T. 1856

Ἐκ τῶν νέων ὑπογείων, Αἴθουσα Υ.6».

Μέγ. σωζ. ὕψος 57. Μέγ. σωζ. πλάτος 52,5. Πάχος τῆς πλάκας 6.

Τμῆμα ἑνὸς διάτρητου παλαιοχριστιανικοῦ θωρακίου, σέ πολὺ κακὴ κατάστασι διατηρήσεως. Σῶζεται μόνον τὸ ἀκόσμητο ἐξωτερικὸ πλαίσιο (πλάτους 7,5, γιὰ τίς ὀρθιές πλευρές καὶ 4,2 γιὰ τίς πλαγιαστές) καὶ τὸ δευτέρον, τὸ ὁποῖον ἔχει ἐκατέρωθεν διατομὴ κοιλόκυρτου κυματίου καὶ πλάτος 4,5. Οἱ λεπτομέρειες ἑνὸς τρίτου, συμφοῦς στοιχείου κάνουν βέβαιον ὅτι τὸ θωράκιο ἦταν καθ' ὅλα ὅμοιον πρὸς τὸ ἐπόμενο μέλος, τὸ Δ. 858. Τὰ τρία μικρὰ θραύσματα τῆς Εἰκ. 89 δὲν εἶναι βέβαιον σέ ποίον ἀπὸ τὰ δύο θωράκια ἀνήκουν.

Λεπτομέρειες καὶ συσχετισμούς βλ. σὲ τὸ ἐπόμενο.

Ἐκ τῶν νέων ὑπογείων, Αἴθουσα Υ.6».

Δ. 858. B.M. 7987 T. 1891

Ἐκ τῶν νέων ὑπογείων, Αἴθουσα Υ.6».

Ὑψος 91,7. Πλάτος 63,7. Πάχος σὲ τὸ ἐξωτερικὸ πλαίσιο 7,8, σὲ τὸ διάτρητον μέρος 3,5.

Ἀμφίγλυφο διάτρητον παλαιοχριστιανικὸ θωράκιο σέ

πολὺ κακὴ κατάστασι διατηρήσεως. ἔχει ἀποτελεσθεῖ ἀπὸ πολλὰ μικρὰ θραύσματα, τὰ ὁποῖα διαπιστώθηκε ὅτι συνανήκαν. Τὸ πλαίσιο, ἀπὸ τὸ ὁποῖον λείπει μικρὸ τμῆμα, σχηματίσθηκε ἀπὸ τέσσερα κομμάτια καὶ ἀποτελεῖται ἀπὸ μιὰ ἀκόσμητη ἐξωτερικὴ ταινία καὶ ἓνα παράλληλον στοιχεῖον ἀμφίγλυφου κοιλόκυρτου κυματίου.

Ἡ διακόσμησις τοῦ διάτρητου τμήματος παραμένει κάπως ἀσαφὴς μόνον σὲ τὸ κεντρικὸ μέρος τοῦ θωρακίου. Ἐπάνω καὶ κάτω, σέ ὁλόκληρον τὸ πλάτος τοῦ καὶ σέ ὕψος 16 ἐκ., ὑπῆρχαν ἀνὰ δύο σύνθετοι ἀγκυλωτοὶ σταυροὶ ποὺ πλαίσινον ὀκτάφυλλον θέμα, ἐγγραφόμενον σέ ὀρθογώνιον, διαστάσεων 11×9. Τὸ μεσαῖον τμῆμα κατελάμβανε κύκλος, διαμέτρου 37,5, στίς γωνίες τοῦ ὁποίου ὑπῆρχαν διπλά ἡμιανθέμια. Τέσσερις ἀγκυλωτοὶ σταυροὶ, ἀντιδιαμετρικὰ τοποθετημένοι καὶ συνοδευόμενοι μὲ καμπύλα στοιχεῖα, δημιουργοῦσαν ἓναν ὁμόκεντρον κύκλον, σὲ τὸ ἐσωτερικὸν τοῦ ὁποίου τὸ διάτρητον διακοσμητικὸν θέμα παραμένει ἄγνωστο.

Οἱ μαϊάνδροι καὶ οἱ ἀγκυλωτοὶ σταυροὶ εἶναι θέματα συνηθέστατα κατὰ τὴν παλαιοχριστιανικὴν περίοδον (Γ. Δημητροκάλλης, Παλαιοχριστιανικοὶ καὶ βυζαντινοὶ μαϊάνδροι, Ἀθήνα 1982, σποράδην). Εἰδικὰ τὸ ὀκτάφυλλον θέμα μὲ τοὺς δύο ἀγκυλωτοὺς σταυροὺς μπορεῖ νὰ παραλληλισθεῖ μὲ ἑνὸς θωρακίου ἀπὸ τὸ Ἀσκληπιεῖον τῶν Ἀθηνῶν (Ὁρλάνδος, Βασιλική, II, σ. 517, εἰκ. 478, 6), ἐνῶ τὸ κεντρικὸν τμῆμα τοῦ μὲ μιὰ πλάκα ἀπὸ τὴν Κόρινθον, σήμερον σὲ τὸ Βυζαντινὸν Μοσεῖον (Sodini, Congrès, σ. 283, εἰκ. 40).

Ἐκ τῶν νέων ὑπογείων, Αἴθουσα Υ.6».

ΧΑΡΑΛΑΜΠΟΣ ΜΠΟΥΡΑΣ

SUMMARY

CATALOGUE OF A COLLECTION OF ARCHITECTURAL MEMBERS
IN THE BYZANTINE MUSEUM,
FORMERLY IN THE NATIONAL MUSEUM OF ATHENS

This is a catalogue of eighty four architectural members carved in marble or poros stone transferred from the National Archaeological Museum of Athens to the Byzantine Museum in 1985. This material is part of the collection of architectural members, ornamental pieces and other fragments mixed with sculptures and various other antique works, in the basements of the National Museum. During a new arrangement of these basements in 1969-1972, the present writer recorded some 946 pieces and prepared a new inventory (named inventory Δ) for the architectural members. It seems that most of them come from old excavations, temporary collections and accidental finds from the Athens area before 1940. It seems also that their origin is definitely lost. The members of fragments dated to the Early Christian, Byzantine, Frankish and post-Byzantine period are separately presented here with a short description, some stylistic or typological remarks and chronological notes. The listed examples are classified into groups according to function as follows:

Column capitals 10
Column base 1
Door frames 3
Lintels 3
Carved slabs 17
Colonettes and mullions 7
Colonette capitals and imposts 15
Templon architrave 1
Marble pavement fragments 5
String course moulding fragments 6
Gargoyle 1

Posts from templa 5
Antae capitals 3
Arcosolium slab 1
Cut bricks 1
Miscellaneous 5

Beyond normal bibliographical documentation an attempt has been made to compare individual architectural members to unpublished or little known material, through the inventory of the Byzantine Museum of Athens and that of the Athenian Agora, which has been organized by the American School of Classical Studies. Thus identical or similar works, from the point of view of typology and style, have been cited. However, only one fragment (no. Δ. 281) has been securely identified beyond any doubt: it belongs to a funerary arcosolium arch of the Frankish period.

Bibliography is provided in the running text within parentheses to avoid disruption the catalogue with normal footnotes.

In addition to the classification numbers of inventory Δ, the author has also provided the respective accession numbers of each member in the Byzantine Museum. From the chronological point of view the architectural members have been classified as follows: Early Christian period 30, Early Byzantine and Transitional period 5, Middle Byzantine period 40, period of the Frankish occupation 4, period of the Turkish occupation 3, unclassified 2.

CHARALAMBOS BOURAS